Алексей ТЕНЧОЙ

САГААЖАН ЗААН ЛАНЧЕНКАР

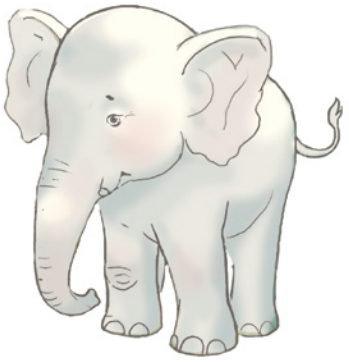

Улаан-Үдэ
2019

СОДЕРЖАНИЕ

Сагаахан заан Ланченкар 7
Крокодилой нёлбоhод юун тухайб? 13
Таабаринууд 19
Харагдаhан дүрэ 21
Хоёр заанууд 23
Нэгэ нюдэн 28
Иван тухай онтохон 31
Ланченген 35
Тоти шубууе абаралга 41
Ганеш 47
Дүрбэн нүхэд 51
Юундэ крокодилнууд уhанай оёорто хэбтэдэг бэ? 56
Сиамай заан 60
Юундэ кенгуруда тулам хэрэгтэйб? 67
Шоргоолжо эдеэшэн 70
Үбдэгүүдээрээ наадан 72
Тон шүдэлиг 74
Заанай hоёо хэды шэгнүүртэйб 76
Ойн хүн 78
Жирафай зураг 80
Жаргал юун сооб? 83
Тон-тон агуу 85
Страус 87

Гималаи руу аяншалга 91
Хун шубуун 97
Мэхэ 99
Дугы 103
Зүгынүүд 107
Уурхай 110
Чеугай зураг 113
Гал, газар, түмэр, уһан ба модон 115
Бороогой һүүлээрхи таабаринууд 120
Анхарал 123
Окунь загаһад 125
Ододой орон 127
Ухаан – энэ биб 132
Хэлэн, бэе, ухаан 134
Мүнөө саг 136
Һэшхэлэй зоболон 138
Тон дуратай үгэ 141
Яагаад колибри бишыхан болооб 145
Айлшалхые урилга 147
Жираф 149
Могой 153
Йога 157
Крот 162
Түбэдэй Мунджак гэдэг оро 165
Зүргын эсэс 167
Жаргал бии! 169

САГААХАН ЗААН ЛАНЧЕНКАР

Холын холо халуун Индостан орондо Лаченпо ба Ланченмо гэжэ нэрэтэй үбгэн hамган хоёр заанууд ажahуyhан ха. Тэдэнэр тэндэхи ой соохи бүхы заануудай хаан ба хатан хоёрынь бэлэй.

Ланченпо хадаа ехэ hайн сэдьхэлтэй, үнэн сэхэ, ухаатай хаан байгаа. Тэрэ олон жэл албатанаа хүтэлжэ ябаа, албатанайнь ажабайдал амгалан тэнюун, баян дэлгэр байгаа hэн ха. Бүхы заанууд ба оршон тойронхи бүхы амитад тэдэ хаантаниие гүн ухаанайнь түлөө аргагүй ехээр хүндэлдэг байгаа.

Теэд гансал юумэн хаанай hанаа сэдьхэл зобоодог байба: тэрэ гүрэн түрэеэ даалгаха үригүй байгаа. Ланченпо хүбүүтэй болохоёо сэдьхэдэг hэн, тэрээндээ гүрэн түрынгөө ажал бултыень даалган дамжуулха гэжэ бододог байгаа. Үндэр hahанайнгаа орьёлдо хүрэжэ байхадаа тэрэ хэзээшье хүбүүгээ ухаатай сэсэн, эрэлхэг зүрхэтэй хаан болгохые hурган хүмүүжэлхэ тухай бодоно.

– Ланченпо, ши бүхые мэдэдэг Хүхыдэ ошожо һуралши даа, тэрэшни манда туһалха байха гэжэ найданаб! – гэбэ Ланченмо. Ланченпо Хүхыдэ ошобо. Тэрэ ой соогуур удаан ябаба. Бүхы үндэр модоной үзүүр өөдэ тэрэ хаанай хүндэ гэгшын һоёотой толгойгоо үргэжэ, бишыхан борохон шубууе хараашалдаг байба. Тиигэжэ ябатарынь гэнтэ нэгэ бүтүү ойн оёорой модон сооһоо «Ку-ку, ку-ку,ку-ку», – гэжэ хүхын амитанда хэндэнь ута, хэндэнь богони наһа наһалха тухайнь дуулган дуулажа байхань дуулдаба. Ланченпо тэрэ модондо дүтэлжэ бишыхан нюдөөрөө Бүхые мэдэдэг Хүхые обёорбо.

– Хүхы-хүхы хэлэжэ үгыш намда, би хүбүүтэй болохо гүб?

– Хүбүүтэй болохош даа, хаан Ланченпо! Гансал ши энэ дэлхэйһээ һаяар халин ошохоёо байһан Хүгшэн Тохорюунһаа үриие гуйгаарай. Хүгшэн Тохорюун хадаа энэ ойн тон сэсэн амитадай нэгэн юм, тиимэһээ тэрэшни дахин түрэхэдөө хэн боложо түрэхэеэ өөрөө мэдэхэ зүбшөөлдэ хүртэһэн шүү. Ши тэрэ Хүгшэн Тохорюуниие гуйгаарай, шинии хүбүүн боложо түрэхыень!

Иигэжэ дуулахадаа заануудай хаанай зүрхэн доһолон, Хүгшэн Тохорюунай гансааран байдаг ехэ намаг руу яаран ошобо.

* * *

Хүгшэн Тохорюун бүхы наһан соогоо ажабайдалай удха шанар бэдэржэ ябаа. Тэрэ бүхые мэдэдэг болохые хүсэдэг һэн! Тэрэ бүхы юумэнэй үнэниие ойлгохын тулада өөрынгөө досоохи юртэмсэ, ухаан соогоо бэдэрдэг тула аяар зургаан жэл үбдэгсөө намаг соо зогсожо байгаа. Тэрэ гүнзэгы ехэ бисалгал соогоо ороод, агшан тойрон юунэйшье боложо байһые ойлгодоггүй һэн.

Хүгшэн Тохорюун ниидэхэһээ байха, бэшэ амитадаар үсөөхэн хөөрэлдэдэг байгаа. Хэрбээ шадахаһаа тэрэ эдеэлхэеэшье болихо һэн! Теэд юртэмсын үнэниие олохын тулада амиды мэндэ байха хэрэгтэй, тиимэһээ тэрэ үдэр соогоо тон гансахан рисэй орооһо эдидэг һэн. Тохорюун үнэниие олохо харгы ганса – бүхы

юумэнһээ хазагайран мултарха – гэжэ бододог байгаа. Удаан хүдэлэнгүй, үл хоохон байдалһаа ба хүгшэрһэн дээрэһээ тэрэнэй бэе ехээр һуларһаншье бол, тэрэнэй хатуу досоохи юртэмсэ үшөөл амиды, энэ байдалтай холбоогоо алдаагүй байгаа.

* * *

Намагай захада хүрөөд заануудай хаан тэрэ Тохорюун тээшэ удаан шэртэн хаража байба. Тэрэнэй бүхы һанаан ба найдал гансал энэ намагай тэг дунда зогсоһон шубуун дээрэ тогтошонхой. Ойн амитад энэ шубууе аргагүй ехээр хүндэлдэг, ехэ хэрэггүй һаа тэрээндэ һаалта хэжэ зобоодоггүй һэн.

Яагаадшье тэрэ хүндэтэй наһажаал Тохорюунда хандахаяа ойлгожо ядаһан Ланченпо намагай шииг соогуур тэрээндэ дүтэлжэ, өөрынгөө толгой дээрэхи гое һайхан хангал үнэртэй сэсэг гоёолтоёо хушуугаараа абажа, Тохорюунай толгойдо үлгэн бариба. Иимэ гое баян бэлэг бариһанайнгаа удаа Ланченпо тэрээндэ хандаба:

– Оо, Агууехэ Ухаатан, ерэхэ түрэлдөө Та манай гэр бүлэдэ түрэжэ хайрлагты!

Тохорюун хаанда юушье хэлэбэгүй, гансал толгойнь доошоо гунхан дохибо. Иигээд лэ одоол үнэнэй харгые олооб гэжэ Тохорюунай һүнэһэн баяртай түргөөр зоболонто бэеэ орхижо, мандажа байгаа наран тээшэ ниидэн ошобо.

* * *

Хоёр жэлэй үнгэрхэдэ жаргалтай хаанай бүлэдэ саб сагаахан һүн шэнгихэн заан түрэбэ.

– Ямар һайхан гээшэб, энэ минии шэнэ түрэһэн бэе, ямар ехэ һайхан хэрэгүүдые би энэ дэлхэйдэ бүтөөхэ гээшэбииб! Бүхы амиды амитан бүхэн амгалан байдал, аза жаргал олохо болтогой! – гэжэ тэрээхэн заан түрэмсөөрөө хэлэбэ.

– Манай хүбүүн хэлэжэ шаданал! – гэжэ эжынь гайхаба. – Шамайгаа Ланченкар гэжэ нэрлээ!

– Хэниие нэрлэхэбиибди? – гэжэ хүбүүн hураба.

– Шамайе.

– Намда юундэ хоёр нэрэ хэрэгтэйб?

– Ямар хоёр – гэжэ эжы абань гайхалдаба.

– Шамайе ба Ланченкар!

– Үгы, шамайе Шамай гэжэ нэрлэнэгүйбди.

– Тиихэдээ Шамайе гэхэдээ – энэ шамайе бэшэ, Намайе гэхэдээ – энэ намайе бэшэ, теэд хэниие таанад Ланченкар гэхэбта?

– Шамайе! – гэжэ тэдэнэр хоюулан хэлэбэд.

– Аа, теэд харана гүт, Шамайе гэхэдээ энэ намда хабаатай ха юм!

– Ай, ши маанадые төөрюулжэрхибэ ха юм ши! Шагна, манайда хөөрхэн гэгшын сагаахан заан түрөө. Тэрээндэ Ланченкар гэжэ нэрэ үгтөө. Мүнөө ойлгобо гүш? – гэжэ түрэлхидынь ханамжалан ойлгуулба.

– За, ойлгооб. Намда мүнөөдэр дүүхэй түрэгдөө! – гэжэ хүхюунээр тэрэ хэлэбэ.

Иимэл хошонтойхон Ланченкар бэлэй!

КРОКОДИЛОЙ НЁЛБӨҺӨД ЮУН ТУХАЙБ?

– Аба, ямар юумэнһээ боложо манай эжы үбдөөб? – гэжэ Ланченкар абаһаа һураба.

– Манай уһалдаг газарта аймшагтай крокодилнуудай хаан бии болоод, уһа уухаяа ерэһэн амитадые барижа эдидэг болоо. Тиимэһээ бидэ голой уһа уухаяа болижо, намагай шабартай муухай уһа уунабди. Тэрээнһээ боложо эжышни болон бэшэшье амитад доторой тиф гэдэг үбшэнөөр үбдөө. Зай, ши наадажа бай, би эжыешни харахаяа ошобобо.

Ланченкарай сэдьхэл зүрхэн бүхы үбдэһэн амитадые хайрлажа, заатагүй тэдээндэ сэбэр уһа оложо асарха гэжэ шиидэбэ. Бишыхан заан нэгэшье тэрэ уһалдаг газар ошожо үзөөгүй, миин лэ тэрэ харгыгаар ябаба.

Гэнтэ урдань ганса шэхэтэй шандаган модон доро бархирна.

– Шандаган! Энэ шэхэншни яашооб? – гэжэ тэрэ асууба.

Шандаган тэрээндэ хайшан гэжэ тэрэнэй уһа уухаяа ерэхэдэ аймшагтай крокодил добтолжо, шэхэндэнь аһахадань арай голтой тэрээнһээ мултарһан тухайдаа хөөрэбэ.

– Харин минии мултарагша бараг хэрэг гээшэ, тэрэнэй аман ямар томо гээшэб, шишье тэрээн руу багташахаш!

– Теэд би тэрэ амитаниие хараха гэжэ ошожо ябанаб! – гэбэ Ланченкар. Шандаганай хэдышье хориходонь шагнангүй, тэрэ саашаа дабшан ошобо.

Ланченкарай голой эрьедэ хүрэжэ ябахада эрьеын захын модон сооhоо тэрэнэй нүхэр инзагахан гаража ерээд,харгыень хааба. Инзагаханай үрөөhэн хүлынь дохолонхой байба.

– Уha уужа байтарни гэнтэ крокодил уhан сооhоо hүрэжэ хүлыемни хазаа. Үшөө бага удабал, тэрэ намайе уha руу шэрэжэ оруулхаяа байгаа. Ох, яатараа хүлни үбдэнэб, энэ крокодилай шүдэн ямар хурса гээшэб! Ланченкар, үтэр түргэн ши эндэhээ яба!

Теэд хэлэhэн үгэнүүдынь Ланченкарта бүри ехэ хүсэ шадал олгобо. Тэрэ бүри ульгамаар гол тээшэ алхалба, шангаар өөрынгөө мүнөө зохёоhон дуу дуулаhаар:

О, ши ногоон хаан, бэлэн байгаарай!
Сагаан заан Ланченкар – агуу заануудай ноёнби!
Би уhанда ерээб, айхые би мэдэдэггүйб,
Сэбэр уhаар амитадые би уhалхаб!

Шандаган инзаган хоёр ойн захада зогсоод бишыхан сагаан заанай голдо дүтэлхыень айнгяар харан үлэбэд. Заан уhанда дүтэлөөд, доошоо бууха газар хараашалжа байба. Энэ үедэ гэнтэ хажуудань уhан бурьялаад, тэндэhээ томо гэгшын крокодилай толгой харагдашаба. Крокодилнуудай хаан энэл ха юм! Бэеынь арhан зузаан ногоон хабтаhануудаар хушагданхай, дээгүүрнь эржэгэр булсуухайнууд бирзайлдана. Нюурайнь хажуу талаар бахынхи шэнги жэжэхэн шара нюдэд байха юм.

– Хайшаа ошожо ябанаш, агууехэ Ланченкар? – гэжэ крокодил наадалангяар асууба.

Ланченкар үшөөл хүсэд ойлгонгүй харюусаба:

– Би үбшэн эжыдээ нэгэ хүнэг уha абаашахын тулада ерээб, хэлэжэ үгыт, хаанаhаа уha абадаг бэ?

– Би тэрэ yha абадаг газар гээшэб. Ши минии аман соо ороод yha абаарай – гэбэ крокодил. Тиигээд тэрэ амаяа томо гэгшээр ангайлгаба. « Одоо би мүнөө энээхэн сагаан hүн шэнги бишыхан зааниие эдихэмни» гэжэ бодоходоо хүхиhэндөө нюдөө аниба.

Теэд крокодил мантан амаяа hөөргэнь хаажа шадабагүй. «Ямар хатуу юм бэ энэ заан!» – гэжэ тэрэ бодоно. Нэгэ хэды тэрэ тархяа hэжэрсэгээбэ, тиигээд гайхангяар заан руу хараба, харин тэрэнь ямаршьегүй эрье дээрэ зогсобо.

– Энэ би шинии аман соо модон тэбхэ хээб! Энээнhээ хойшо ши хэзээдээшье амитанда зоболон асархагүйш! – гэжэ Ланченкар шангаар hүхирбэ.

Урдань томо шүдэтэй мантан аманай байхые харахадаа тэрэ холо болобо.

* * *

Голой эрьедэ шандаганай байхые хараhан крокодил тэрээн тээшэ тамарба, тэрэ аманаймни модо абажа үгэхэ гэжэ найдаба. Теэд шандаган холо саашаа hүрэбэ, ганса шэхэтэй болоhоноо мартаагүй ха юм!

–За, ямар бэ зобожо байхада? Энээн тухай ши бодоо hэн гүш, ямаршье хорогүй амитадта добтолжо байхадаа? Эгээл болоо хорото дайсан, амандаа модотой тамаржа бай! – гэжэ шандаган хэлээд, ой руу дэбхэрэн ошобо, амитадтаа Ланченкарай крокодилые диилэhэн тухай хөөрэхэеэ.

– Аа, хэhээгдэбэ гүш ши минии хазуулhан хүлэй түлөө? Зай ямар бэ? Намайе эдихэеэ hананаш, теэд эдижэ шадахагүйш! Мүнөө ши бүхы хэhэн муухай хэрэгүүдэйнгээ түлөө харюусахаш! – гэжэ аргаахан ой соohоо булгайхадажа хэлэбэ.

Тиигэжэ аман соогоо модотой крокодилнуудай хаан хоohон, сухалтай юумэн аяар гурбан хоног байгаа hэн ха.

Ганса шэхэтэй шандаганhаа yhалдаг газар сүлөөлэгдөө гэжэ дуулаад, бүхы амитад yhан тээшэ яарабад. Тэдэ крокодилнуудай хаанhаа айнгүй садатараа yha уубад. Крокодил хажуугаарнь эрьелдэн тамарна, хэн нэгэниинь намда тyhалха аабза гэжэ тэрэ найдана, теэд хэншье тэрээндэ тyhалбагүй. Ланченкарай өөрөө ерэтэрынь хэншье крокодилые тообогүй.

* * *

Ланченкар хатууханаар амаяа модоор тэбхэдүүлжэрхиhэн, тиимэhээ «А» үзэгэй түхэлтэй болошоhон аматай крокодил тээшэ хаража, бултанай зүгhөө hураба:

– Зай, ши бодожо үзэбэ гүш муу амитан? Үшөө иигээд амитадые зобоожо, алажа байха гүш?

Крокодил тархяа ехээр лэ hэжэрнэ. Тэрэнэй худалша нюдэнhөө нёлбоhод адхарба. Турашаhан, hуларшаhан, бархиржа байhан крокодил амитадта айхаар бэшэ шэнгеэр харагдаба. Крокодилай нёлбоhондо тэдэ этигэжэ, Ланченкарые крокодилай аманhаа модыень абахыень гуйба. Ланченкар шланга шэнги ута хушуугаараа бэлэхэнээр тэрэ модыень абаба!

Крокодил Ланченкарта халуунаар баяр баясхалан хүргэжэ, тэрээнhээ хойшо амаяа ехээр нээхэеэ айдаг болоо hэн, юундэб гэхэдэ Ланченкар гэнтэ дахин тэрэнэй аман соо модон тэбхэ хэжэрхинэ аа гү гэжэ тэрэ айдаг байгаа. Тэрэ сагhаа хойшо крокодилнууд хажуудань дүтэхэн заануудай байгаа hаа амаяа ехээр нээхэеэ болиhон юм. Эдишэеэ эдеэд, тэдэ заабол нёлбоhоо гаргадаг. Теэд бүхы амитан мэдэдэг, тэрэ нёлбоhониинь худал, мэхэбшэ нёлбоhод. Тиимэhээ тэдэнэй нёлбоhод крокодилай нёлбоhод гэжэ нэрэтэй болоhон юм.

ТААБАРИНУУД

Ланченкар Ланченак гэжэ эгээлэй борохон заан нүхэртэй байгаа. Ланченак таабаринуудта ехэ дуратай байгаа ха. Тэдэ хоёр нүхэд иимэ хэлсээ баталhан байгаа: хэрбээ нэгэниинь нүгөөдынгөө таабари таагаагүй haa, нэгэ баглаа банан үритэй болохо.

Заанууд хаана хоргододог бэ? – гэжэ Ланченак hуража hалабагүй.

– Джунгли соо! Үндэр хадын саана! – гэжэ Ланченкар таажа ядан хэлэбэ, теэд харюунуудынь хуу буруу байхадань хэлэбэ – заа, би мэдэнэгүйб, хаана бэ, хэлыш даа.

– Банануудаа үгэ, тиихэдэш хэлэхэб.

– Заа, бари энэ банан, – гээд тэрэ банануудаа хубаалдана.

– Заанууд яблоканууд соо хоргододог! – гээд Ланченак энеэнэ.

– Теэд юундэ би нэгэтэшье тэдэниие тэндэ хараагүй бииб? – гайхана Ланченкар.

– Энэшни үшөө нэгэ баглаа бананта болохо! – гэнэ Ланченак, банануудыень абаад. – Ши тэдэниие олохогүйш, тэдэшни ехэ хоргододог.

– Тэрэ яблокын тэг дундань юун байдаг бэ? – гэжэ Ланченак дахин hурана.

– Яhахануд! Зөөлэн хубинь! Заануудай нюуса газар! – гэжэ байжа Ланченкар тааха гэжэ туршаба.

– Үгы, тэрэшни буруу! Боосоогоо алдаба гүш?

– Алдаба

– Яблокын тэг дунда «ЛО» гэжэ үе байдаг! Заа, ас наашань бананаа…

Иигэжэ бүхы амитадые таабари таалгажа, Ланченак амтатай үри нэхэжэл ябадаг байба. Тэрэ үдэр бүри гэртээ дүүрэн банантай бусадаг байба. Элдэб хоёр удхатай Ланченагай таабаринууд амитадта нилээд хашартай болобо, Ланченкар тэрэниие hургаха гэжэ бодобо. Нэгэтэ хажуугаарнь олон банан суглуулhан Ланченагые хараад, тэрээндэ дүтэлжэ:

– Би баhа таабари мэдэхэб. Тэрээниием хэншье таажа шадаагүй юм – гэбэ.

– Намда хэлэ, би тэрэнииеш таажа туршаhууб, – гэбэ нүхэрынь.

– Үгы, энэ таабариие таамаг хэлэжэ болохогүй, энэшни тусгаар ондоо таабари!

– Хэлэ намда! Хэрбээ таагаагүй hаа шамда би нэгэ, үгы хоёр баглаа банануудые үгэхэб!

– Үгы, ши намайе ойлгоногүйш. Энэшни ехэ хоморой таабари!

– Тиигээ hаа би шамда бүхы багсануудаа булгыень үгэхэб! – гээд Ланченак hалабагүй.

– Заа, тиигээ hаа шагна. «Урданьшье хушуун, арданьшье хушуун, дундань шэхэн!»

Ланченак удаан бодобо, теэд таабагүй. Ланченкарта тэрэ бүхы банануудаа гартань барюулба.

– Нээрээ энэшни хатуу таабари байна, яагаадшье харюу олоногүйб! Хэлэ, хэн бэ?

– Бари нэгэ баглаа. Би баhа тайлбариень мэдэнэгүйб. Би шамда хэлээ hэм: энэ таабари хэншье таагаагүй! – гэжэ Ланченкар хэлэбэ.

ХАРАГДАҺАН ДҮРЭ

Хоёр нүхэд дахин уулзаба.

Ланченкар: «Зай, ши үшөө таабари шагнаха гүш?»

– Заа. Гансал мүнөө хэлсэе: нэгэ таабари – нэгэ багса банан!

– Зай, шагна: «Нюдэниинь минии, шэхэниинь баһа минии, хушууниинь баһал минии, гансал тэрэ – би бэшэб. Хушуугаа тэрээндэ үгэхэдэм тэрэ баһа намда үгэдэг».

– Тэрэш шинии аба! Шинии эжы! Заан-хубилгаан! Эхир ондоо юртэмсын амитан! – гэжэ байжа таамаглаба Ланченак.

– Үгы. Ши зүб харюу олобогүйш. Зүб харюу мэдэхэеэ һанаа һаа, багса банан үгэ!

– Заа, бари банан, хэлэ түргөөр, юун бэ?

– Тэрэшни уһан соо харагдаһан минии дүрэ! – гэжэ Ланченкар хэлээд амтархан бананаа эдибэ.

– Би баһа тиигэжэ һанаа һэм, теэд хэлэжэ зүрхэлөөгүйб – гэжэ Ланченак хэлээд, гэр тээшээ яараба.

Ланченак өөрынгөө һүрэгэй бүхы заануудаа суглуулаад хэлэбэ:

– Заа, би таанадта нэгэ ехэ һонин таабари таалгахууб. Хэрбэеэ хэншье тэрэниие таагаагүй бол, бултадаа банануудаа намда үгэхэт – гэбэ.

Тэдэ бултадаа таабарида дуратай һэн хойноо тэрээниие хүхин зүбшөөбэд.

– «Нюдэн минии, шэхэн минии, хушуун минии. Хушуугаа тэрээндэ үгэхэдэм, тэрэ намда баһал үгэдэг, гансал тэрэ – би бэшэб» – гэбэ Ланченак.

Тэдэ бултадаа тайлбари хэлэбэ, теэд нэгэниињшье зүб харюу үгэбэгүй. Тиигээд тэдэ хэлэбэ:

– Заа, бидэ хэлсээгээрээ болое. Ши тон ухаатай сэсэн Ланченкартай нүхэсэдэгши, тиимэһээ бидэ шамда хүрэхэгүй байнабди. Бананаа аба, харюу хэлэ!

Ланченак бүхы банануудые бултыень өөртөө суглуулжа абаад:

– Теэд энэтнай тон бэлэн ха юм! Ямаршье тэнэг һүрэг соо би байдаг гээшэбииб! Энэтнай Ланченкарай уһан соо харагдадаг дүрэнь ха юм!

ХОЁР ЗААНУУД

Энэ ушар үни холо сагта болоhон юм, тиихэдэ Энэдхэг үшөө Африкада байгаа. Энээндэ үнэншэхэнь бэрхэ юм, зүгөөр Энэдхэг урда Азида бэшэ, харин тиихэдэ Африкын баруун хажууе эзэлдэг байгаа. Хэдэн зуун мянган жэлэй саана Энэдхэг тэрээнhээ таhаржа, удаан сагай үнгэрхэдэ Азиин газартай ниилэhэн юм.

Африка Энэдхэг хоёрой хэзээ урда сагта нэгэн байhанhаань тэндэ олон адли амитадууд байдаг юм. Жэшээнь, тэдэнэй дунда эгээл гайхалтай амитадай нэгэниинь – заанууд, томо үндэр бэетэй, хабтагар томо шэхэтэй, ута гэгшын хамартай, тэрээнээ тэдэ гарай оронд хэрэглэдэг, мүн лэ уhа hородог.

Заанууд Энэдхэгтэшье, Африкадашье байдаг. Энэдхэгтэ тэдэ хүнүүдтэ туhалдаг, жэшээлхэдэ, томо модонуудые ута хамараараа зөөжэ үгэдэг, зоной гэр барилгада туhалжа, тиигээдшье тэдэнэр үргэн нюрган дээрээ хүниие шэрэдэг. Африкын заанууд хэндэшье туhалдаггүй. Хэрбээ тэдэнэй hүрэг олон болоо hаань, тэдэ дүтын ойрын бүхы модонуудые үгы хэдэг. Тэрэнhээ

болохо айл хотонуудые тэдэ табан метр томо амитад олоороо ябахадаа бута гэшхээд гарахадаа ойлгохошьегүй.

Заа, саашань хөөрэе, Энэдхэг Африка хоёр нэгэн хамта байгаа, гансал нариихан горхон тэдэниие таһалдаг байгаа.

Тиихэдэ тэрэ үдэр Африкын талаһаа ехэ халуун һалхин үлеэжэ, тэсэхын аргагүй халуун болобо. Манай танил энэдхэгэй бишыхан заан Ланченкар джунгли соогуур зайжа ябаба. Халуунда тэрэ ангаад, уһа уухаяа һанаба. Тэрэ мүнөөхи голдо хүрэжэ, ута хамараа уһан соо доошонь хэжэ, һэрюубтэр уһа амтархан ууба. Ланченкар ута хамараараа уһа һорон абаад, тэрээнээ амандаа асаржа юулэнэ. Тэрээнэй һүүлээр Ланченкар өөрыгөө уһаар һэрюусүүлбэ. Уһа хамараараа һорожо абаад, тэрэнээ өөдэнь хаяад бэеынгээ хоёр талада адхана. Зохидшооһондоо тэрэ бүри нюдөө анижархиба. Нэгэ хэды тиигэжэ һэрюусээд, бэеэ һэгсэрээд, нюдөө нээн гэхэдээ голой нүгөө эрьедэ зогсожо байһан баһа нэгэ заанханиие харажархиба, тэрэнь африкын заан байба. Тэрэ заан үндэршэг, харабтар бэетэй байба.

– Харагты энэ тэнэгые, харагты энээнэй бишыхан шэхэнүүдые! Энэ юрдөө заан гээшэ гү – энэ карлик! – гэжэ африкын заан наадалан хашхарба.

– Бэеын гү, али шэхэнэй томо жэжэһээ болодоггүй, харин энэ толгой соохиһоо болодог юм – гэжэ номгохоноор Ланченкар харюусаба.

– Теэд би Африкын тон ухаатай заан би!

– Хэрбэеэ тиимэ юм һаа хэлэ: бидэ хоёрой нэгэн Африкада түрэһэн гү?

– Тиимэл бэд даа! Энэш эли юумэн ха юм!

– Бидэ хоёрой нэгэн заанһаа түрэгдэһэн гү?

– Тиимэ.

– Бидэнэй нэгэн амиды амитан гү, тэрэ өөрын илгаа тэмдэгтэй гү?

– Тиимэ.

– Бидэнэй нэгэн – нэгэ амитан гү, харин олон бэшэ?

– Ойлгосотойл бэшэ гү – ганса.

– Тиигэхэдээ, нэгэмнай тон лэ ганса хамартай гү?

– Тиимэ.

– Эндэһээ бодоходо – хэн нэгэмнай өөрөө амяараа амитан, жэшээнь – заан, юундэб гэхэдэ ута хамартай? – гээд Ланченкар hуражал байба.

– Зүбшөөнэб.

– Теэд тиигэхэдээ нэгэмнай Африкада түрөөгүй!

– Энэ юундэ гээшэб?

– Теэд бидэ хоёрой нэгэ Энэдхэгтэ түрөө!

– Юундэ?

– Теэд би тэрэ гээшэб!

– Теэд би хэн гээшэбииб? – гэжэ африкын заан гайхангяар хамарааараа толгойгоо маажаба.

– Би шамда ойлгуулхаб, бидэ хоёрой нэгэн сүм намhаа дулдыдадаг.

– Яагаад?

– Хэрбээ минии үгы haa, нүгөөдэмнайшье үгы, зүб бэзэ?

– Юуншье гэжэ хэлэхэ аргам үгы!

– Тиихэдээ тэрэ минии барлаг.

– Теэд нэгэмнай Африкадашье, Энэдхэгтэшье түрэжэ магадгүй?

– Теэд хэндэмнай тэрэ ута хамар бэ?

– Юун гэжэ?

– Теэд ши өөрөө хэлээш, нэгэмнайл нэгэ хамартай гэжэ, тиимэ бэшэ гү?

– Тиигээ. Тиимэһээ тэрэ нэгэл газарта түрөө. Магад тэрэ Африкадашье бэшэ, Энэдхэгтэшье бэшэ түрөө гү?

– Заа, хэрбэеэ тэрэ заан haa, түрэлхидтэй байгаа ёhотой. Зүб гү?

– Зүб.

– Теэд тэрэш яагаад түрэлхидтэй байха болоноб, хэрбэеэ тэрэ түрэгдөөгүй haa?

– Юундэ түрэгдөөгүй гэжэ?

– Теэд тэрэшни хаанашье, Африкадашье, Энэдхэгтэшье, ондоо тээшье түрөөгүй.

– Үгы, тэрэш нэгэтээ түрэһэн газартай. Тиигээдшье би хэлээ һэмнайб, тэрэ нэгэ хамартай гэжэ – гээд африкын заан аягүйрхэбэ.

– Заа, тиихэдээ нэгэмнай хоёр хамартай гү? Тиихэдээ тэрэ нэгэ хамараараа банануудые эдижэ байдаг, нүгөөдөөрөө уһа уудаг. Хаана байнаб тэрэ? Ши тиимэ амитаниие ойгуур харана гүш?

Африкын заан гайхашаба. Хоёр хоншоортой заануудые тэрэ хараагүй, тиимэһээ яажаб даа гарасалдаха ёһотой болобо. Тэрэ Ланченкарые зүбшөөхэ гэжэ шиидэбэ, харин тэрээндэнь энэл хэрэгтэй байгаа.

– Заа, ши зүб хэлээш! Бидэ хоёрой нэгэн Энэдхэгтэ түрөө.

– Нээрээ гү? – гээд Ланченкар энеэбэ.

– Тиимэ.

– Гансал газарта гэжэ гү?

– Тиимэ, гансал газарта!

– Заалһаа нэгэ газарта гү?

– Заалһаа.

– Теэд тэрэ газарынь хаана юм?

– Бидэ хоёрой нэгэн Энэдхэгтэ түрөө.

– Тиихэдээ, нэгэмнай – энэ заал ха даа би! – гэжэ илангяар Ланченкар хэлэбэ. – Юундэб гэхэдэ гансал би Энэдхэгтэ түрөөб, ши бэшэ.

Олон үгэ соогоо худхашаһан африкын заан толгойгоо һэжэрбэ.

Тэрэнэй ухаан бодол худхалдашоо, гэбэшье нэгэ юумэ тэрэ hайн ойлгоо: томо бэеэрээшье, хүсэ шадалаараашье hүрхэйтэжэ болохогүй, юундэб гэхэдэ тон шухалань – шинии толгой соохи.

– Зай, нэгэндэмнай Африкаяа ошохо хэрэгтэй! Байза, би юундэ тиишээ ошохо болонобииб, хэрбэеэ би тэндэ түрөөгүй болобол? – гэжэ африкын заан hураад, тиигэбэшье муушагаар алхалан, гэр тээшээ дугшуулба.

Ланченкар Энэдхэгэйнгээ джунгли руу ябаба, шэнэ нүхэртөө халуун буужа, hэрюун болохыень хүсэбэ.

НЭГЭ НЮДЭН

Ланченкар түрэхын ехэ hонимууша байгаа. Тэрээнэй асуудалнуудта ехэнхидээ эжынь лэ харюусадаг hэн. Хүбүүгээ hургахадаа заануудай агууехэ хатан Ланченмо гүн ухаанай ёhотойл дүрэнь болошодог hэн.

Эжынгээ hургаалаар залуухан хаан ухаатай hүбэлгэн хүбүүн боложо байгаа. Тэрэнэй дотор юртэмсэ удаан унтаhан нойрhоо hэриhэндэл, юрын амитанай ойлгохо, обёорхын аргагүй гүнзэгые удхалан харадаг бэлэй.

Ланченкар миин эгээлэй заан бэшэ, эгээлэйшье хаан хүбүүн бэшэ hэн, тэрэнэй табиhан асуудалнууд хату байгаа.

– Эжы, нэгэ нюдөө хаагыш даа! Мүнөө намда хэлэ: шинии нэгэ нюдэн нээлтэтэй гү, али хаалтатай гү?

– Хаалтатай.

– Теэд би юундэ нэгэ нюдэншни нээлтэтэй гэжэ харанабииб?

Эжынь нюдэн гайхаhандаа түхэреэн болошобо.

– Теэд ши харанагүй гүш, минии нэгэ нюдэн хаалтатай гэжэ?

– Ши намайе харана гүш?

– Харана.

– Нэгэ нюдөөрөө гү?

– Тиимэ, нэгэ нюдөөрөө.

– Теэд тэрэшни яагаад харана гээшэб, хэрбээ ши тэрэ нюдөө хаабалшни?

– Би хаагаагүйб.

– Теэд би хэлэнэ ха юм бииб, нэгэ нюдөө хаа.

– Заа.

– Заа мүнөө нэгэ нюдэншни хаалтатай бэзэ?

– Хаалтатайшье, нээлтэтэйшье!

– Яагаад нэгэ нюдэншни нээлтэтэйшье, хаалтатайшье байха юм? Нэгэ банка варени яагаад нээлтэтэйшье, хаалтатайшье байха юм? Тиигээ haань банка руу батаганаанууд орошохо ха юм, хаалтатайшье байгаа haань. Юундэб гэхэдэ тэрэ банка нээлтэтэйшье, хаалтатайшье байна. – гэжэ Ланченкар hөөргэдэнэ.

– Үгы, нэгэ банка варени яагаашье haa нэгэ сагта нээлтэтэй ба хаалтатай байжа болохогүй, бэшэ бүхыл юумэн шэнги, – гэжэ хатан Ланченмо ойлгуулхые оролдоно.

– Заа, тиигээ haa ши мэдэнэш, нэгэ нюдэн – ганса юумэн, хоёр бэшэ?

– Тиимэ.

– Тиихэдээ нэгэ банка варени нэгэн гээhaa нээлтэтэй, үгы гээ haa хаалтатай. Гурбадахи гэжэ үгы.

– Энэ хэндэшье эли ха юм.

– Теэд тэрэ шинии нэгэ нюдэн юун бэ?

– Теэд тэрэшни нээлтэтэйшье бэшэ, хаалтатайшье бэшэ.

– Нэгэ банка варени нээлтэтэйшье бэшэ, хаалтатайшье бэшэ. Тиихэдээ тэрэ варени эдихын аргагүй, юундэб гэхэдэ тэрэ банка хаагдаагүй, нээгдээшьегүй.

– Уф, шинии үгэнүүд удхагүй! Шагнаарай, нэгэ банка варени хаалтатай, нүгөөдэнь нээлтэтэй.

– Теэд би гансал банка тухай хэлээб, бэшэ ямаршье ондоо

банка хэрэггүй!

– Тиимэ, би бурууб: хоёрдохи банка тухай хэлсээгүйбди. – гэжэ хатан зүбшэхэ баатай болобо.

– Эхинһээнь эхилэе. Шинии нэгэ нюдэн нээлтэтэй гү, али хаалтатай гү?

– Нээлтэтэй.

– Заа би мүнөө гуйнаб: нэгэ нюдэеэ хаа. Заа! Хэлэ мүнөө: нэгэ нюдэншни хаалтатай гү?

– Үгы, нэгэ нюдэмни нээлтэтэй.

– Теэд би нэгэ нюдэншни хаалтатай гэжэ харанаб. Шамтай тоосолдохын аргагүй. Ши хэлсэгшэеэ дүүргэнэгүйш, нэгэ нюдэеэ хааха гэжэ. Ходол хэлэжэ байнаш: нээлтэтэй, нээлтэтэй!

– Заа, би нэгэ нюдөө хаагааб, – гэжэ хатан Ланченмо зүбшөөбэ, тиигээд гэнтэ хашхарба: – Ой, теэд би юушье харанагүйб!

ИВАН ТУХАЙ ОНТОХОН

Нэгэтэ бишыхан заан бисалгалда hуужа байтараа ойр зуурын сагта дээрэhээ үгтэhэн бэлигтэ хүртэбэ – бурханай шэмээ мэдэрхэ арга боломжо. Тэрэнэй хүсөөр дэлхэй дээрэ дуулдаhан шэмээ абяа бултыень дуулаха аргатай.

Иимэ хөөрэлдөө тэрэ дуулажархиба:

– Хара гү?

– Бэшэ, улаан!

– Юундэ сагаан бэ?

– Теэд ногоон ха юм!

Бисалгалhаа гараадшье ябахадаа тэрэ дуулагша үгэнүүд тухайдаа бодомжолно. Яагаадшье ойлгожо ядаба, ямар юумэн иимэ хэдэн янзын үнгэтэй байдаг бэлэй? Хэдэн олон ухаатай сэсэн мэргэнүүдhээ hураба, теэд хэнииньшье эдэ үгэнүүдэй удха тайлбарилбагүй, харин олон агы нүхэн соо байрладаг мэдэлшэнгүүд байра дээрээ тогтошодог байгаа. Тиихэлээрээ иимэ юумэн дэлхэй дээрэ хаанашье үгы шэнги hанагдаба. Теэд Ланченкар найдалаа алдангүй бэдэржэл ябаба.

Нэгэтэ Ланченкартай холын хойто зүгэй зайгуул хүн ушарба. Тэрэ Иван гэжэ нэрэтэй байба. Иван хүхюутэй, хамаагүйшэгшье haa, сагаахан hайн сэдьхэлтэй хүн байба. Ланченкар тэрээндэ баhал хандаба:

– Хүндэтэ Иван, та нэгэ иимэ юумэн тухай мэдэхэ гүт? Тэрэ юумэн тухай иигэжэ хэлэжэ болохо байна:

– Хара гү?

– Үгы, улаан!

– Юундэ сагаан бэ?

– Теэд ногоон ха юм!

– Магад, та өөрынгөө хойто зүгэй нютагтаа иимэ юумэ хараа гүт?

– Тиигээб даа, энэшни үхэр нюдэн ха юм! Тэрэшни манай нютагта хаанашье ургадаг, тэрээгээр ехэ hайн компот хэдэг, үбэлдөө үхибүүдтэ уулгадаг. Тэрэ шинии шагнагша хөөрэлдөөншни хоер зоной наймаагай дэлгүүртэ үбэл үхэр нюдэ худалдажа абахадаа хөөрэлдэгшэ байгаа ёhотой. Үхэр нюдэн хара ба улан байдаг. Улаан үхэр нюдэн эдеэшээгүй байхадаа сагаан байдаг, бэшэ жэмэсүүд болоодүй байхадаа ехэнхидээ ногоон байдаг шуу, тиимэhээ эдеэшээгүй үхэр нюдые ногоон гэжэ хэлэдэг. Ши үнэн дээрээ иимэ хөөрэлдөө шагнааш:

– Хара үхэр нюдэн гү?

– Бэшэ, улаан үхэр нюдэн.

– Теэд юундэ сагаан бэ?

– Юундэб гэхэдэ үшөө болоодүй – ногоон!

Тэрэ гэhэн сагhаа хойшо Иван заануудай тон дуратай онтохонуудай герой болоо юм. Заанууд ухаатай сэсэн зон тухай хэлэхэдээ иигэжэ нэмэдэг болоо hэн: «Иван шэнги сэсэн».

ЛАНЧЕНГЕН

– Аба, намда онтохон хөөрэжэ үгыш даа, – гэжэ нэгэтэ Ланченкар өөрынгөө аба Ланченпо, Индостанай бүхы заануудай хааниие гуйба.

– Зай, шагна, – гэжэ абань хэлэбэ. – Урдын урда сагта дэлхэй дээрэ нэгэ Ланченген гэжэ заан байгаа һэн ха. Тэрэ заан ехэ һонимууша байгаа. Бага байхадаа тэрэ нэгэтэ абаһаа һураба:

– Үглөөдэр юун болохоб?

– Ши нэгэ үдэрөөр наһатай, аха болохош, – гэбэ абань.

– Жэл болоод?

– Нэгэ жэлээр аха болохош.

– Наян жэл болоод? – гэжэ Ланченген һураба.

– Би тиихэдэ үхэхэб.

– Эжы яахаб?

– Эжышнишье үхэхэ!

– Теэд би яахабииб? Хэн намтай наадаха гээшэб? Хэн намайе унтуулхаб, намда онтохон хөөрэжэ үгэхэб? – гэжэ уйдангяар Ланченген һураба.

– Ойлгыш даа, хүбүүмни, мүнхэ эжы аба, нүхэд гэжэ байдаггүй! Хахагсал гээшэ заатагүй ерэхэ. Хэзээб даа хэншье заал һаа хүгшэрөөд үхэхэ, – гэжэ абань ойлгуулна.

– Теэд би тиигэхэеэ һананагүйб! – гэбэ Ланченген.

Абынгаа хэлэһэн үгэнүүд дээрэ Ланченген удаан бодобо. Тиигээд гэрһээ гаражa, мүнхэ байха нүхэдые бэдэржэ гараба. Ланченген тулам соо эдихэ хоолоо абаад, эжынгээ болгоһон пирог хээд, гэртэхинһээ зүбшөөл абаад, замда гараба.

Удаан юм гү, бэшэ гү тэрэ ябатараа нэгэтэ Хада хараба. Тэрэ Хада үндэр гээшэнь аргагүй, оройнь харагданашьегүй. Ланченген тэрэ Хадада дүтэлбэ.

– Эгэшэ Хада, ши томош, Агуу үндэр байнаш!

Би шамһаа асуунаб: «Мүнхэ байна гүш дэлхэй дээрэ?» – гэжэ Ланченген найдан тэрээнһээ һураба.

– Үгы даа, би мүнхэ бэшэб, тиимэһээ би һанаа амар байха бэлэйб! Энэ асуудалаараа ши аха Далайда ошо. Найданаб, тэрэш хэлэхэ байха, – гэжэ Хада үүлэнэй забһарһаа харюусаба.

Ланченген сааша ошобо. Удаан тэрэ ябаба, арайш гэжэ дэлхэйн захада хүрэжэ ерэбэ. Тэндэнь шууяатайгаар хүхэ долгёороо эбхэрэн заха хизааргүй Далай урдажа байба.

– Далай, Далай Аха, хүхэ нюдэтэй сэбэрхэн! – Би шамһаа асуунаб. – Мүнхэ байна гүш дэлхэйдэ? – гэжэ Ланченген һураба.

– Үгы даа, хармтайнь, мүнхэ бэшэб. Тиимээһээ би жаргалтай байха һэм, сагаар хангалтай байгаа һаа! Һалхин ахайда ошо, тэрэш мүнхэ байхадаа болохо, – гэбэ буурал Далай.

Ланченген саашаа ошобо.

– Һалхин, Һалхин ахай! Дүүрэн ехэ хүсэтэйш, би шамһаа асуунаб. – Мүнхэ байна гүш дэлхэйдэ? – гэжэ Ланченген харгыдаа уулзаад, Һалхинһаа асууба.

– Үгы даа, хармтайнь, би мүнхэ бэшэб. Тиимэһээ амар байха һэм, сагаар дүүрэн хангалтай һаа! Наран ахайда ошо, тэрэш мүнхэ байжа болохо, – гэбэ Һалхин.

– Наран, Наран ахай, Алтан шарахан сэбэрхэн! Би шамhаа асуунаб. – Мүнхэ байна гүш дэлхэйдэ? – гэжэ Ланченген модоной оройгоор ялалзаhан Наранhаа hураба.

– Үгы даа, би мүнхэ бэшэб, Тиимэhээ амар байха hэм, сагаар дүүрэн хангалтай hаа! Тэнгэри Эсэгэдэ ошо, тэрэш мүнхэ байжа болохо – гэжэ Наран харюусаба.

Ланченген бэлэн бэшэ бэдэрэлгэеэ үргэлжэлүүлбэ.Удаан лэ ябаба Ланченген дэлхэйн уйтан зүргэнүүдээр, хада ууланууудаар, сэгээн сагаан үүлэнүүдээр бүглөөтэй саhан оройтой уулые дабаад тэрэ Тэнгэритэй уулзаба.

– Тэнгэри, Тэнгэри Эсэгэ, Дэлхэйн захын ухаатан! Би шамhаа асуунаб. – Мүнхэ байна гүт оршолондо? – гэжэ Ланченген сүхэрэнгеэр hураба.

– О, баярлаа аяншан: би мүнхэб, сагааршье би хангаатайб. Үхэхэ түрэхые мэдэхэгүйб, хамаг юумэнэй эрьесын оройб, – гэжэ Тэнгэри зааанда хэлэбэ.

– Би баярлааб танда, таниием ганса бэдэрээлби, тантай нүхэсэхые хүсэнэб, бүхы hэжэгни ошог лэ! – гэжэ баярлаhан заан Тэнгэридэ хэлээд, тэрээнэй харюуу дуулаба:

– Ши юумэнhээ таhарха ёhотойш, ямаршье баялиг шамда хэрэггүй, төөрижэ ябаашадта жэшээ болохош, тиигээд ши одоол амархаш. Шамайе энэрхы сэдьхэл ба хайра дахуулха, сагшни шинии дуухахагүй, ши ялагар мүшэнөөр мүндэлхэш, жаргалшни шинии мүнхэ байха.

Тиигэжэ бодоходонь, газар дээрэхи наhан юуншье бэшэ, харин Эсэгэ Тэнгэриин заahан харгыhаа дээрэ юумэн үгы байба.

Ланченгенэй гэртэхин хүбүүнэйнгээ бусажа ерэхые удаан хүлеэгээ. Эжынь бархирха нёлбоhоёо дуухан бархираа. Бүхы найдалаа барагдаад байхадаа тэрэ hүниин тэнгэридэ ялагар туяа хараба. Гэнтэ тэрэ ойлгобо, хүбүүниинь олохо юумэеэ олоо.

Иигэжэ ухаатай Ланченген өөрыгөө мүнхэлөө юм: тэрэ Тэнгэриин тон ялагархан мүшэн болоо! Энэ хадаа Алтан гадаhан,

үшөө тэрэниие харгы заадаг мүшэн гэдэг, юундэб гэхэдэ тэрэ бэшэ мүшэдтэ ороходоо тон гансаараа байһан газартаа байдаг, тиимэһээ Хойто зүг хаанаб гэжэ тэрэ харуулдаг. «Хэрбэеэ, ши минии хүбүүн, нэгэтэ һүни төөрибэл, заабол Алтан гадаһа тэнгэридэ олоорой, тэрэшни шамда харгыешни заажа үгэхэ!»

Энэ үгэнүүдээр Ланченкарай аба ухаатай сэсэн Ланченпо заан онтохоноо дүүргэбэ.

ТОТИ ШУБУУЕ АБАРАЛГА

Урдын урда сагта өөрынгөө гое hайхан ордон соо хитадай хаан байгаа hэн ха. Тэрэ хүнэй хэлээр хэлэдэг тоти шубуутай байгаа, тэрэнь ехэ ухаатай, ерээдүйн юумэ уридшалан мэдэдэг шубуун байгаа.

Далайн саанахи олон гүрэнэй хаанууд энэ шубууень абахаяа hанадаг hэн, теэд хаан ямаршье алта мүнгөөр тэрээнээ андалдаха дурагүй hэн. Алдахагүйн тулада тэрэнээ гурбан дабхар хайрсаг соо баридаг байгаа. Шубууниинь өөрөө алтан хайрсаг соо, харин тэрэнь мүнгэн хайрсаг соо, мүнгэн хайрсагынь түмэр хайрсаг соо байдаг hэн. Тэрэ гурбан хайрсагуудай түлхюур өөрөө баридаг, харин хайрсагуудые арбан солдадууд харууhалдаг байгаа.

Нэгэтэ хитад хаан үбдэбэ. Ямаршье аргашад тэрэниие аргалжа шадабагүй. Тиихэдэнь хаан тоти шубуундаа хандаба:

– О, минии дуратай шубуухай, минии hүүлшын найдал! Хэлыш даа, яагаад минии үбшэн аргалхаб, үхэлэй hабарhаа мултархаб? Хэлээ hаашни би шамайе сүлөөдэ табихаб!

長壽

Тоти шубуунай зүрхэн баярлан сохилбо: энэ олон жэлнүүд соо сүлөөдэ гараха найдал бии болобо! Шубуун хаанда иигэжэ хэлэбэ:

– Оо, агууехэ хаан! Хэрбэеэ Таа гүрэн соогоо тон үгытэй хүниие оложо, хаан мэтээр баялиг үгэжэ баярлуулбалтнай танай үбшэн түргэн үгы болохо!

Хаанай олон зарсанууд тэрэ дороо бэдэрээд, Хитадай тон үгытэй хүниие оложо, үнэтэй сэнтэй бэлэг бариба, хаанай үмдэдэг хоргой торгон хубсаһа үмдэхүүлбэ, тэрэнэй бүхы һанаһан юумэ бүтээбэ. Гурбашье хононгүй хаан эдэгэшэбэ, гэбэшье тэрэ тоти шубуундаа үгэһэн үгээ орогүй мартаба!

Шубуунай хэдышье сүлөөдэ табихыень гуйгаашье һаа, хаан ходол зүбшөөдэггүй байгаа. Тиихэдэнь мэхэлүүлһэн шубуун тэрьелхэ гэжэ бодобо. Үдэр һүнигүй тэрэ бодомжолбо, теэд юушье һанабагүй. Хайрсагуудынь бүхөөр хээтэй, солдадуудшье һонор байба.

– Ай даа, эндэһээ мултарха аргагүй хубитай гээшэ гүб? – гэжэ тоти шубуун сэнхир тэнгэри руу гунигтайгаар харана. Энэ үедэ хаанай сэсэрлиг соогуур нэгэ бишыхан, сохын зэргэхэн колибри гэжэ шубуухай ниидэжэ ябаба. Тэрэ тоти шубуунай бархираае дуулаад, хэлэбэ:

– Ухаатай Ланченкар гэжэ заанһаа ши һура!

– Һурахал һэм,теэд яагаад һурахабииб даа! – гэбэ тоти шубуун.

– Заа, би шамда туһалхаб, – гээд колибри шубуухай холын Инди орон руу Ланченкарые бэдэрхээеэ ниидэбэ.

Бишыхан шубуунай зам ута байгаа: хахад Хитадые гараад, Түбэдэй олон хада уулануудые дабаад, Непал хүрөөд, бишыхан далитай шубуухай Индиин урда хажуугай нютаг руу ниидэбэ. Тэндэ, ябахын аргагүй джунгли соо ухаатай һүбэлгэн, амитанда туһалдаг сагаахан заан Ланченкар байдаг һэн.

Колибри шубуухай тэрэниие джунгли соогуур удаан бэдэрээ. Джунгли хадаа бүтүү хүбшэ, лиана модоной эшэнүүдээр орёол-

дошонхой, дээгүүрээ мушхалдан орёолдоһон томо модоной эшэнүүдһээ боложо, харанхы болошоһон үдхэн ой юм. Тэндэ хэнииеб даа олохонь ехэл бэрхэтэй юм. Нэгэтэ Ланченкар уһа уухаяа ойһоо гараад ябаба, шубуухай тэрээндэ:

– Оо, сэсэн Ланченкар! Туһалыт даа Хитадта байдаг тоти шубуунда. Тэрэниие тэндэхи хаан хайрсаг соо баряад олон жэлдэ табидаггүй, сүлөөдэ гараха найдалаа алданхай – гэжэ колибри Ланченкарта дуулгаба.

Бишыхан шубуухай Ланченкар тэрэ дороо тоти шубууе яагаад абархаб гэжэ хэлэхэ гэжэ һанаһан байгаа, теэд заан һайса шагнаад, юушье хэлэбэгүй. Гэнтэ тэрэнэй хүлнүүдынь тохиилдоод, заан газарта унашаба. Бишыхан шубуухай яажашье тэрэниие һэрюулжэ ядаад, Хитад руугаа ниидэн ошобо…

Хаанай сэсэрлиг соо ерээд, тоти шубуунда хэлэбэ:

– Энэ хайрсаг соогоо ши үхэтэрөөл һуухаяа һанаа хаш даа. Ланченкарта яагаад шамайе абархаб гэжэ һурахадамни тэрэ газарта унашоод, бодоогүй!

– Ай даа, намайе Ланченкаршье абаржа шадахагүй гээшэ гү? – гэжэ тэрэ бодомжолно, тиигэжэ байтараа – Үгы, тиимэ байха ёһогүй!

Тоти шубуун бүхэлиин үдэр һүнитэйнь бодобо. Үглөөдэрынь хаанай ордон соо хэлсэбэ: хаанай дуратай тоти шубуун үхэшэбэ!

Энэ мэдээ дуулаад, хаан шаб шара болошобо. Тэрэ уй гашуудалһаа найган сэсэрлиг руугаа ошожо, үбэрһээ түлхюурнүүдээ гаргажа, бүхы гурбан хайрсагуудаа нээжэ, тоти шубуунайнгаа бэе гаргаба. Хаан тэрэнээ хараад бархиран алдажа хэлэбэ:

– Ши намда үнэн зүрхэнһөө туһалжа байгааш. Олон аймшагтай юумые урид мэдэжэ хэлэдэг һэнши, тиигэжэ ши бүхы Хитадай арад зониие аюулһаа абарааш. Минии хайратай шубуухай, ши эрхэ сүлөөгөө үни олохо байгааш, зүгөөр би шамайгаа табихаяа зүрхэлөөгүйб. Мүнөө шимни наһа барабаш, одоол эрхэ сүлөөтэй болобош!

Тиигэжэ хэлэхын хирэндэ тоти шубуун далияа арбаганнуулан ниидэшэбэ. Гансал баяртай абяан дээрэһээ дуулдаба:

– Хаанай үгэ – хуулиин ёһоор! Агууехэ хаан мандаг! Мэргэн ухаатай Ланченкар мандаг! Эрхэ сүлөө мандаг!

ГАНЕШ

Ганченкарта Ганеш гэжэ нэрэтэй нүхэр бии һэн. Нюураараа Ганеш заануудта адли, зүгөөр тэрэнэй гэртэхин заанууд бэшэ байгаа. Ганеш гайхалтай һониноор түрэгдэһэн гэжэ хэлсэгшэ һэн: Парвати гэжэ бурханай хубсаһан соохоо. Түрэһэн сагһаа хойшо Ганешта ута хамаршье, яһан ноёошье гэжэ үгы байгаа. Тэрэ хүндэ адли аад, хүн бэшэ: тэрэ бурхан шэнги һэн.Хүбүүнэйнгээ түрэһэнэй ехэ баяр хэжэ байхадаа Парвати Шани гэжэ ехэ хурса нюдэтэй бурханиие хүбүүн руугаа харуулба. Тэрэнэй харасаһаа хүбүүниинь толгойгүй болошобо.

Ганешэй аба, агууехэ Шива бурхан бүхы шадабарияа, эди шэдиеэ гаргажа хүбүүнэйнгээ толгойе бэедэнь няажа ургуулха гэжэ ядаба. Тиихэдэнь Шивын дүтын агууехэ бурхан Брахма хүбүүнэй бэедэ Парватиин тон түрүүн харгыдаа уулзаһан амитанай тархи няажа ургуулха ёһотой, юундэб гэхэдэ өөрынь тархи Шани бурханай муу нюдөөр харбуулһан байна гэжэ хэлэбэ. Тиимэ амитан дайралдаа, тэрэ хөөрхэн сагаан заан байба!

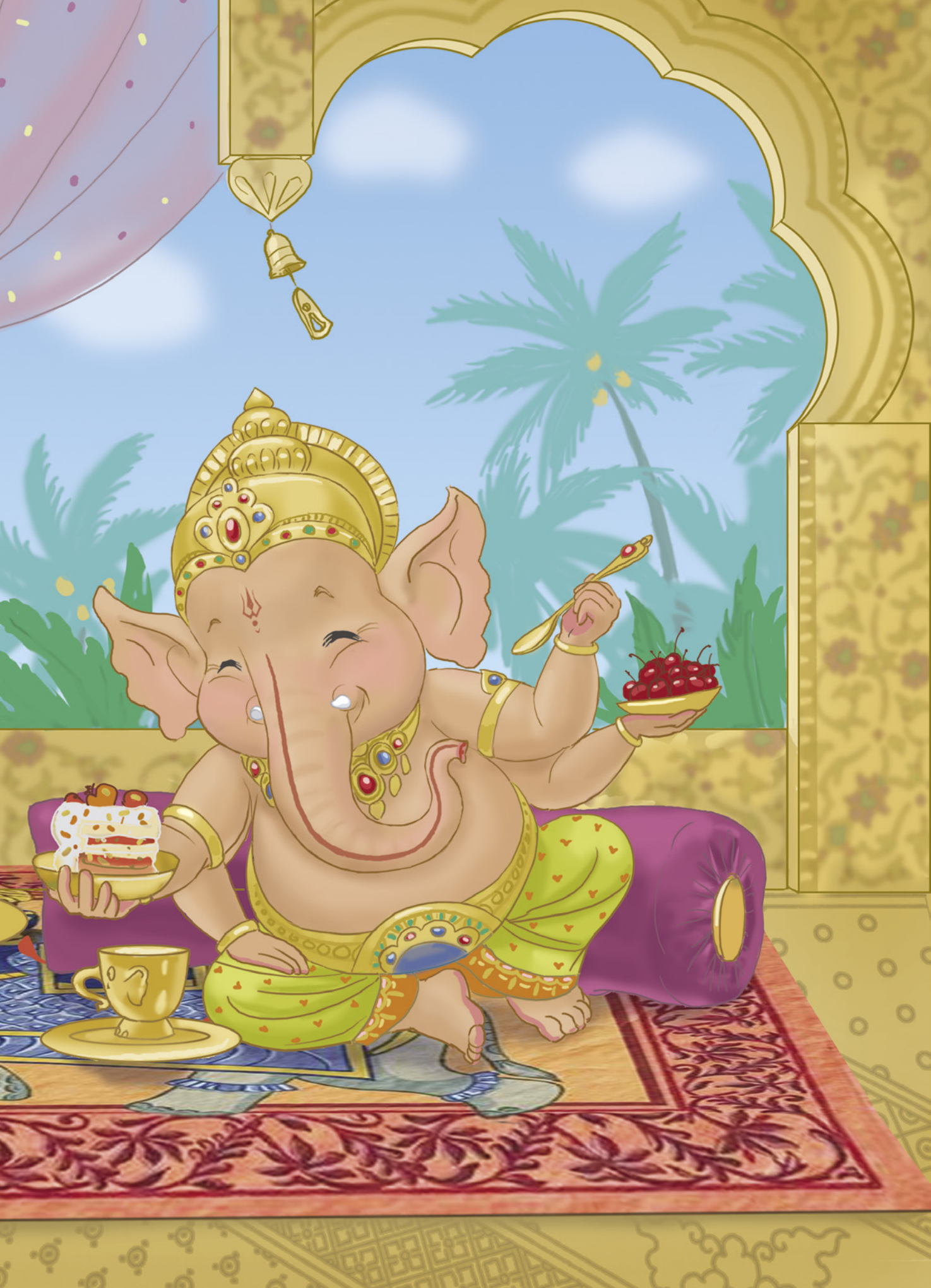

Нэгэтэ үдын хоол барижа байхадаа Ланченкар хэлэбэ:

– Би одоо ехээр Ганеш нүхэрөө hанааб. Намда заримдаа эрэ минии хажууда дүтэхэн байhан шэнги байдаг. Гансал нэгэ юумэ би ойлгоногүйб. Ганеш мүнөө ондоо тээ байна. Тиимэ болохолоороо Ганеш заан толгойтоёо эндэ үгы гү, али тэрэ толгойгүйгөөрөө үгы гү? Хэрбэеэ эндэ үгы байгша Ганешта заан толгойнь үгы haa, тэрэ тархигүй. Юундэб гэхэдэ тэрэнэй өөрынь толгой Шани бурханай нюдэнhөө үгы болошоо. Тиимэ болоходоо эндэ үгы байгша Ганеш – эндэ оройдоошье Ганеш бэшэ, юундэб гэхэдэ тэрээндэ заан толгой үгы. Хэрбэеэ эндэ үгы Ганеш эндэл Ганеш haa, эндэ тэрэ бүхы бурхадай ороной эзэн haa, тэрэ заабол заанай толгойтой. Тиимэ хадаа тэрэ толгойгоороо эндэ эдеэлхэ, ондоо газарта тэрэ эдеэлхэгүй. Хэрбэеэ тэрэ эндэ эдеэлдэг haa тэрээндэ манайхи шэнги ута хамар бии, тиимэhээ тэрэ маанадаар хөөрэлдэхэ аргатай. Эжы, ши эндэ хэнэйб даа абяа дуулана гүш?

– Үгы.

Ланченкар нюдэеэ уйтан болгоод, энеэбхилбэ.

– Юрдөө оройдоошье Ганеш эндэ үгы. Тэрэ нээрээ бии юм гү?

– Биил даа, бии! Ганеш манайда hаяхан айлшалаа бэшэ hэн гү? Бидэ тэрээниие кокосой hамараар хүндэлөө hэмди, – гэжэ эжынь хэлэбэ.

– Тиихэдээ эндэ манайда үгы Ганеш мүн лэ Ганеш ха юм?

– Тиимэ, тэрэ тон үнэн, тон лэ ганса Ганеш!

– Тиигээ haa манайда байгша Ганеш заанай толгойтой, юундэб гэхэдэ тэрэ Ганеш.

– Тиимэ.

– Тэрэ манн шэнги дүрбэн гартай, хоёр хүлтэй, нэгэ hоёотой гү?

– Тиимэл бэ даа.

– Би ямар баяртай байнабиб, юундэб гэхэдэ бидэ Ганештэй хөөрэлдэхэбди! – гэжэ Ланченкар хүхибэ.

ДҮРБЭН НҮХЭД

Нэгэтэ Ланченкар Индостанай джунглиин үдхэн ой соогуур ябажа ябатараа мангын модондо хүрэжэ ерэбэ. Тэрэ модон голой эрье дээрэ ургадаг, тэрээнэй томо хабтагар набшahад ехэ hүүдэр үгэдэг байгаа. Мангын бүхы жэмэсүүд унанхай, ганса нэгэл үлөөд байба. Ланченкар хүхибэ, тэрэ ехээр гэдэhээ үлдэжэ ябаа. Тэрэ манго абаад эдихэеэ hанаба, теэд тэрэ модониинь ехэ үндэр байба.

Ланченкар хажуугаарнь ябаад бодолгото болобо: «Байза яаха болооб, энэ модон бүхэ, унагаахын аргагүй, харин энээнэй эдеэшээд өөрөө газарта унатар хүлеэхэ болоо hаа, туража үхэлгэн».

Удаан бодобо, тиигэжэ байтараа гэнтэ хажуудахи модондо жэжэхэн hармагшаниие тэрэ хараба. Тэрэнь Ланченкарые гайхангяар хаража байба. Ланченкар тэрээндэ хандаба:

– Хүндэтэ жэжэхэн hармагшан! Та намда туhалжа хайрлагты, энээхэн манго таhалжа үгыт?

Тиигээд тэрээндэ манго харуулба. Жэжэхэн hармагшан тэрэ модондо абираад, манго таhалба, теэд буубагүй.

– Юундэ би энэ үрэ шамда үгэхэ болообииб? Намгүйгөөр ши абажа шадахагүй һэнши! Энэ үрэ би шамда үгэхэб, хэрбэеэ ши энэ үрэ гансал шинии гэжэ ойлгуулжа шадаа һааш, – гэжэ тэрэ хэлэбэ.

– Теэд би тэрээниие тон түрүүн харааб, тиимэһээ тэрэ минии!

– Би тэрээниие таһалааб, юундэ тэрэ минии байхагүйб, түрүүн таһалагшын ёһоор энэш минии бэшэ гү? – гэбэ жэжэхэн һармагшан.

Тэдэ хоёр удаан тоосолдобо, хэнэйнь бэ тэрэ мангын үрэ гэжэ. Энэ үедэ хажуугаарынь үнгэржэ ябаһан шандаган тэдэнэй тоосолдоо шагнаад, оролсобо:

– Эй, та хоёр, юундэ иимэ шангаар һүхирэлдэнэбта?

– Би мангын үрэ хараад, энэ һармагшаниие таһалжа үгыш намда гээб, теэд тэрэ намда тэрээнээ үгэнэгүй! – гэжэ заан хэлэбэ.

– Би үгэхэ һэм, теэд гансал нээрэһээ эзэндэнь. Хэрбэеэ ганса хараад, энэ минии гэжэ болодог юм гү? Магад ши энээнэй хойто тээ ой гү даа али нуур хаража болохош, тиихэдээ тэдэ булта шинии гү? Энэ үрэ миниил болохо ёһотой юундэб гэхэдэ би зааһһаа ахаб, тэрээнэй үшөө түрэгдөөгүйдэ энэ модон залуу байгаа. Шандаган маниие зүб тээшэнь шиидхэжэ үгэ. Энэ үрэ хэнэйб? – гэбэ жэжэхэн һармагшан.

– Зай, асуудалнай орёо юм байна… – гээд шандаган. – Энэ үрэ минии болоно! – гэбэ.

Ланченкаршье, мартышкашье иимэ юумэн болошохыень һанаагүй байһаһһаа тэдэнэр гансата хоюулан:

– Ши эндэ юуштэбши?

– Би эндэ одоол хамаатайб! Урдын урда сагта, энэ модоной үшөө үгы байхада, мартышкыншье түрэгдөөгүй байхада би энээгүүр гүйжэ ябатараа шулуун дороһоо булгайжа байгаа эшэхэниие хараад, тэрэ хүндэ гэгшын шулууень арда хоёр хүлөөрөө түлхижэ хүдэлгөө һэм. Хэрбэеэ минии иигэжэ түлхёогүй һаа модон

үхэшэхэ һэн.Минии хэлэгшын үнэниие тэры тэрэ унаһан модон доро байдаг һудалтай бэетэй доргон хэлэхэ!... – гээд шандаган һабараараа ойн харанхы руу зааба.

– Теэд энэ үрэ юуштэб? – гэжэ тоосолдогшод һураба.

– Теэд хэрбэеэ тиихэдэ минии энэ модые аршалаагүй һаам, энэ үрэшье мүнөө байхагүй һэн. Ойлгосотой гү? – гэбэ шандаган.

Ланченкар һармагшан хоёр юуншье гэжэ һөөргэдэхэ аргагүй болоходоо тэрэ үрые шандаганда үгэхэ баатай болобо.

– Эндэ хэншье гомдолгүй! – гээд мартышка үрэеэ шандаганда һарбайба.

– Би гомдолтой байхаб! – гэһэн абяан мангын үдхэн эшэнүүдэй сааһаһаа дуулдаад, тэндэһээ уһанай торхируун ниидэн гараба.

– Энэ газарта минии ниидэжэ ерэхэдэ шиишье заан, шиишье жэжэхэн һармагшан, энэ модоншье, шандаганшье үшөө энэ дэлхэйдэ үгы байгаа! Намда мангын модоной жэмэсэй яһахан байгаа, тэрээниие эгээл эндэ би нюугаа һэм. Тэрээнһээмни энэ манго модон ургаа. Хэрбэеэ минии үгы байгаа һаа эндэ эшэхэншье, жэмэсшье ургахагүй һэн, тиимэһээ энэ үрэ минии! – гэбэ торхируун.

– Теэд ши юугээр энээнээ гэршэлхэбши? – гэжэ тэдэ уруу дурууханаар һурабад.

– Би таанадые мэхэлжэ шадаха һэм, зүгөөр худал юумэн хэзээ нэгэтэ элирдэг. Хэрбэеэ ойн бүхы амитад намайе хүндэлдэг, хэлэһэн үгэдэм үнэншэдэг гээшэ һаань, би өөртөө гансашье дахин худалаар хэлэхэеэ зүбшөөхэгүйб!

Заан, һармагшан, шандаган гурбан тэрэ шубуунда үнэншэбэд. Тэдэнһээ ухаатай, наһааршье аха энэ шубуунда үрэеэ тэдэ баярлан үгэбэд, харин тэрэнь мангын үрые дүрбэн газар адляар хубаажа үгэбэ. Тэдэ бултадаа садаба.

Тэрэ сагһаа хойшо Ланченкар, һармагшан Чеу, шандаган Рук ба уһанай торхируун Гонмо нүхэд болоо, нэгэтэшье бэшэ тэдэ арсалдаагүй юм. Тэдэ бүхы ойн амитадай бэе бэеэ хүндэлдэг һайн нүхэсэлэй жэшээнь боложо үгэһэн юм.

ЮУНДЭ КРОКОДИЛНУУД УһАНАЙ ОЁОРТО ХЭБТЭДЭГ БЭ?

Ажунгли соохи ойн бүхы амитадые уһалуулдаг нэгэ голдо зохидхон газар – гарам байдаг һэн. Тон ехэ халуун үдэрнүүдтэ амитад тэндэ суглардаг байгаа. Тэндэ томо модонуудай һүүдэр доро уһан дорооһоо гоё һайхан сэсэгүүдээ кувшинканууд, лотосууд, гиацинтанууд бултайлгадаг һэн.

Энэ гоёхон газар хулһаар хүреэлэгдэнхэй байгаа. Сэбэр уһанда дүтэлхын тулада саашаа гүнзэгы руу орохо ёһотой байгаа. Томо амитад үбдэгсөө ородог, бишыхан амитадай хүзүүсээнь болодог.

Зарим нороһон амитад дааража үбдэхэшье сагууд болодог байгаа. Тон муу юумэниинь гэхэдэ эндэ томо гэгшын аймшагтай крокодилнуудай хаан байдаг байгаа бшуу!

Хэзээ нэгэтэ Ланченкар тэрээниие хэһээһэнһээнь хойшо тэрэ удаан тэндэхи амитадые хүлгүүлэнгүй холын холо намаг соо байрлаад, үнэнхэ зүрхэнһөө нюдэнһөө нёлбоһо гоожуулжа байһанаа һаянай хомхой муухай сэдьхэлынь диилэжэ, эндэхи

амитадай жаргадаг гоё гарам руу ерэдэг болобо. Энэ аймшаг-тай мяхаша амитан Ланченкарта бүхы амитадай урда эшхэбтэр байдалда оруулагдаһанаа һанажа байһандаа тэрэ уһан соохоо бултайхагүй гэжэ оролдодог һэн. Гэбэшье гарамай гүнзэгы ха-ранхы буланда тэрэнэй бэе харагдадаггүй тула тэрэ һэмээхэн амитанда дүтэлжэ саб шүүрэн абаад эдеэлхэеэ ошодог һэн.

Тиигэжэ мэдээд Ланченкар удаан бодолгото болобо, хайшан гээд энэ муухайда эдюулэнгүй сэбэр уһанда дүтэлхэ байгааб, уһан соо оронгүй, гэжэ ухаагаа гүйлгэбэ. Тиигээд ойлгобо, хэр-бэеэ ута гэгшын томо шулуу табяад, тэрээн дээгүүрээ амитадай сэбэр уһатай газарта дүтэлөө һаа, крокодил эдихэгүй.

Нэгэтэ халуун үдэр байгаа. Ланченкар голой эрьедэ өөрын-гөө һайн нүхэдые – Гонмо торхирууе, шандаган Рукые, жэжэхэн һармагшан Чеуе ерүүлжэ, тэдэндээ һанамжаяа хөөрэбэ. Ехэ ха-луунда ядаһан тэдэ түргэн Ланченкарта туһалаад, уһа уужа, мо-доной һүүдэртэ хэбтэхэеэ һанабад. Торхируун Гонмо ой дээгүүр ниидэжэ, таараха шулуу олобо, тиигээд нүхэдтөө тэндэһээ уһан хүрэтэр тон дүтын харгы зааба. Шандаган Рук хурса шүдөөрөө модоной холтоһо хазажа, ошохо харгынь зам харуулха тэмдэг хэбэ, харин жэжэхэн һармагшан харгыдань дайралдаха модо-ной эшэнүүдые, унаһан гасуунуудые, лиананууудые сүлөөлэн суглуулба. Удаань харгын бэлэн боломсоор заан Ланченкар ута хоншоороороо тэрэ шулууе орёожо абаад, үргэжэрхибэ.

Ланченкар хэдышье бишыхан заан байбал, ойлгоно, эдэ нүхэдэйнь алиниинышье энэ шулууе даахагүй, тиимэһээ тэрэ заан лэ хадаа ехэ хүсэтэй байха ёһотой бшуу! Юунэйшье бо-лобол, тэрэл гансаараа заан ха юм! Тиигээд лэ заан шулуугаа абаад, шандаганай зааһан тэмдэгээр урагшаа ябаба. Джунгли соогуур нүхэдэйнь абяан шангаар дуулдаба: «Зай, баруун тээ-шээ, нэгэ бага баруун тээшээ алхала! Мүнөө шулуугаа дээшэнь үргэ! За, зүб, мүнөө нэгэ бага зүүн тээшээ, урдашни нэгэ га-суу байна, хоёр алхам хажуу тээшээ хэ!» гэжэ байжа нүхэдынь

Ланченкарта туһална, юундэб гэхэдэ заанай нюдэд бишыхан, тиимэһээ харгыгаа муугаар харана, толгойгоошье хүдэлгэхэ аргагүй шулуунһаа боложо. Хоёр дахин Ланченкар эсээд тогтожо, шулуугаа газарта хэдэг байгаа, тиихэдэнь нүхэдынь одоол ехээр гүйлдэжэ, Ланченкартаа банан ба мангын үрэнүүдые асаржа эдюулнэ. Тиигээд лэ заан дахин шулуугаа үргэлөөд урагшаа алхална, ябана, ябана…

Одоол голой эрьедэ тэрэ хүрэжэ ерээд, шулуугаа газарта табиба! Шулуунай нэгэ хажуунь хабтагар ба мүлигэр байгаа, эгээл гоёор тэрээн дээрэ зогсоод, уһа уу гэмэ. Уһан соо шулуун хүнгэн болодог, тиимэһээ шандаган һармагшан хоёр үбдэгсөө уһан соо орожо, шулуугаа зүб хэхыень зааңда туһалба. Зүгөөр тэдэнэй хэдышье оролдобол, шулуунайнь нүгөөдэ үзүүр доошоо тонгойшоно, тиихэдэнь доронь баһа нэгэ шулуу асаржа табиха баатай болбод.

Эгээл тэрэ дүрбэнэй модоной саагуур харагдахаяа болиһон үедэ уһан соохоо хэнэйб даа шара нюдэд харагдашаба. Тэрээниие хараад хэлэхэ болоо һаа, уһан доро томо баха, бэень гурбан дабхар байшанай зэргэ гэхээр һуужа байгаа болоно. Теэд энэмнай манай танил – крокодилнуудай хаан! Тэрэ голой эрьедэ шандаган, заан, торхируу ба һармагшаниие хараад, энэ табяатай шулуун крокодилые эдишэгүй болгохо арга гэжэ ойлгобо. Тиигээд тэрэ энэ шулууень хулууха гэжэ шиидэбэ. Тэрэ эли бэшээр эрьедэ дүтэлөөд, томоор амаяа нээгээд шулууень амандаа хэжэрхибэ. Таанад һанана ehотойт, крокодилай аман ямар томоб гэжэ, тэрээн сонь бишыхан заан багташаха!

Крокодилнуудай хаан арай гэжэ амаяа хаагаад, саашаа тамаран ошожо, тэрэ шулуугаа тон гүнзэгы газарта хаяхаяа һанаба. Эгээл энэ үедэ манай нүхэд Ланченкартаяа сугтаа бии болобод. Шулуунайнгаа үгы байхые харахадаа тэдэ ехээр гайхалдаба. Бүхы тээгүүр тэдэ шулуугаа бэдэржэ хашхаралдабад. Хэн бэ

даа заал һаа хараа ёһотой гэжэ тэдэ найдаһандаа хашхаралдабад. Крокодилнуудай хаан уһан доро амандаа шулуутаяа аалихан хэбтэбэ, тэрэ Ланченкарһаа ехээр айдаг ха юм!

Манай нүхэдэй хашхаралдахада тэндэ бүхы шаху он амитад сугларaад, гайхалдан хэлсэбэд, хайшаа тэрэ шулуун үгы болошооб?

– Тиимэ томо шулууе заанһаа ондоо гансал амитан хулуужа шадаха – тэрэ крокодилнуудай хаан! – гэжэ зуу наһатай мэлхэй хэлэбэ.

Тэдэ булгадаа тэрэниие бэдэрбэд. Энэ үедэ крокодилнуудай хаан ожорһон соо хэбтээд, мэдэгдэхэеэ айһандаа һалаганан шэшэржэ байба. Тэрэниие ногоон баха харажархёод, дуудан һүхирбэ:

– Эндэ байна, кро-кро-кро-ко-дил!

Аргагүй ехээр айһандаа крокодилнуудай хаан тэрэ шулуугаа залгижархёод, уһанай оёор руу шунгашаба.

Бахын заанан тээшэ амитад хараашалбад, теэд уһан дээрэ гансал түхэреэлжэнгүүдһээ бэшэ юумэн харагдабагүй. Тэдэ хүлеэгээ, хүлеэгээ, теэд юуншье харагдабагүй. Крокодилые барижа шадаашьегүй һаа, тэдэнэр гэр гэртээ харибагүй. Юунэй түлөө тэрэ шулуу асарһанииень ойлгоходоо, тэдэ шэнэ шулуу асарая гэлсээд, булгадаа хамһаба.

Шэнэ асарһан шулууниинь түрүүшынхиһөө бүри томо байба. Тэрээн дэрэ гансата хэдэн амитад зэргэлэн багтаха аргатай байба!

Тиигээд амитад һанаагаа амараад, гэр гэртээ одоошье тарабад. Тэрээнһээ хойшо эндэ байдаг крокодилнууд шулуу залгяад, оёорто байрладаг болоһон юм.

Сиамай заан

– Ябая түргэн, би таанадта нэгэ юумэ харуулхаб, таанад өөһэдынгөө нюдэндэ үнэншэхэгүйт! – гэжэ шандаган Рук нүхэдтөө тэдэнэйнгээ наадахаяа суглархада хэлэбэ: торхируу Гонмо, жэжэхэн һармагшан Чеу ба бишыхан заан Ланченкарта.

– Ямар юумэн байгаа гээшэб? – гэжэ тэдэ гайхалдаад, тэрэнэй хойноһоо ошобо.

Ябаһаар тэдэнэр нэгэ талмайда гараад, һонин юумэ харабад. Тэрэ талмайн дунда нэгэ томо саб сагаан заан зогсожо байба. Тэрэ заан жэгтэй гоё бүншэгүүдээр гоёолтотой байба, тэдэнэйнь үзүүртэ сагаан һабхагууд һабхалзана. Тэрэ заан хэдышье Сиам гүрэнэй туг дээрэһээ бууһан шэнгишье һаа нюдэнүүдынь уйдхартай байба.

– Сайн байна, хүндэтэ заан! Тантай танилсыхыемнай зүбшөөгыт. Би – бишыхан заан Ланченкарби, эдэ минии нүхэд – торхируу Гонмо, шандаган Рук ба жэжэхэн һармагшан Чеу!

– Сайн, – гээд дороһоо хүндөөр амяа абажа сагаан заан – На-

майе Рама - Чакри - Нангклао - Монтку - Чулалонгкорн - Вачиравуд - Прачатипок - Ананда - Махидон - Пумипон - Адульядет, раджа Эбу-Будпур Сиамай Сурне гэжэ городой.

– Оо, энэмнай хүндэтэй нэрэ! Та нээрээ раджа гүт? – гэжэ нүхэд hураба.

– Тиимэ, би нээрээл раджаб! Би өөрынгөө бэе дээрэ тон ганса хүнииел шэрэдэгби – сиамай хааниие!

– Гоё байгаа ёhотой даа хаанай ордондо раджа байхада! Бүхы зон шамайе хүндэлхэ, үдэр бүри угааха, элдэбын бэлэг сэлэг бариха? – гэжэ жэжэхэн hармагшан гоёшоон хэлэбэ.

– Гоёншье гоёл даа, теэд намдатнай атаархадаг нэгэн бии болонхой – хаанай хажуудахи ноён, тэрэ намайе эндэhээ үлдэхэ hанаатай байна. Тэрэнээ бүтээхын тулада нэгэ ехэ түсэб зохёожо байна, тэрэнэйнь ёhоор намайе Англи руу эльгээжэ болохонь. Үглөөдэр гүрэнэй ехэ талмай дээрэ хаанай ордоной суглаан болохо. Тэндэ би өөрынгөө ута хоншоороор боосооной жээрэб татаха ёhотойб: Англиин хатанай бэлэг боложо тиишээ ошохо гүб, али эндээ үлэхэ гүб гэжэ. Ойлгыт нүхэд, ямар уйдхартай ушар намда тохёолдохонь гээшэб: haһанайнгаа үлэнхэй сагые Англида үнгэргэхэ гэжэ!

– Англида тиимэл hаа муу юм гү? – гэжэ шандаган hураба.

– Тэндэ бүхэли түхэреэн жэл наран харагдахагүй, тиигээдшье сагайнь уларил сагаан заануудта таарамжагүй. Англида заанууд удаан байдаггүй гэлсэнэ. Тэдэниие тэндэ гэнжэлээд тэбхэр түмэр клеткэ соо баряад байдаг, тон ехэ hайндэрэй болоходонь лэ тэдэниие гаргажа зондо харуулдаг.

– Нээрээ шамда атаархахаар бэшэ! – гэжэ нүхэд уйдан хэлэбэд.

– Теэд юушье хэхын аргагүй юм гү даа? – гэбэ Ланченкар. Сиамай заан гунигтайгаар тархяа hэжэрбэ.

Ушар юм бэ гэхэдэ, тэрэ муухай ноён өөрөө намда корзина үгэхэ. Тэрэ корзина соонь хоёр бананай набшаһад байха. Нэ-

гэн дээрэнь «ошохо», нүгөө дээрэнь «ошохогүй» гэжэ бэшээтэй байха.

– Ши бү уйда! Өөрынгөө хуби заяанда этигэ. Гэнтэ ши «ошохогүй» гээшынь татажа болохош! – гэбэ торхируу.

– Теэд мүнөө намда дуулгаа, тэрэ муухай ноён корзина руу хоёр адли «ошохо» гэжэ бэшээтэй саарһа хэжэ болохо гээд. Тиимэ минии хуби заяан анханөаа элирээтэй байна, алишье набшаһа татабални.

– Ай, ямар муу амитан бэ! Яажа тэрэ һанаа гээшэб, юушье хэхын аргагүй гээшэ гү? – гэжэ жэжэ һармагшан мэгдэбэ.

– Яахаб даа, тэрэ нойтон хүхэ Англи ошожо, түмэр клеткэ соо үхэхэл хубитай болоно хаб даа, – гэжэ мууханаар заан хэлэбэ.

– Юундэ бидэ табан энэ муухайн хэһэн мэхые мэдэжэ байгаад, тэрэниие тойрохо аргагүй гүбди? – гэбэ шандаган Рук.

Тиигээд нүхэд яажа сиамай заанииe абархамнайб гэжэ бодомжолбод. Бодоо бодоо, теэд юушье һанабагүй. Бултанһаа ехээр раджа Эбу-Будпур мэгдэбэ, мэгдэһэндээ нэгэ хүлһөө нүгөө хүл дээрээ гэшхэлбэ, тиихэдэнь толгойнь оройн алтан гоёолтонууд жэнгирэлдэшэбэ.

Тэрэ жэнгирээнһээнь жэжэ һармагшан гэнтэ нойрһоо һэриһэндэл, толгойгоо һэжэрээд, хэлэбэ:

– Нүхэд! Раджа Эбу-Будпур бүхы зоной урда тэрэ муухай ноёной худалша хуурмагыень элирүүлэг!

Заан энэ үгэнүүдыень шагнаад, толгойгоо ехээр һэжэрбэ. Жэжэ һармагшан томо һоёонуудһаань айһандаа хажуу тээшээ халба һүрэбэ.

– Тиигэжэ болохол даа, зүгөөр набшаһануудые һэлгүүлхэ, тиигээдшье би үшөө элдэб юумэ тэсэжэ гараха болохоб, – гэбэ заан.

– Заа, энэ юумэ ехэ ондоо болгохогүй ха даа. Тиигээ һаа бидэ бодое, тэрэ адли бэшэгтэй набшаһануудые яахамнайб, – гэбэ торхируун Гонмо.

– Заа, би мэдээб! – гэжэ Ланченкар hүхирбэ.

Бултадаа тэрээн тээшэ харабад, Ланченкар нэгэ зүб юумэ hанаа ёhотой.

– Заан, ши нэгэ бананай набшаhа абаад, эдижэрхи, – гэбэ Ланченкар

– Теэд юун бэ, нүгөөдэ набшаhаниинь үлэшэхэл! – гэжэ нюдэеэ хүдэлгэн шандаган Рук хэлэбэ.

Ланченкар илагшын нюдөөр шандаган тээшэ хаража:

– Энээн соол гол удхань. Тэрэ үлэhэн ганса набшаhыень судьяанууд татаг. Тэрэ судьяанууд набшаhад адли гэжэ мэдэнэгүй ха юм. Үлэhэн набшаhаарнь тэдэ мэдэхэ нүгөөдэ дээрэнь юун гэжэ бэшээтэй байгааб, – гэжэ бишыхан заан үргэлжэлүүлбэ.

Бултанда энэ hанал hайшаагдажа, заан тон иимээр байха гэжэ бодобо.

Үглөөдэрынь Сиам гүрэнэй Бангкок хотын ехэ талмай дээрэ зон олоороо сугларба.

– Мүнөөдэр манайда ехэ hайндэр боложо байна. Булта бидэ тон дуратай сагаан заан Рама – Чакри – Нангклао – Монтку – Чулалонгкорн – Вачиравуд –Прачатипок – Ананда – Махидон – Пумипон – Адульядета раджа Эбу-Будпурайнгаа хуби заяаень шиидхэхээ ерээбди. Заамнай өөрөө хушуугаараа хуби заяагаа шиидхэг! – гэжэ Сиамай хаан алтан шэрээ дээрэhээ хэлэбэ.

Муу ноён мэхэтэйгээр энеэн зааңда дүтэлжэ, жээрэбтэй корзина барюулба. Раджа Эбу-Будпур хушуугаараа нэгэ набшаhыень абажа, түргэн залгиба…. Бүхы зон тэрээнэй хүлеэгдээгүй ябадалhаа гайхаhандаа хашхаралдашаба.

– Би хуби заяагаа шиидхээб. Тэрэ мүнөө нам соо, би тэрээнтэй нэгэнби! Хэрбэеэ минии шиидхэбэри мэдэхэеэ hанаа бол, корзина соо үлдэhэн бэшэг уншагты. Тиигэжэ хүндэтэ таанар ойлгохот, юу би хэхэ дурагүй байгаабииб гэжэ, – өөрынгөө үйлэ ойлгуулхын тула раджа Эбу-Будпур хэлээд, саашань үргэлжэлүүлбэ. – Минии хүндэтэ Сиамай хаан өөрынгөө гараар энэ корзина соо-

хиие абаг, тэрэ минии болохо ёhогүй хуби заяаемни! Минии хаан мянган жэл гүрэнөө хүтэлжэ ябаг лэ, тэрэнэй хэлэhэн үгэ бүхы арад зондо ёhото хуули болог лэ!

Сиамай хаанда энэ хэлэhэн үгэнүүдынь ехэл hайшаагдаба. Тэрэ зарасануудаа дуудажа, алтан олбогhоо бууба. (Энэ шэрээдэнь бууха гэшхүүр байдаггүй бэлэй, хаан заанай нюрган дээрэhээ гэшхэжэ шэрээ дээрээ гарадаг hэн).

Тиигээд хаан тэрэ муу ноёной hалганаhан гараараа баряад байhан корзинада дүтэлжэ, тэрээн соохи гансахан «ошохо» гэжэ бэшээтэй набшаha татан абаба.

– Сиамай хаанай зарлигаар манай тон дуратай сагаан заан Рама - Чакри - Нангклао - Монтку - Чулалангкорн - Вачиравуд - Прачатипок - Ананда - Махидон - Пумипон - Адульядету раджа Эбу-Будпурта Англи ошохо хэрэггүй! – гэжэ хаанай хэлэмэршэн шангаар уншаба.

Тиигээд лэ ехэ найр эхилбэ. Сиам гүрэнэй бүхы эрхэтэн зон тэдэнэй тон дуратай заан раджа Эбу-Будпур эндээ тэдэнтэй үлэhэндэнь баярлабад. Раджагайнгаа түлөө манай дүрбэн нүхэдшье – торхируун Гонмо, шандаган Рук, жэжэхэн hармагшан Чеу ба бишыхан заан Ланченкар гэгшэд ехээр баярлабад. Гансал муу hанаатай ноен нэгэшье энеэбэ баярлабагүй. Тэрэ найдалаа ехээр алдаhан хүниие hануулна, тиимэhээ тэрэ түргэн найрай газарhаа холодобо.

Тиигэжэ хара hанаатай муу ноён хара ябадалаа бэелүүлжэ шадаагүй юм. Харин раджа Эбу-Будпур ухаатай сэсэн Ланченкарай хэлэhээр холын манатай Альбион руу сүлүүлээгүй бэлэй.

ЮУНДЭ КЕНГУРУДА ТУЛАМ ХЭРЭГТЭЙБ?

Нэгэтэ үзэсхэлэнтэ hайхан, бүхы зонойнь дуратай Индиин гүрэндэ хэнэйшье танихагүй амитахан бии болошобо. Тэрэ амитахан томо гэгшын алхадалаар hүрэжэ наранда шарлашаhан талаар энеэжэ гүйдэг hэн. Тиигэжэ ябахадань тэрээнтэй манай дүрбэн нүхэд – бишыхан заан Ланченкар, торхируун Гонмо, шандаган Рук ба жэжэхэн hармагшан Чеу уулзашаба ха.

– Харагты даа, ямар томо шандаган туламтай гээшэб! Тушканчиг шэнгеэр хатарна! – гэжэ шандаган Рук хэлэбэ, hабараараа тэрэ амитахан тээшэ харуулан.

– Ши хэмши? – гэжэ нэгэ доро тэдэ hурабад.

– Кенгуру, кенгуру, – гэбэ тэрэ.

– Кенгуру гэжэ юун гээшэб? Ши теэд хаанаhаа ерээбши? – гэжэ торхируун Гонмо тон наһатай амитанай зангаар hураба.

– Кенгуру, кенгуру, – гэжэ баһал дуулдаад, гэнтэ ехэ шорой бурьюулаад, тэрэ һонин амитахан үгы болошобо.

Хэдэн хоноод нүхэд баһа тэрээнтэй уулзаба.

– Харагты, харагты түргөөр – энэ мүнөөхи туламтаймнай! – гэжэ шандаган Рук һүхирбэ.

– Энэшни гансал кенгуру, кенгуру гээд лэ байна, нэрэнь кенгуру хаш даа! – гэбэ жэжэхэн һармагшан Чеу.

Зүгөөр тэрэ танигдаагүй амитахан яһала Индиин талаар гүйжэ үрдиһэн байба, тиимэһээ тэрэ нүхэдөөрнай джунглиин хэлээр хөөрэлдэхэтэй байшаба.

– Би таанадаар өөрынгөө түрэл хэлэн дээрэ хэлээб – Австралиин амитадай хэлэн дээрэ. Битнай Австралида түрэһэнби. Теэд би танда танай хэлэ мэдэнэгүйб гэхэеэ һанааб, – гэжэ уриханаар тэрэ хэлэбэ.

– Тиимэл хадаа «мэдэнэгүйб» хадашни шамайе бидэ кенгуру гэеэ, – гэжэ заан тобшолбо.

– Шамда юундэ иимэ томо тулам хэрэгтэйб? – гэжэ шандаган тэрээнһээ һураба.

– Юундэ гэжэ? Би энэ тулам соогоо гэрһээ үгын тайлбаринуудые асарааб! Би нэгэшье хари хэлэ мэдэхэгүй ха юм бииб, тиимэһээ энэ номуудһаа хаража таанартай хөөрэлдэхэ аргатайб, – гээд кенгуру тулам сооһоо томо гэгшын ойн амитадай австрали-индиин хөөрэлдөөнэй ном гаргаба.

– Оо! Ямар гоё юм бэ, намда иимэ ном байгша һай! – гэбэ шандаган.

Кенгуру һайзгайхан амитан байба:

– Заа, аба энээниие, бэлэг болог! Намда үшөө байха! – гээд кенгуру номоо шандаганда һарбайба.

– Үгы би ном тухай бэшэ, тулам тухай хэлээб! – гэбэ шандаган.

– А-а! Тулам бэлэгэлхэ аргагүйб. Энэшни минии бэеын нэгэ хуби юм. Бидэ түрэгдэхэдөө энэ туламтаяа түрэдэгбди. Дэлхэй-

эжы маниие иимээр зорюута түрүүлээ гээшэ аабза, хододоо хаа-нашье ябабал энэ тулам соогоо иимэ номуудтай ябахыемнай!

Эгээл энэ хahahaa эхилжэ, бишыхан заан Ланченкар, шан-даган Рук, торхируун Гонмо, жэжэхэн hармагшан Чеунүүдэй харгыдаа иимэ хатаршантай уулзahanhaa хойшо энэ туламтай амитадые кенгуру гэдэг болоо юм, харин юундэ тэдэндэ тулам хэрэгтэйб гэжэ бидэ мэдэхэ болобобди!

ШОРГООЛЖО ЭДЕЭШЭН

Нүхэд, таанар үнэншэхэгүйт, хэниие би хараа гээшэбиив! – гэжэ уухилhан юумэн шандаган Рук ерэбэ.

– Теэд хэн шамайе иитэршни гайхуулба гээшэб? – гэжэ жэжэхэн hармагшан hураба.

– Би шара шоргоолжо эдидэг амитаниие харааб, – гэбэ шандаган.

– Юундэ тэрэ гэнтэ шара болошоо юм бэ? – гэжэ жэжэ hармагшан гайхаба, нэгэ нюдэеэ анин.

– Би шоргоолжо эдигшэ шара гээгүйб, – гэбэ Рук.

– Юундэ гээшэб, ши намда хэлэхэеэ hанана гүш, би энэ хоёр томо шэхээрээ дуулаагүй гэжэ, шинии шоргоолжо эдеэшэн шара гэhые? – гэжэ байжа, hэрмылгэhэн шэхэеэ харуулан hармагшан хэлэбэ.

– Үгы тэрэ шоргоолжодынь шара, эдигшэнь бэшэ, – гэжэ Рук ойлгуулба.

– Теэд юундэ тэрэшни ганса шара шоргоолжониие эдихэ болооб? Тэрэшни ганса хара шоргоолжонуудые эдидэг байгаа аалам? – гээд hармагшан hөөргэдэбэ.

Тэдэнэй тоосолдоон бэшэнүүдыешье баһа оролсуулба.

– Би тэрэ шоргоолжодые эдидэг амитан харашье, шарашье шоргоолжодые эдидэг гэхэ байнаб, – гэжэ торхируун Гонмо хэлэбэ.

– Заа, бидэ бултадаа ошоод тэрээнһээ өөрһөөнь һурая, ямар шоргоолжидые эдидэгыень, – гэжэ Ланченкар хэлэбэ.

Тиигээд тэдэнэр шоргоолжонуудые эдидэг амитанда бултадаа ошобод. Тэрэ амитан бээрээ нохойһоо халта томохон, гахайһаа багашаг бэетэй, утыыы даа үһэтэй, гонзогор нарин нюуртай амитан байба. Ойн захада тэрэ унаһан ехэ набшаһад соо хоншоороороо ухашалжа байба.

– Мэндээ, шоргоолжо эдеэшэн! Бидэ танһаа уридшалан хүлисэл гуйнабди, ажал хэрэгһээтнай һаатуулһандаа. Иимэ нэгэ асуудал танһаа һурахамнай, тэрээнэй харюу гансал та мэдэнэт? – гэжэ Ланченкар хэлэбэ.

– Заа, заа, гансал асуудалаа түргэн һурагты, – гэжэ тэрэ яаруулба.

– Та ямар шоргоолжо эдихэ дуратайбта: хара гү, али шара гү?

– Би алиниеньшье эдихэ дурагүйб. Шоргоолжод минии анхаралда хүрэдэггүй юм, – гэжэ дурагүйгөөр тэрэ хэлэбэ.

Нүхэднай ехэл гайшабад.

– Хүлисэгты, хүлисэгты! Теэд бүхы амитад таниие юундэ шоргоолжо эдигшэ гэдэг бэ? – гэжэ жэжэхэн һармагшан Чеу нэтэрбэ.

– Шил тиихэдээ бултанһаа һурышээ! – гэжэ шоргоолжо эдигшэ сухалдаба.

– Заа, бидэ бү хэрэлдэе, – гэжэ зохидхоноор Ланченкар хэлээд, нэмэбэ. – Теэд юундэ, хүндэтэ шоргоолжо эдигшэ, манай энэ асуудалһаа тон харихагүй болонот, та ямар юумээр хооллодог гээшэбта?

– Халуун ороной хорото шумуулаар, энээгээр лэ би хооллодогби! – гээд, шоргоолжо эдигшэ ой руу ябашаба.

– Юун болоноб тиихэдээ, энэ амитан оройдоошье шоргоолжо эдидэггүй, харин имагтал халуун ороной хорото шумуул – термидүүдээр хооллодог болоно гү? – гэжэ шандаган Рук нүхэдһөө һураба.

– Тиимэл болоно! – гэбэ нүхэдынь.

ҮБДЭГҮҮДЭЭРЭЭ НААДАН

Одоо нэгэтэ хэзээб даал Индидэ дүүрэдэг аймшагтай халууниинь буураба. Иигээд лэ гэнтэ муссонной ехэ бороо эхилхэеэ байба. Газар тэрэ хэдэн hара ородог нойтониие хүлеэшээд байhан шэнги.

Одоол нэгэ хэдыхэн гоё наратай hүдэрнүүдтэ баясан ойн амитад, джунглиин эзэд ехэ талмай дээрэ сугларбад. Амитан бүхэн өөрын наадатай байгаа. Манай нүхэд заан Ланченкар ба шандаган Рук хоёр баhал тэндэ байба.

– Хэлэ, Ланченкар, заанууд футбол наададаг гү? – гэжэ шандаган нүхэрhөө hураба.

– Үгы, наададаггүй. Харин тэдэш нибол гэжэ наада наададаг, – гэжэ заан харюусаба.

– Энэшни ямар наадан бэ, би нэгэтэшье дуулаагүйлби!

– Энэ наада ганса заанууд наададаг юм. Наадандаа ехэ ханан-хатай байха ёhотой. Бүмбэгэеэ гансал үбдэгөөрөө сохихо ёhотой. «Ни» – үбдэг, харин «бол» – бүмбэгэ. Хүлөөрөө энэ нааданда наададаггүй, юундэб гэхэдэ заан бүмбэгэеэ хүлөөрөө тэhэ дара-

жархиха. Бүмбэгэеэ сохиходоо үбдэгүүдээ һэлгүүлхэ, жэшээнь урда үбдэгээрээээ сохёо һаа, удаань хойто үбдэгээрээ сохихо ёһотой.

Тиигэжэ хэлээд, бишыхан заан бүмбэгэдэ ошожо, шандаганда яагаад нибол наадахые харуулба.

– Ямар гоё гээшэб, би баһа наадахаяа һананаб! – гэбэ Рук.

– На, бари, турша! – гээд Ланченкар Руктэ бүмбэгэ эльгээбэ.

Тэрэнь баруун ардахи үбдэгөөрөө бүмбэгэ сохибошье, урдахи үбдэгөө хэдышье үргөөд үзэбэл болобогүй…

– Ах, шамда урда хүлнүүдшни үбдэгүүд үгы! Теэд ши яагаад нибол наадахабши? – гэжэ заан мэгдэбэ.

– Гайхалтай! Энэ болотор би ойлгодоггүй байгааб, хэндэшьеб дүрбэн үбдэгүүд байдаг юм гэжэ, – гээд тэдэ хоёр талмай дээрэ наадажа байгаа амитадай үбдэгүүдые тоолохоёо ошобод.

Рук ба Ланченкар тарган носорогой, хүсэтэй буйволой, толботой гүрөөһэнэй, тоомтойхон антилопын, хадын ямаанай, газелиин, бодон гахайн, дикобразай ба летягай, гоё гэгшын лемурай, алтан шарахан лангурай, аалихан лориин, һудалтай доргоной, алталмал шара миисгэйн ба үнэртэй виверрын, сагаан нидхэтэй гиббоной ба арсалан һүүлтэй макакын, кобрын ба мантан питоной, варанай ба игуанын, модоной нугаһанай ба сагаан цаплиин, бакланай ба могойхүзүүнэй, шуркын ба сизоворонкын, колпицын ба зимородогой үбдэгүүдые бултыень тоолобо. Тэдэ хоёр орой үдэшэ болотор тоолоод, нэгэшье наадандань тааряха адли амитаниие олобогүй.

– Заа, теэд шимни гэртээ ошожо, абатаяал нибол наадаха болобош даа, – гэжэ шандаган Рук хэлэбэ. – Би одоол ойлгооб, юундэ нибол ганса заанууд наададаг бэ!

ТОН ШҮДЭЛИГ

Рук шандаган борохон хөөбэр арһатай, үбсүүниинь сагаахан байгаа. Тэрэнэй энеэхэдэнь урдахи хоёр шүдэнүүдынь саб сагааханууд ба ялагарханууд байдаг һэн.

Ши хэды шүдэтэйбши? – гэжэ нэгэтэ Рук шара боро толботой Гонмо торхируунһаа һураба.

– Намда шүдэн үгы, гэбэшье хоншоор байха. Тиимэһээ тэрэ хоншооройомни дээдэ ба доодо талань – хоёр шүдэн болоно, – гэбэ торхируун.

– Намда аяар хорин шүдэн байха! – гэжэ шандаган һайрхаба.

– Намда хорин зургаан шүдэн, – гэбэ заан Ланченкар.

Намда гушан зургаан шүдэн. Тиихэдээ би тон шүдэлиг амитан болоно гүб энэ ой соо! – гэжэ жэжэхэн һармагшан баярлаба.

Тиигэжэ байтар хажуудахи хүбхэнгөөр хушагдашанхай шулуунай забhарhаа удаан даа hулаар хэн бэ даа хэлэбэ:

– Намда олон шүдэн бии, теэд би тэрэнээ тооложо шададаггүйб!

Дүрбэн нүхэд булталаа гансата абяагүй болоод байтараа тэрэ шулуунда гүйлдэжэ ошоод, hайса харабад. Тэрэ дуулдагша абяанай эзэн эгээлэй улитка байшаба. Түрүүн нүхэд хоёр эбэрхэнүүд дээрэ хоёр нюдэхэнүүдые шулуунай саанаhаа харабад, тиигээд тэдэ улиткын бэеыень харабад. Тэрэ хахад бэеэрээ бүреэ соohоо булталгаад энеэбхилбэ, аман сонь дүүрэн олон шүдэн байба.

Бидэ энэ улиткын шүдэнүүдыень тоолое, – гэжэ жэжэхэн hармагшан Чеу хэлэбэ. Нүхэд тооложо оробо.

Тэрээндэнь хэдэн час саг ошобо. Хайратай улитка удаан амаа онгойлгоод эсэшэбэ. Ямар нэгэн шүдыемни тэдэ үлөөжэ дутуу бү тоолоhой гэжэ тэрэ аман руугаа хоёр эбэрхэнүүдээрээ оролсожо байгаад, тархинь эрьешэбэ. Амитахан бүхэн нэгэ хажууhаань эхилжэ тоолоходоо зургаан мянга хүрэтэр тоолоно. Хамтадаа хэды болохо юм? Тиигэжэ бодоходо гайхалтай шэнги!

– Ямаршье аймшагтай мяхаша амитан улиткада хорхойтохоор! – гэжэ Ланченкар омогорхобо.

– Хэды час хэрэгтэй гээшэб, иимэ олон шүдэ арилгахада? – гэжэ жэжэхэн hармагшан мартышка Чеу бодолгото болон хэлэбэ.

– Оо! Улиткын олон шүдэ тоолоhоной hүүлээр аягүй болошобо, үсөөхэн шүдэнүүдтэй намда, – гэжэ шандаган Рук ажаглаба.

– Зай, тиихэдээ одоол джунгли соохи тон олон шүдэтэй амитан болобол энэ улитка гэжэ найдуулан хэлэхэдэ болоно бшуу, – гэжэ энэ «шүдэнэй» хөөрэлдөөе торхируун Гонмо согсолбо.

ЗААНАЙ ҺОЁО ХЭДЫ ШЭГНҮҮРТЭЙБ

Нэгэтэ жэжэхэн hармагшан Чеу бишыхан заан Ланченкарай hаяхан бултайhан саб сагаахан hоёонуудыень хараад, hураба:

– Шинии hоёонууд шэгнээ hаа хэды болохо хаб?

– Нэгэниинь килограмм болохо байха, – гэжэ омогоор заан хэлэбэ.

– Эдэшни үшөө хэр удаан ургахаб?

– Хори наhаяа хүрэтэрни!

– Тиихэдэ эдэшни хэды шэгнүүртэй байхаб?

Эндэ Ланченкар бодолгото болобо…

– Мэдэнэгүйб. Магад зуун килограмм болоод байжа болохо, – гэжэ заан харюусаба. Тиигээд нэмэбэ:

– Үгы hаа мини аба Ланченподо хэдыб, тэдыл байжа магад.

– Абыншни hоёонууд теэд хэды шэгнүүртэйб? – гэжэ hармагшан hураад hалабагүй.

– Би мэдэнэгүйб, ошожо hураха хэрэгтэй.

Тэдэнэр заануудай хаанда ошобод, тэрэнэй hоёонууд хэды

шэгнүүртэйб гэжэ мэдэхэеэ.

Хүгшэн Ланченпо нээрээл томо заан байгаа. Бүхы хахад арал Индостанда гү даа, али бүхы дэлхэй дээрэ гү даа. Тэрэнэй hүрөөтэй мантан hоёонууд дайсадые ехээр айлгадаг hэн. Хэрбэеэ тэрэнэй hүрэгтэ мяхаша ангуудай добтолоо haa, Ланченпо бултыень хамгаалдаг, байлдаанай газарhaa тон hүүлдэ бусадаг hэн. Ехэ халуунай үедэ yhанай үгы болоходо Ланченпо энэ хоёр hоёонуудаараа голой хатанги газарта нүхэлдэг байгаа, тэрээн руунь yhан ерэдэг hэн. Тэрэ yhыень ганса заанууд бэшэ, харин ойн бүхы амитад уудаг hэн.

Заануудай хаан Ланченподо ерэхэдээ жэжэхэн hармагшан ба Ланченкар хоёр юундэ ерэhэнээ мэдүүлбэ. Заануудай хаан гайхангяар тэдэнэй асуудалда харюусаха болобо. Бишыхан заан томо гэгшын заануудай шэгнүүр гаргажа, абынгаа hоёонуудые шэгнэбэ.

– Заа, хэды бэ? – гэжэ яарангяар hармагшан hураба.

– Заа, баруун талын hоёо 117 килограмм, үүн талынхинь 110, – гэжэ бишыхан заан хэлэбэ.

– Оо, хоюулаа хамтадаа 227 килограмм болоно! Ой, хоёр шүдэн хорин хоёр hармагшын шэнээн шэгнүүртэй, тиихэдээ хорин хоёр hармагшамнай нэгэ бүхэли hармагшануудай бүлэг, – гэжэ гайхahан Чеу хэлэбэ.

ОЙН ХҮН

Нэгэтэ ехэ һаглагар үдхэн набшаһатай эбеэнын ба улаан модоной һүүдэртэ һая ургажа байһан зэрлиг розын, жасминай, грециин һамарай, морин каштанай хоорондуур наадажа ябатараа жэжэхэн һармагшан Чеу нэгэ юрэ бусын танигдаагүй һармагшантай уулзашаба. Тэрэ эрэ һармагшан байгаа, мартышкаһаа бэеэр үндэр. Бэень хүрибтэр ута ноохотой байгаа. Үшөө тэрэ һахалтай, нюурайнь захаар ургаһан үһэтэй. Ябахадаа сэхээр аад, ехэ хүнгэнөөр хоёр хүл дээрээ ябана.

– Ши хэмши? – гэжэ мартышка тэрээнһээ һураба.

– Би ойн хүн гээшэб, – гэбэ тэрэ.

– Би оло дахин хүнүүдые харааһанби, теэд тэдэ шамда адли бэшэл.

– Би хүнби, теэд юрын бэшэб. Намайе аралай амитанууд – орангутанг, «ойн хүн» – гэдэг бшуу, – гэжэ дээрэлхүүгээр тэрэ харюусаба.

– Минии харахада ши һармагшанда ехээр адли байнаш, хүндэ бэшэ.

– Тиимэ бэшэ! Би hармагшан бэшэб, юундэб гэхэдэ бэемни хүн шэнги, шам шэнги бэшэ ааб даа, – гэжэ тэрэ hайрхаба.

– Юугээрээ ши намhаа тиитэрээ ондообши? – муурхангяар мартышка hураба.

– Ши тоолыш, намда хэды яhан үбсүүндэмни байдаг бэ, харин шамда хэдыб? – гэбэ орангутанг.

Мартышка өөртөө арбан гурбан яһа тоолобо, харин тэрээндэ арбан хоёрые!

– Бидэ хүнүүд хадаа ехэ hүзэгтэй зомди, тиимэhээ арбан гурба гэжэ тоодо дурагүйбди. Иимэхэн нюуса тэмдэгээрээл хүн hармагшанhаа ондоо юм!

– Аа, оройдоошье тиигэжэ hанахагүй байгаалби, ойншье, hуурингуудайшье хүнүүд юугээрээб даа hармагшанhаа дутуу байха гэжэ! – hүүлшын үгэеэ алдаагүйдаа баярлан жэжэхэн hармагшан Чеу хэлэбэ.

ЖИРАФАЙ ЗУРАГ

Нэгэтэ Ланченкар агууехэ Ганга мүрэнэй эрьедэ зогсожо байба.Тэрэнэй хараса ехэл хананхатай, хатуу, нэгэшье талаар харанагүй. Тэрэ зураг зуража байна! Заан гаргүй, тиимэһээ тэрэ зурадаг биирэеэ хоншоороороо баряад, жэгтэй бэлэхэнээр ябуулжа, сааран дээрэ зурана. Бишыхан заан Африкын жирафые зуража байна, тэрэ нүхэдтөө энэ гайхалтай амитаниие харуулхаяа һанаа, тэрэнэй хүзүүнэй ямар ута байһыень баһал мэдүүлхэнь ха юм!

Ехэ оролдожо зурахадаа тэрэ хүлэршэнэ, харин хоншоортоо бариһан биирэһээ аминиинь хүндэ болошоно. Ута хоншоорынь заануудай ганса гар бэшэ, баһа хамар ха юм!

Зуража дүүргээд, тэрэнээ жэжэхэн һармагшан Чеудэ бэлэглэхэ гэжэ бодоод, зурагайнгаа ара таладань: «Хайрата Чеу! Ши хэзээшье жирафай хүзүү хараагүйш. Тэрэнэй хүзүүн гурбан метр ута!». Тиигээд иишэ тиишээ хараашалаад, шандаган Рукые харахадаа, тэндээ нэмэжэ бэшэбэ: «Би шамда жирафые шандаган Руктэй эльгээбэб».

Шандаган hармагшанда тэрэ зурагынь абаашажа үгэбэ. Тэрэнь бэшэгыень уншаба. Тиигээд hармагшан шандаган руу гараа hарбайгаад: «Түргэн намда жирафые харуула, тэрэнэй гурбан метр ута хүзүүе харахам!» – гэбэ.

– Ямар жирафые? – гэжэ шандаган гайхаба.

– Юун ямар гэжэ? Эндэш тон элеэр бэшээтэйл: « Шамда жирафые шандаган Руктэй эльгээнэб» – гэжэ hармагшан ойлгуулба.

– Би тэрээниие харгыдаа гээжэрхёоб, – гэжэ гэмтэ хүнэй зангаар Чеу хэлэбэ.

– Тиигээ hаа ши hөөргөө Ланченкарта ошоод үшөө нэгэ жирафые намда эри. Тэрэнээ мүнөө харгыдаа бү алдаарай! – гэжэ шангаханаар hармагшан занаба.

Шандаган зааңда гүйжэ ерээд, hармагшын хэлэгшые дуулгаба. Ланченкар үшөө нэгэ жирафые зураад, бэшэбэ: «Шамда ондоо жирафые эльгээбэб, энэшни бүри гоёхон».

Шэнэ зураг абаад, hармагшан ехэ дурагүйлхэн шандаганда хэлэбэ:

– Теэд хаана гээшэб нүгөөдэ жираф? Тэрэ урдахи жирафhаа hайн гэнэ, тиигээ хадаа тэрэнэй хүзүүн бүришье ута байгаа ёhотой!

– Хүлисэ, теэд заан бэшэ юушье үгөөгүй, – гэбэ шандаган.

– Юун гэнэ гээшэбши, эндэ бэшээтэйл: «Ондоо жираф эльгээнэб», – гэжэ hармагшан хэлэбэ.

– Би гэнтэ худхажархёо гүб, дахин зааңда ошоод, шамда үшөө ондоо жирафые эриhүү!

– Үгы! Мүнөө би өөрөө жирафайнгаа хойноhоо ошохом. Шамда найдаха найдал огто үгы! – гээд, hармагшан бишыхан заан Ланченкарта ошобо.

– Мэндээ, Ланченкар! Жирафуудай түлөө баярлааб, гансал би нэгэшье жираф абаагүйб. Манай шандаган Рук хоёр дахин тэдээниие харгыдаа хаяа бшуу! Ши намда үшөө нэгэ жирафые үгыш даа, – гэбэ hармагшан.

– Үгэнэ бэзэб. Эгээл би мүнөө гурбадахи жирафаа дүүргээб! – гээд Ланченкар һармагшанда зурагаа һарбайба.

– Энэ гээшэ гү? Ши теэд бэшээш, ганса хүзүүниинь гурбан метр гэжэ, харин эндэш сааранай нэгэ таһархай байнал!

– Теэд ши һайнаар харыш, эндэшни томо модоншье оролсоод багтаад байна ха юм, ганса жираф бэшэ! Энэшни зураг! Жирафай хүзүүн ямар утаб гэжэ харуулхын тула жираф өөрөө хэрэггүйл. Тэрэнэй тулада бишыхан зураг лэ хүрэдэг юм! – гээд зурагаа һармагшын гарта барюулба.

– Заа, теэд энээгээршье болоол дээ! – Теэд энээхэн бишыхан сааран дээрэ ши гурбан метр утатай хүзүүтэй жирафые багтаагаа хадаа, магад ши тэрээндэ гурбан метр ута эбэрнүүдые зурахаш?

– Үгы, энэ болохогүй, – гэжэ заан хэлэхэдээ тиимэ эбэр жирафта байдаггүй юм гэхээ һанаа, тиимэһээ тэдэ зураг дээрэ байхагүй болоно.

Тиигэжэ хэлэхые дуулахадаа һармагшан гараа арбайлгаад, нюдэеэ уйтаруулаад, муурхаһан янзатай:

– Юундэ гээшэб! Гурбан метр хүзүү зуража болохо, харин гурбан метр эбэр зуража болохогүй! Юундэ? – гэжэ һармагшан гайхаа бэлэй.

ЖАРГАЛ ЮУН СООБ?

Нэгэтэ үглөөгүүр сагаахан заан Ланченкар хүхюутэй – хэн гүрөөһэнтэй уулзаба.

– Ямар би жаргалтайбиб! Ямар гоё үдэр бэ! – гэжэ толботойхон гүрөөһэн хэлээд, хүхюунээр дэбхэрэн харайба. «Энэл ёһотой жаргал ха юм», – гэжэ Ланченкар һанаад, гүрөөһэнтэй суг баярлаад, саашаа ябаба. Урдаһаань хүхюутэй гэгшын бодон гахай ябаба.

– Ямар жаргалтайбииб, олон гэгшын бороогой улаан хорхойхонуудые оложорхибоб! – гэбэ бодон гахай, тиигээд ехэл хомхойрон аятайханаар эдижэ эхилбэ. «Ай, энэ бороогой улаан хорхой жаргал байжа болоо», – гэжэ тэрэ бодоод, саашаа ябаба. Урдаһаань шоргоолжон ябана.

– Ямар жаргал гээшэб, бороо ороогүй хадаа! – гээд, яһала үндэр болонхой гэрээ саашань барижа оробо. «Аа, бороо ороогүй байхадаа жаргал байжа болоо» – гэжэ бодоод, дээшээ хараба, тэндэнь булжамуурай дальбараае хараба.

– Би ямар жаргалтай байха һэнбииб, хэрбэеэ эжыдээ адляар

ниидэжэ шададаг haa! – гэжэ бишыхын дальбараа уурхайhаа булталжа хэлэбэ. «Аа, ниидэхэ гээшэ жаргал байгаа ehотой» – гэжэ тэрэ бодоод, тугас шубуунuие дуулаба:

– Хэрбэеэ би жэргэмэл шэнгеэр дуулажа шададаг haa жаргалтай байха байгааб! – гэжэ гоё тугас хэлэбэ. «Аа, гоёор дуулаха гээшэ жаргал ха юм» – гэжэ бодоод, зебрэдэ ерэбэ.

– Ши минии жаргалши! – гэжэ зебра багахан үридөө хэлэбэ. «Аа, жаргал гээшэш үхибүүдтэ ха юм» – гэжэ заан ойлгоод, тэрэ дороо заряатай уулзаба.

– Яahан ехэ жаргалтай гээшэбииб! – гэжэ haглагар заряа баярлаба, нюргандаа шэнэхэн улаахан алим тээгээд. «Аа, алим гээшэш baha жаргал ха юм» – гэжэ hанаад, мэлхэйтэй уулзашаба.

– Би тон жаргалтайб, юундэб гэхэдэ бултанhаа удаан амидардагби – гэбэ мэлхэй. «Би одоол ойлгооб – жаргал хадаа ута нahан», – гэжэ заан бодобо.

Бүхэли үдэртөө заан нэгэ амитанhаа нүгөө амитанда дүтэлнэ, амитан бүхэндэ өөрын жаргал байдаг байба. Теэд булганай жаргал ондоо гээшэб? Юундэ тэдэ булгадаа нэгэ доро сэлмэг үдэрhөө гү даа, али бороогой улаан хорхойhоо гү жаргалтай байнагүйб? Хай, хэды амитан бэ – тэды жаргал байдаг байжа болоо, – гэжэ тэрэ бодобо. – Би жаргалтайб,юундэб гэхэдэ амитан бүхэндэ жаргаха ушар бии, тэдэнэй хэн хэниинь шье өөрынгөө жаргалда баярлана бшуу. Энэл булгыень нэгэдүүлнэ, юундэб гэхэдэ тэдэ булгадаа жаргал тээшэ тэгүүлнэ.

ТОН-ТОН АГУУ

Нэгэтэ ойн амитад бултадаа сугларба. Тэдэнэр хэмнай ой соо тон-тон агуу гээшэб гэжэ мэдэхээ hанаба. Тиимэ амитан тон ухаатай, тон эрэлхэг зүрхэтэй, тон хүсэтэй, тон hайн, тон лэ холые харадаг ухаатай байха ёhотой.

Ланченкар тэндэ зогсоод гайхана: юундэ амитад сугларaад, үшөө бодолго бодоно гээшэб, юумэнэй хуу эли байхада?! Ланченкар тон-тон ха юм!

Тиигээд тэдэнэр арай гэжэ тобшолол гаргажа, тэдэнэй түлөөлэгшэд: шимпанзе,пантера, антилопа ба баабгай гэгшэд тон олон бүлэг амитад – заануудай зүг руу ерэбэ. Тэдэнэр гоё гирлянда хэн нэгэндэнь зүүлгэхэ гээ аабза. Ланченкар баяртайгаар энеэбхилэн:

– Би танай иимэ дээдэ хүндэдэ хүрэхэгүйб.

Теэд тэдэ толгойгоо гунхылгаад байhан Ланченкарай хажуугаар гараад, сэсэгүүдээ Ланченкарай абада, үбгэн Ланченподо бариба.

Түрүүшээр Ланченкар атаархаба, тиигээд аягүйрхэбэ, тиигээд эшэдэһэниинь хүрэбэ! Иихэдээ шинии өөр тухайгаа һаналые заримдаа бэшэн дэмжэдэггүй ха юм. «Магад би тиимэшье ухаатай бэшэб, хэрбэеэ иигэжэ алдуу хэдэг хадаа. Али дэлхэй дээрэ үнэн дээрээ минии һанагша шэнги бэшэ байжа болоо?» – гэжэ Ланченкар бодобо.

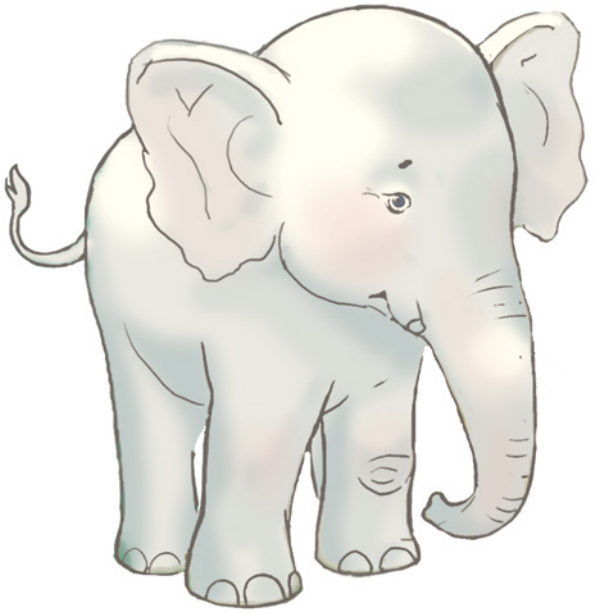

СТРАУС

Энэ ушар Ланченкар ба тэрэнэй нүхэдэй ой соо наадажа байхада болоо. Тэдэнэр хашхаралдана, хуугайлна, түернэ, аргагүй шангаар шууялдана! Ойн харанхыhаа энээниие дуулаhан ехэнхи ойн амитад айн hүрдэжэ тэрьелбэд. Гансал страус тэрьелбэгүй, тэрьелээ гээшэ hаа тэдэнhээ бултанhаань хурдан, теэд тэрэ тархияа элhэ руу хээд байшаба, иигэжэ тэрэ аймшагтай шууяанhаа бэеэ тэрьелүүлбэ ха юм.

Теэд шууягшадынь хадаа мүнөөхи манай нүхэд: заан Ланченкар, hармагшан Чеу, торхируун Гонмо ба шандаган Рук. Ойhоо гараад тэдэ томо шубууе хаража гайхабад, тойрон хараад, толгойень олобогүй.

– Энэ юун гээшэб – гурбан хүлтэй ба хуу үдэн?! – гэбэ Рук.

– Бишье иимэ амитаниие нэгэтэшье хараагүйб! – гэбэ hармагшан Чеу.

– Үдэнгээрээ шубуун шэнги, теэд тархигүй, – гэбэ торхируун.

– Бидэ хоргодоод, энэ амитаниие ажаглая, – гэжэ Ланченкар дурадхаба. Тиигээд тэдэнэр ойн соорхой руу оробод.

Шууяанай бараг болоходо страус толгойгоо элһэн соohоо абажа, амияа абаба. Энэ үедэл манай нүхэд тэрээниие танибад.

– Теэд энэшни шубуун ха юм, би хэлээ һэмнайб! – гэбэ торхируун.

– Ши юундэ толгойгоо элһэ руу нюунабши, морхооб шэнги, ганса набшаһаниинь газаашаа? – гэжэ шандаган һураба.

– Би айгаа ха юм биб, нам руу аймшагтай амитан ерэжэ ябаа ха юм! – гэбэ страус.

– Гансахан толгойгоо нюугаад, аюулһаа хоргодохогүйш. Тиигэжэ ганса бишыхан үхибүүд нюдөө аняад, хоргодообди гэжэ һанадаг, – гэбэ һармагшан.

– Тиимээ, аюулай ямаршье һаань, тэрээнтэй нюурааараа уулзагшань дээрэ юм… Гүйжэ тэрьелхэ болохол даа, теэд тэрэш тон лэ аргагүй сагта, – гэжэ зүрхэтэйгээр шандаган хэлэбэ.

Страус ехээр аягүйрхэһэндээ дахин толгойгоо элһэ руу хэн алдаба, тэрэ үедэнь ухаатай бишыхан заан туһалба:

– Страус, ши бү аягүйрхэ, ехэнхи амитад энээнһээш дороор байдаг шуу. Тэдэ муу юумэ хэһэнһээ айдаг, юундэб гэхэдэ ямаршье муу юумэ хэбэл, тэрэнэйнгээ түлөө харюусахаш, тиимэһээ тэдэ муу юумэн тухай бододоггүй.

Теэд муу юумэнүүд үгы болошодоггүй, мылын хоohон хөөһэн шэнги, тэдээниие заһаха хэрэгтэй, түргэн.. Хэрбэеэ ши өөрынгөө муу ябадалнуудые нюужа байгаа һаа, ши тэрэл зоболонгоо өөр соогоо үлээнэш, хайшаашье ошоо һааш, тэрэшни шамтай сугтаа байна. Энээнһээ тэрьелхын аргагүй. Гансал тэрэ алдуунуудтаяа өөрөөл нюур нюурааараа тон аймшагтай дайсантай шэнгеэр уулзаха ehотой юм, – гэбэ Ланченкар.

ГИМАЛАИ РУУ ЛЯНШАЛГА

Нэгэтэ Индидэ нэгэ заануудай бүлэдэ гайхалтай ушар болоо юм. Урид хэлэе, заануудай гэр бүлэ ехэ бата бэхи байдаг. Эхэнүүдынь багашуулайнгаа хойноhоо арбан табан жэл харууhалдаг. Эгэшэнэрынь дүүнүүдтээ дүмүүхэнээр хандадаг. Томо болоод тэдэ өөhэдын гэр бүлэтэй, үхибүүдтэй болобошье, анханайнгаа гэр бүлые орхидоггүй. Тэдэнэр эжынгээ үгэ дуулажал, дүүнэдээ харалсажал байдаг юм. Олон залуу заанууд хүгшэн эжынэр болодог, теэд тэдэнэр олон ехэ болошоhон бүлэдөө анхаралаа хандуулhаар лэ ябадаг, бүри аша зээнэрээ харалсадаг.

Энэ ушар намар болоо юм. Тиихэдэ амитадта хүндэ грипп үбшэн хүрэжэ амитад үбдэжэ эхилбэ. Ганса Ланченкар ба тэрэнэй нүхэд үбдөөгүй ябаа, тэдэ бэшэнээ хайрладаг байгаа.

– Гималаи ошожо ерыш даа, хүбүүн! Тэндэ олон аргада хэрэгтэй ногоон ургадаг. Тэндэ ши аргами рододендрон гэжэ ургамал суглуулаад асара, дээ түргэн! – гэжэ тэрэнэй гэртэхин хэлэбэ, бэшэнээ гриппhээ хамгаалхын тулада.

– Заа, һанаагаа бү зобогты, би асархаб! – гэжэ бишыхан заан хэлээд, суг ябахыень шандаган Рукые абаба, тэрэ ногоо танихадаа бэрхэ, үнэртэшье һайн байгаа.

Тэдэнэй харгыдаа гарамсаар нэгэ бобер уулзаба.

– Туһалыт даа, нүхэд гэрээ дүүргэхыем, намарай дууһатар үрдихэгүйб, хүйтэн болошохонь, хүүгэдни хүлдэшэхэ, – гээд өөртэнь тон адлихан гүлгэдээ харуулба.

– Хамһалсаял даа, арга шадалаараа, – гээд нүхэд баяртай хамһаба. Ажалынь бэлэншье бэшэ байшаба: модон бүхэниие унагаагаад, уһанай урсахал тээшэ дүтэлүүлхэ, тэрэнээ жэгдэ болгожо мүлёод, гэр болгохо. Хэды хоноод, тэдэ гэрыень дүүргээд, саашаа ябабад.

Урдаһаань сүүбэн шоно дайралдаба.

– Эй, нүхэд, таанар намда туһалыт, үхэһэн носорогой бэе гүлгэдтэм хүргэлсыт, тэдэмни гэдэһээ үлдэжэ байнал!

– Теэд ши хаана байдагбши? – гэжэ нүхэд һураба.

– Хахад үдэр эндэһээ холохон байдаг лэ даа, – гэбэ тэрэ.

Тиигээд лэ тэдэ гурбуулаа томо носорогой бэе шэрэбэ. Шэрэнэ… шэрэнэ… үдэр үнгэрөөд, хоёр хонобо…

– Шоно ши хэлээһэмнайш, оройдоол хахад үдэрэй газарта гэжэ? – гэжэ хэлэбэд.

– Теэд хооһон бэеэр хахад үдэр, иимэ шэргэбшэтэйгээр гурбан хоног болохо.

Яахашье аргагүй, хоёр хоногынь ябажархиһан хойноо гурбадахииень ябахал болобод. Арай гэжэ тэдэ сүүбэн шонын гүлгэдтэ хүрэбэ. Тэдэнь тохигор туранхайнууд, жэжэхэнүүд эжыдээ яаран гүйлдэбэд.Зүгөөр эдеэгээ абажа абахадаа тэдэнэр бэе бэе тээшээ ёлогонолдон арзайлдажа, муухайгаар һэрхирэлдэбэ, үшөө шандаган тээшэ хёлойлдобо. Тэдэниие харад гээд, түргэхэн тэдэнэр тэндэһээ холодобо, үгы һаа Ланченкар гансаараа саашаа ошохо байшоо.

Ябаһаар байтарынь Гималайн хадануудшье харагдаба.

– Эй, хэн бэ, намда туһалытээ, харгы сүлөөлэгты, энэ үхэхэ амидырха хоёрой хэрэг! – гэһэн абяан шулуутай хадын хүндыһөө дуулдаба.

– Хэнииеб даа хадын шулуугаар хаагаа! – гээд тэдэ харгы гаргабад. Ажалынь мүн лэ хүндэхэн байба, үглөөдэр болоходо дүүргэбэ. Теэд шулуун доронь хэншьегүй, гансал нүгөө таладань буйволнууд байба.

– Энэ манай намаг руу ошодог харгы юм, тэндэ бидэ шабарта шунгадагбди, – гэжэ тэдэ ойлгуулба.

– Теэд таанад амиды үхэһэнэй сэнтэй гэжэ хэлээт!

– Тиимэ, энэ манда шухала хэрэгтэй! Бидэ хэзээ заяанай шабарай ванна абадагбди. Энэ маниие паразидуудһаа абардаг юм. Теэд таанар энээниие ойлгохогүйт! – гэлдээд, хажуугаарнь гүйлдэшэбэ.

– Заа, бидэ бэшэ харгыдаа бү һаатая, гэртэмнай маниие хүлеэжэ байна ха юм! – гэбэ заан.

Одоол тэдэ агууехэ Гималайн хадын хаяада хүрэбэд. Ойр зуура амараад, аргами ургамалаа түүжэ эхилээд байтарынь:

– Ай-и-и-и! – гэжэ абяан дуулдаба.

Нэгэ дүтын гүбээ гараад харахадань тэмээн бархиржа байба. Тэрэ байд гээд лэ толгойгоо үргэжэ: «Ай-и-и-и!» – гэнэ.

– Ши юундэ иитэрээ уйдабаш?

– Эгээл эндэхэнэ нёдондо минии ботогохон үхэшоо! – гэжэ тэрэ бархиржал байба.

– Энээгээр ши ботогоёо бусаахагүйш! Үни болоо ха юм – жэл үнгэрөө.

– Теэд намда мүнөөшье тэрэм хайратай! Эндэ һаял тэрээхэмни эндэхэнэ жаргалтайхан гүйжэ ябаа!

Нүхэд бодолгото болобод, яагаад тэмээндэ туһалхаяа.

– Бидэ ойлгонобди, үриёо алдаад байхада хүндэ. Бэдэрэе ямар бэ даа бүлые, хэнээшье алдаагүй байһан, хэрбэеэ тиимэ бүлэ олоо һаа, бидэ бултадаа шамтай адли бархиралдахабди.

Тэмээн гансаарданги байгаа. Тэрээндэ хажуудань адлихан гуниглалсаха амитан хэрэгтэй байгаа, тиимэһээ тэрэ тэдэнээр тиимэ бүлэ бэдэрэлсэбэ. Тэдэнэр ябабад, ябабад, нэгэшье айлда ороходонь булгадаа хэнээб даа алдаһан байба. Зарим бүлэдэ нэгэ бэшэ, хоёршье амитанаа алдаһан, харин нэгэ айлда оспоор үбдэжэ аяар зургаан хүүгэдынь үгы байба. Тэрэ айлайхи гажарангүй саашаа найдалаа алдангүй амидаржа байба. Тиихэдэнь хүгшэн тэмээн һанаагаа амараа һэн ха.

Тэрээнэйл һүүлээр нүхэднай Гималайн хадаар хэрэгтэй аргами ургамалнуудаа суглуулаад, баяртай хүхюунүүд гэр тээшээ одоошье зорибод. Теэд тэдэнэй гэртээ хүрэхэдэнь бүхы заанууд арай голтой байбад – үбшэндэ ехээр нэрбэгдээд шадал тэнхээгүй болошоһон байгаа. Бишыхан үбшэн заан Чун-Чундэ бүришье гомдолтой, эжынь газаашань табинагүй.

– Юундэ ши иимэ удаан болообши, бидэ шамайе хүлеэжэ болёод байгаабди! Шамһаа туһа хүлеэхээшье болинхойбди, – гэжэ Ланченкарай абань хэлэбэ.

– Теэд харгыдамнай олон амитан туһа эреэ, тиихэдэнь тэдээндэ туһалаабди!

– Хамаг бүхы юумэн руу һанаагаа табижа болохогүйл, өөрынгөө ажалай гол хубииень хараад ябаха хэрэгтэй ха юм! – гэжэ абань тэрээндээ хэлэбэ.

– Заа, би ойлгооб өөрынгөө алдууе, аба!

Асарһан бүхы эмээ булгандань тараажа, заанууд булга эдэгэбэ, харин бишыхан заан Чун-Чун газаашаа наранда гаража ехэл хүхибэ, эжынь одоошье тэрэниие табяа ха юм!

ХУН ШУБУУН

Нэгэтэ Чеу Ланченкар хоёр Индостанай үдхэн джунгли соогуур зайжа ябатараа нэгэ hонин даа абяа дуулаба. Тэдэ тэрэ абяанай дуулдаhан газар тээшэ аалихан дүтэлбэ. Тэрэ абяаниинь уйдхартай гуниг шэнги байба. Саашаа ябаад, тэдэ лиананууудай ба пальманууудай забhараар нэгэ гоёхон сагаан хүзүү харабад. Тэрэнь гое hайхан сагаан Хун шубуун байба. Тэрэ шангаар бархиржа байба:

– Минии ганса нүхэр үхөө. Намда саашаа амидархын удхагүй болобо, – гэжэ хэлээд, түргэн гэгшын өөдөө ниидээд, доошоо унашаба. Нүхэд шангаар hүхирэлдөөд, энэ тодхор болигохо гэжэ оролдобо, теэд үрдибэгүй.

Тэрэ хун шанга гэгшын абяатайгаар даляараа хабсагай шулуу дайраад унаба. Шуhан болоhон далиин үдэнүүд лэ иишэ тиишээ тарана. Ланченкар Чеу хоёр гайхажа хаража байгаад нэгэ минута урда тээнь энэ агшам тогтошохоёо яанаб гэжэ бодоно. Хармтайнь, заримдаа саг гээшэ манда туhалдаггүй, харин манай hанаhаар болодоггүй ха юм.

– Яашаһан юм гээшэб! Энэ гоё шубуун юундэ бишыхан үри бэенэрээ орхёод ябашабаб? Хэн тэрэ дальбараануудыень тэжээхэб, тэдэнь хайратай ха юм?! – гэжэ мартышка уйдхартайгаар хэлэбэ.

– Хэрбэеэ ажабайдалай удха гансал мяхата бэе ба энэ дэлхэйдэ амидарал гэжэ байгаа һаа, нэгэтэл сагай ерэхэдэ бүхы юумэеэ алдахаш. Уйдхарһаа мэдээгээ алдаһан хун эхэ үхибүүдээ тэрээхэн зуура мартажархёо, харин амиды байгаа гээшэ һаа, тэрэ үри бэенэртээ хэрэгтэй, туһатай байха байгаа ха юм. Энэ ябадал ухаагүй ябадал! Ойлгохо хэрэгтэй, манай нүгшэһэн нүхэд, түрэлхид үгы болошоногүй, харин дахин ерэжэ энэ дэлхэйдээ түрэдэг, мантаяа дахин уулзахаяа! – гэжэ заан нэмэбэ.

Мэх

Нэгэтэ үглөөгүүр һэреэд, Ланченкар юуншье гэжэ хэлэжэ шадабагүй, тэрэ хүйтэ абаад, хоншоорынь хүдэлхэеэ болёод байба.Заанда хоншоор ехэ хэрэгтэй юумэниинь юм. Энэ ганса хамар, дээрэхи урал бэшэ, мүн эгээл туһатай, хүсэтэй гар. Тэрэнэй туһаар заанууд бэе бэедээ туһалдаг. Хэрбэеэ ямар нэгэн заан нүхэндэ унашаба гү даа, али табяатай занга мэхэдэ орёолдошобо гэлэй, бэшэниинь хоншоороороо татажа гаргадаг.

Заримдаа Индиин дайдаар гэмтэһэн заанууд ябадаг. Хоншоороо гэмтэһэн заануудые нүхэдынь эдеэлүүлдэг. Үбдэһэн гү, али шархатаһан заанииe бэшэниинь аюултай газарһаа холодуулхадаа хоёр тээһээнь хоншоорнуудаараа тулган ябадаг. Заанууд бэе бэедээ айхабтар хананхатайгаар туһалдаг, бишыхан заанииe тэдэ оройдоошье гансаарынь орхидоггүй.

Манай бишыхан заан Ланченкарта эжы бии, тэрэ – Ланченмо. Тэрэ һайн эжы, Ланченкартаа Гималайн хадын рододендрон бусалгажа уулгаба. Үбдэһэн Ланченкар энэ гайхамшагта ундан

– эм уужа тэрэ дороо эдэгэбэ. Тэрээндэ энэ эм аргагүй һайшаагдаба, тиимэһээ тэрэ дахин тархиингаа үбдэхэдэ тэрэ үбһэ өөрөө бусалгаад ууба, тэрэ дороо һайн болошобо.

– Гайхалтай һайн үбһэн, бүхы үбшэнһөө аргалдаг! – гэжэ Ланченкар хүхибэ.

Тэрээнһээнь хойшо бүхы Индостан соогуур иимэ һураг дуулдаба.

Нэгэтэ бурундук һамар ехээр эдеэд санхатаба. Бүхы амитад тэрээндэ энэ үбһэ уу гэбэ. Бурундук тэрээниие ууба. Теэд тэрэнэй һүүлээр тэрэ бүри ехээр муудаба, шарань бүри ехэдээд, тэрэ арайл үхэн алдаба.

– Намайе мэхэлээт! Энээгээр би һайн болоогүйб! Арайл үхэтэрни аргалбат! – гээд тэрэ өөрынгөө аргаар бэеэ аргалба.

– Аа, бүхы үбшэнһөө аргалжархидаг эм гэжэ үгы ха юм! Мэдэхэ хэрэгтэй байна ха юм, хэндэ, хэдыдэ, юу, яагаад үгэжэ аргалхаяа! – гэжэ Ланченкар баһа ойлгобо.

ДУГЫ

Нэгэтэ Ланченкар Рук хоёр нүхэн дээгүүр табяатай модон дээгүүр гараба. Эгээл тэдэнэй тэг дундань хүрөөд байтар тэрэ модониинь хухараад, тэдэ нүхэ руу унашаба.

– Ямар муухай амитан энэ нүхэн дээрэ хаташаһан хуушан модо хээб? – гэжэ Рук сухалдаба. Тэдэ гэмтэй амитаниие бэдэрбэ, тиигээд олобо. Тэрэнь бобер байба.

– Би гэмтэй бэшэб, би шэнэ модо халта хазаад, унагааха гэжэ байтарни, тэрэ модон дээгүүрни шоргоолжон ябажа байгаа. Хэрбээ тэрэ модо унагаагаа һаамни, тэрэ шоргоолжон үхэшэхэ байгаа, тиимэһээ би энэ хуушан модо унагаагааб. Нүхэн руу таанадай уналгада шоргоолжон гэмтэй ха юм!

Тэдэ гурбуулан тэрэ муу шоргоолжониие бэдэрхээ ошобод. Оломсоороо тэрээндэ ганиралдаба.

– Би гэмтэй бэшэлби! Шагнагты, би жэмэс олоод ябажа байгааб, тиигэжэ байтарни тэрэ жэмэсыем заан томо хүлөөрөө гэшхэжэрхёо! Би арай гэжэ халба һүрэжэ үрдёоб. Муунь гэхэдэ

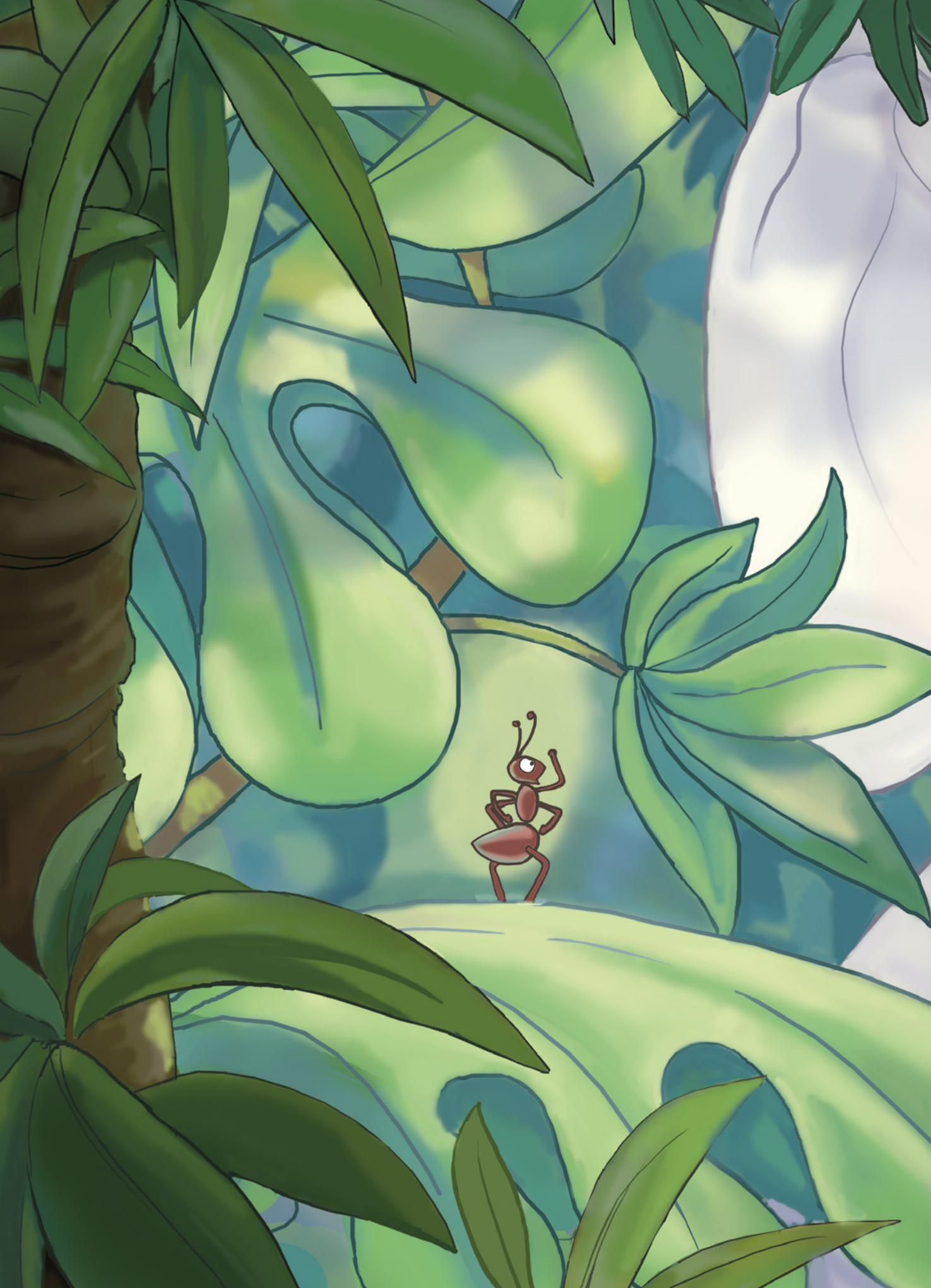

манай ой соо даншье олон зааныyд бии болошоо! Хоohон гартай гэртээ ошохогүйн тулада би дахин модон өөдэ жэмэсэй хойноhоо абирааб. Теэд тэрэ заан ши байгааш! – гээд шоргоолжон Ланченкарые догоодобо.

Ай, тиигэ хадаа би энэ нүхэн руу өөрынгөө гэмээр унааб!

ЗҮГЫНҮҮД

Нэгэтэ бишыхан заан Ланченкар ба жэжэхэн hармагшан Чеу хоёр джунгли соогуур ябажа байбад. Нэгэ угаа гоёхон сэсэгүүдтэй зүгын балай үнэртэй ойн талмайда тэдэнэр нэгэ зүгые үргөөжэрхибэ. Тиихэдэнь тэрэ сухалдаад, ниидэжэ ерээд Ланченкарай зүүн нюдэ хадхажархиба. Нюдэниинь тэрэ дороо хабдаба, хоронhоонь тархинь үбдэжэ эхилбэ. Тэрэ Чеудэ хэлэбэ:

– Энэ убайгүй зүгынүүд амитадта ганса haад хэдэг. Ямар хоротойгоор хадхана гээшэб, муухай гиенэ шэнги! – гэбэ Ланченкар.

– Бидэ эдээниие манай гоёхон талмайhaa үлдэе! – гэбэ hармагшан.

– Тиигэе.

Тэдэнэр хүндытэй модонуудые эбдэжэ оробо. Тэрэ хүндынүүд соонь зүгынүүдэй гэр. Нэгэ үдэр соо энэ талмай хуу сэбэрлэжэрхибэ.

– Тиигэжэ бидэ эдээниие hургахабди, хадхахаяа болихо!

Ланченкарай нюдэн һайн болоо, нэгэ хэды һара үнгэрөөд тэдэ баһа тэрэ талмай ошобод. Тэндэ харагшань тэдэниие ехээр гайхуулба. Тэндэнь нэгэшье сэсэг үгы, хуу хоохон боро болошоһон, нэгэшье амитан гэжэ тэндэ үгы байба.

– Хэн гээшэб тэрэ муухай амитан, энэ гоё талмай муудхаһан! Тэрэниие барижа сохихо хэрэгтэй, тэрэ муухай зүгынүүдтэл адляар! – гэбэ һармагшан.

Гэмтэй амитаниие тэдэ бэдэрбэд, теэд олобогүй.Тэдэнэр хатанхай ганса модон дээрэ һуужа байгаа сэсэн хара хирээдэ ошобод.

– Хирээ, хирээ, хэлыш манда, юундэ энэ талмайн бүхы сэсэгүүд хагдаршооб?

Үбгэн хирээгэй бодолнууд энэ үедэ холо байгаа, тиимэһээ тэрэ залхуурангяар:

– Хэрэг муу. Нэгэтэл зүгынүүд эндэһээ ябашоол даа. Тэдэ хажуудахи талмайда мүнөө байдаг болонхой, – гэжэ яаралгүй удаанаар тэрэ хэлэбэ.

– Теэд тэдэш хэндэ хэрэгтэй юм, хоротой харатай амитад, хадхадаг! – гэбэ нүхэд.

– Хадхаханшье хадхадаг, гансал сэсэгүүдые үрэнүүдээр тэдхэжэ бэшэ хэншье шадахагүй ха юм. Гансал тэдэ сэсэгэй үрэ нүгөө сэсэгтэ абаашажа шадаха, энэ талмайда мүнөө жэл үрэгүй байһанһаа сэсэгүүд ургаагүй, – гэжэ хирээ ойлгуулба.

– Теэд бидэ яаха гээшэбибди? Тэдэнэй гэрые бидэ эбдээбди… – гэжэ Ланченкар хэлэбэ.

– Тэдээндэ ошоод хүлисэл гуйгты.

– Яагаад тиигэхэ гээшэбибди?

– Теэд таанар лэ иимэ юумэ хээт, таанар лэ тэдэниие һөөргэнь бусаахат.

– Теэд тэдэ түрүүн эхилээ бшуу, тиигэжэ болохогүй, – гэжэ жэжэхэн һармагшан һөөргэдэбэ.

– Заа, тиигээл һаа бидэ энэ Бурханай ба зүгынүүдэй мартаһан хоохон талмайгаар зугаалжал ябая, – гэжэ уруу дуруу-

гаар хирээ хэлэбэ.

– Яахамнай гээшэб? – гэлдэбэ нүхэд. – Ошожол энэ ябадалаа зahаагүйдэмнай болёо.

Тэдэ хажуудахи талмай ошобо. Тэндэнь бүхы сэсэгүүд hалбаржа, гоё hайхан байба!

– Зүгынүүд, зүгынүүд, мандаа hөөргөө бусыт даа, бидэ таанадай гэрнүүдые hандаахаяа болёобди! – гэжэ Ланченкар гуйба.

– Юундэ бидэ таанадые хүлисэхэбибди? – гэжэ тэдэ асууба.

– Бидэ ойлгонобди, манда хүлисэл үгы, теэд бидэ таанадые иимэ хэрэгтэй амитад гэжэ мэдээгүйбди, мүнөө мэдэнэбди, тиимэhээ гуйнабди өөhэдынгөө түлөө бэшэ, харин бүхы амитадай түлөө! Бэшэ оройдоошье бидэ танай гэр эбдэхэгүйбди, хэрбэеэ ман дээрэ зүгын hуугаа haa үргөөхэгүйбди!

– Нээрээ таанад хэлэнэ гүт? – гэбэ зүгынүүд.

– Нээрээ!

– Тон-тон нээрээ?

– Тиимэ, нээрээ! Бидэ hайн ойлгообди, бүхы амитад хоорондоо холбоотой, нэгэшье хэрэггүй амитан энэ дэлхэйдэ үгы! – гэбэ нүхэд.

Зүгынүүд Ланченкар Чеу хоёрто үнэншэлжэ, тэрэ талмайдаа бусаа hэн. Тэрэ гэhэнhээ хойшо тэрэ талмайе холоhоо хараад танихаар, аргагүй гоё hайхан сэсэгүүд анхилжа, hалбаран сэсэглэжэ байдаг ха юм!

Иигэжэ нүхэд ехэ hургаал абаа: энэ дэлхэйдэ бүхы юумэн хоорондоо холбоотой, хэнииеб даа гомодхоожо болохогүй, тэрээгээр өөртөө hайниие олохогүйш. Дэлхэй – бүхы амитадай нүхэсэл.

УУРХАЙ

Нэгэтэ торхируун Гонмо өөртөө уурхай хэхэ гэжэ бодобо. Тэрэ ой соо таарама зохидхон газар олоод, нэтэрүүгээр найман ондоо модоной эшэхэнүүдые асаржа, тэдэнээ түхэреэхэнээр залгуулан зохёобо. Тэрэнэйнгээ дундаханань долоон янзын нугаhаа суглуулhан зөөлэхэн ногоо дэбдибэ.

Ажалаа дүүргээд, торхируун уурхайгаа хараад, бодобо: «Хэрбэеэ нэгэ эшэ абаа hаа, уурхай үгы болошохо. Тиимэhээ уурхай эшэ бүхэнhөө дулдыдана. Тэрээнhээ бодоходо, уурхай ямаршье багахан юумэнhээ булганhаань дулдыдана. Тиимэ хадаа уурхай эдэ хубинуудhаа булганhаань дулдыдана, тэрэ эдээнгүйгөөр уурхай бэшэ. Хэрбээ эшэ, ногоон, хөөбэрэй үгы байбал тэрэ уурхай бэшэ болоно гү? Али уурхай ганса минии hанаан соо гү? Үгы теэд энэ байна ха юм!»

Уурхайгаа хараад, Гонмо ехэтэ баярлаба, тиигээд нүхэдөө шэнэ гэрэйнгээ баярта уриха гэжэ шиидэбэ.

Тон түрүүн шандаган ерэбэ. Хурса хамараараа эмтэ ногооной үнэр унхидажа:

– Гонмо, ши юундэ эмтэй ургамал гэрэйнгээ хана болгообши? Тиигэжэ болодог юм гү?

Би багаһаа иимэл уурхай соо томо болоһонби. Эмтэй ургамал суглуулхые минии эжы намайе һургаа юм. Уурхай хадаа гансал өөрыгөө һайн байхын тулада бэшэ, харин тэндээ үндэгэеэ түрэжэ, тэдэнээ дальбараанууд болгон тэнжээхын тулада ха юм. Үндэгэн ба дальбараануудта муу юумэнэй халдахагүйн тулада уурхайгаа эмтэй ургамалаар бариха ёһотой. Уурхай соо эмтэй мянган набшаһатын, пустырнигэй, доннигай ба хангалтын, хатаамал топянын, юһэн хүсэнэй, эхэ-хойто эхын, амитанай хүсэнэй, гангын ба хара бузинын, хара ба унжагар будрын, баһа нэгэ баахан валерианын эшэхэнүүд оролсодог – дальбараанууд үбдэхэгүй!

Удангүй Ланченкар ерэбэ, тэрэ бодолгото болобо. Торхируу тэрээниие баяртайгаар угтаба, харин тэрэ модоной эшэхэнүүдэй бэе бэедээ няалдан аятайханаар холболдоһые харажал байба. Тиигээд һураба:

– Энэ ши иимэ гоё уурхай баряа гүш?

– Тиигээ, би! – гэжэ омогоор торхируун харюусаба.

– Тиихэдээ уурхай гансал шинии ажал болоно гү?

– Тиигэжэ хэлэжэ болохол даа.

– Түрэгдэхэдөө ши иимэл уурхай соо түрөө гүш, ондоо тээ бэшэ?

– Тиимэ.

– Тиихэдээ ши ба уурхай хоёр холбоотой болоно гүт?

– Тиимэл ёһотой, – гээд бодолгото болобо, минии үгы һаа уурхайшье үгы.

Тиигэжэ байтар модон дээгүүр һүрөөд, мартышка Чеу ерэбэ.

– Гайхалтай юм, би бүхы шубуудай уурхай модоной эшэ дээрэ байдаг гэжэ һанаалби! – гэбэ.

– Ай, һармагшан, ши ман тухай ехээр мэдэнэгүйш. Шубууд гээшэш элдэбын уурхай хэдэг лэ! Жэшээнь чомги нугаһанай уурхай урдадаг, камышовкын уурхай хулһанда аһалдаад байдаг, пеночкын уурхай газарта, хүхэ сүгсэгынхи шагтагалданхай байдаг. Алтан хараасгайн шабар уурхай гэрэй һарабша доро, харин дууша дроздын уурхай эшын тон дорохоно байдаг.

– Бэрхэш даа, торхируун, баярлаабди маниие уриһандашни, ямар ехэ юумэ бидэ мэдэхэ болобо гээшэбибди мүнөөдэр!

ЧЕУГАЙ ЗУРАГ

Индостанда олон элдэб янзын hармагшанууд байдаг. Үглөөгүүр ба үдэшэлэн тэдэ гэрэйнгээ ажал хэдэг, харин үдын халуунда тэдэ амардаг ба унтадаг. Тэдэнэр модоной набшаhаар, элдэб жэмэсэй үрээр, сэсэгүүдээр, бишыхан амитадай үндэгэнүүдээр, ниидэдэг амитадаар, шумуулнуудаар ба абаахайнуудаар хооллодог. Тэдэ шүүдэр уудаг-гарайнгаа альган соо тодоод гү, али набшаhанhаань hородог. Тэдэнэй дунда манай танил hармагшан Чеу байдаг. Нэгэтэ тэрэ нүхэдөөрөө джунгли соо наадажа байгаад, тоосолдобо.

– Энэ зураг дээрэ hармагшан зураатай, тэрэ минии эжыhээ түрэгдэhэн, теэд намда тэрэ ахашье эгэшэш бэшэ. Тиимэ байжа болодог гү? – гэжэ Чеу зураг руу харуулба.

– Үгы, тиимэ юумэн байхагүй! – гэбэ шандаган Рук.

– Болохо, энэ теэд хүүгэдгүй hармагшанай хүүгэд бэшэ бэзэ.

– Хүүгэдгүй hармагшанда яагаадшье хүүгэд байхагүй болоно, – гэбэ торхируун Гонмо.

– Теэд эндэ хэн зураатайб? – гэжэ заан Ланченкар гайхаба.

Удаан тэдэ бодобод, hүүлэй hүүлдэ тэдэ ойлгобо, зураг дээрэ…

ГАЛ, ГАЗАР, ТҮМЭР, УҺАН БА МОДОН

Нэгэтэ бүхы амитад Гонмогой уурхайгаар омогорхожо байбад:

– Ямар гоё уурхай бэ – уран бүтээл!

Һүүлэй һүүлдэ энэ Гонмодо хашартай болобо.

– Таанад намда хэлэгты – уурхай гэжэ юун бэ, – гэбэ торхируун.

– Энэ гал гуламта!

– Энэ гэр!

– Энэ үзэсхэлэн!

– Энэ болобол гайхамшагта ордон, фэн-шуугай бүхы гуримаар баригдаһан, – гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Тэрэ эрдэм ямар юумэндэ һургадаг бэ гэжэ нүхэд асууба. Торхируун уурхай соогоо зохидоор һуугаад, даляараа иишэ тиишэнь харуулба.

– Фэн-шуй гэр барихадаа алишье талаһаа хамгаалалтай ба зохид байха ёһотой гэдэг. Тэрэниие мэдэхын тулада нэгэ хэдэн тусхай тэмдэг мэдэхэ хэрэгтэй юм. Уурхайн ара талада таанад

энэ модо харана бэзэт? Энэтнай фэн-шуйда хара мэлхэй гэдэг. Уурхайн ара талада заабол хара мэлхэй – модоной бэе байха ёhотой, тэрэ уурхайе аршалдаг.

Үшөө сагаан гүрөөhэн (тигр) ба ногоон дракон (луу) – хоёр тээhээнь hалхинhаа халхалhан үдхэн модоной эшэнүүд байха, зүгөөр луунь (драконииньь) халта дээрэхэнэ байха ehотой. Харин бүргэд харуулшан Гаруда, нэгэ багахан модон, бohого мэтэ болодог. Ойлгосотой гү? – гэжэ торхируун Гонмо нюдэеэ бэлтылгэhэн нүхэд руу харан хэлэбэ.

– Ойлгосотой, үгы ойлгосотой бэшэ! – гэжэ мартышка булта-найнгаа орондо хэлэбэ.

– Фэн-шуй гээшэ юун гээшэб? – гэжэ шандаган Рук hураба.

– Фэн-шуй, үгы hаа ба-гуа, үшөө тэрэниие и-цзин, оршуулхада «hэлгэбэриин ном» – эртэ урданай хитад эрдэм, хайшан гээд байгаалитаяа суг амидархаб гэhэн.

– Тэрэ эрдэм соо ямар юумэн тон шухалань бэ? – гэбэ Ланченкар.

– Шухалань гэхэдэ – бүхы юумэнэй бүридэдэг табан бодосые ойлгохо тухай.

Түрүүшын бодос – гал. Гал хадаа ганса гал соо байдаггүй. Эндэ герань, кордилина, бегонии, бромели, пуансеттия, аспидистра ургадаг, тэдэ бултадаа галай орондо хэрэглэгдэжэ болохо.

Хоёрдохи бодос – газар, тэрэниие тон hайнаар ургажа байгаа кальцеоляринууд, бархатцанууд, ноготогууд, наран сэсэгүүд ба бүхы шара сэсэгтэн гэршэлдэг.

Удаань түмэр – сэсэгүүд соо түмэрые толстянка, жасмин, фиттони, олеандр, калатея гэгшэд гэршэлнэ.

Дүрбэдэхи бодос – yhан, тэрээнэй орондо уурхайн хажууда шэл табижа болоно.

Табадахи бодос – модон, тойроод байгаа модод бултадаа.

Тиигэжэ дуулаад, нүхэд джунгли соогуур ябажа, шубуудай уурхайн илгаануудые харабад. Тэдэ суторые, бүргэдые, hахал-

тые, серп хоншоортойе, түбэдэй саджые, хадын галууе, улаан шүдэтэй казаркые, ягаан пеликаниие, стерхые, бишыхан крошнепые, алас дурнын сагаан аистые, японой тохорюуниие, залаатай пеганкые, улан хүлтэй ибисые, шара хоншоортой сагаан цаплиие, киви шубууе, охотскын улитые харабад, теэд адли уурхай олобогүй. Алишье шубуунда өөрын онсо уурхай байба. Тиигээд алинайньшье уурхай баһал гоё байба.

БОРООГОЙ ҺҮҮЛЭЭРХИ ТААБАРИНУУД

Ажунглидэ муссоной бороонууд дүүрэжэ амитад байрануудhаа гаражa эхилбэ. Манай нүхэд түрүүшын наратай үдэртэ баясаба. Тэдэнэр hаруулхан талмай дээрэ сугларжа, түхэреэлдэн hуугаад, бороотой олон үдэрнүүдые яажа үнгэргэhэн тухайгаа хөөрэлдэбэд.

Шандаган яаража тэдэнээ баярлуулхые оролдобо.

– Хэнэй уурхайнуудые бороогой үедэ хараабибди? – гэжэ тэрэ нүхэдhөө hураба. Тэдэнь харюусанад:

– Хуранууддай!

– Хирээнүүдэй!

– Аистын!

Хашхаралдажа, хашхаралдажа тэдэ, Рук тэдээниие наадалжа байна гэжэ ойлгобо.

– Таагаагүйт? Бороогой үедэ бидэ ехэнхидээ нойтон уурхайнуудые хараабди! Харин манай хараагүй уурхайнууд хуурай байгаа ёhотой, – гээд шандаган энеэбэ.

– Үгы энэ таабаринууд бэедэ муу байна, илангаяа толгойдо,

– гэбэ мартышка.

– Тэрэ юундэ гээшэбэ? – гэжэ тэдэнь гайхаба.

– Энээн соотнай минии таабари байха! – гэжэ тэрэ омогоор хэлэбэ. Дахяад нүхэд толгойгоо хүдэлгэбэд, теэд юушье ойлгобогүй.

– Юундэб гэхэдэ дан ехээр тархяа хүдэлгэхэдэ шуһанай дараса ехэ болодог, – гэбэ Ланченкар.

– Тиимэ бэшэ, уураг тархяа хүдэлгэхэдэ мартамхай бэшэ болодог, – гэбэ һармагшан.

– Заримдаа удаан бодоходоо нэгэтэ крокодилнуудай хаанай эдеэн болошохош, – гэбэ торхируун Гонмо.

– Үгыхэн ааб даа, баригдаа гүт? – гэжэ һармагшан энеэбэ.

– Теэд яахабибди!

– Заа таанад минии таабари дээрэ толгойгоо хүдэлгөө хадаа энэ таанадта муу байна – гэжэ Чеу хэлэбэ. Тиихэдэнь тэрээниие булта зүбшөөбэд.

– Уурхай ехэ гү, али бага байдаг гү? – гэжэ заан бодолгото болон хэлэбэ.

– Тиимэ, томо байжа болохо, зүгөөр бааханшье дайралдадаг, – тохируун хэлэбэ.

– Яагаад нэгэ доро томо ба бишыхан байжа болохоб? – гэбэ Ланченкар.

– Зарим уурхай томо, зариманиинь бага, – гэбэ торхируун.

– Би зарим уурхай тухай хэлээгүйб, бүхы уурхай тухай хэлээб, – гэжэ Ланченкар заһаба.

– Нэгэ уурхай томо ба бага байхагүй болоно.

– Теэд би ганса уурхай тухай бэшэ, харин уурхайл тухай хэлээб.

Тоосолдооииньь бүри һонин боложо эхилээд, тэдэнэй нюдэд ялалзаба.

– Теэд тэрэ нэгэ бэшэ, хэдэн байбал, тиигээд тэрэ томо бэшэ ба бага бэшэ байбал, тэрэ оройдоошье үгы бэшэ юм гү? – гэжэ һармагшан гайхаба.

– Теэд бүхы шубуудай гэр гэжэ юун болоноб? – гэжэ торхируун ехэтэ гайхаба, тэрэ өөрөө уурхай соо томо болоһон аад.

– Теэд уурхайл ааб даа! – гэбэ Ланченкар.

– Тиихэдээ уурхай бии болоно! – гэжэ бултадаа баярлабад. Энээгээр тэдэнэй тоосолдоон дүүрэбэ, юундэб гэхэдэ уурхай гэжэ үгөөр бүхы шубуудай гэрые хэлэжэ болоно.

АНХАРАЛ

Нэгэтэ нүхэд торхируунда наадахаяа ерэбэд, теэд тэрэнь сүлөөгүй байба. Гонмо уурхайгаа барижа эхилһэн байгаа. Нүхэдынь энээн тухайнь юумэ мэдэхэгүй, туһалжашье шадахагүй байхадаа, хөөрэлдэжэ байя гэлсэбэ.

– Таанад хараад үзэгты! Таанадай хажууда торхируун Гонмо уурхайгаа хэжэ байгаа хадаа тэрэ нээрээ бэзэ. Хэрбэеэ таанад холо байгаа һаа? Зуун метрһээ таанад шэлбэһэшье, уурхайшье харахагүйт. Тиихэдээ таанад һанахат, ямаршье шэлбэһэн, торхируун үгы, юундэб гэхэдэ таанад харанагүйт. Тиихэдээ хараагай хүсэн манай ухаан бодолые хаһана. Теэд манай хараагүй юумэн огтолон үгы гэжэ болохогүй байна. Тон тиимээр бүхы юумэн тухай бодоходо. Манай ухаанай байдалһаа

саагуур үшөө олон юумэн бии, тэрээниие бидэ мэдэдэг болохобди, – гэжэ заан Ланченкар бодолгото болоно.

– Модон дээгүүр baha уурхайнууд байдаг, тэдээниие хаража болохо, хэрбэеэ дээшээ хараа хадаа. Тиигээ хадаа уурхайн байдал минии толгойгоо хүдэлгэһэнһөө болоно гү? – гэжэ шандаган Рук тобшолбо.

– Үгы, толгойн эрьелдэһэнһээ бэшэ, харин яагаад, хайшаа ши анхаралаа табинабши, тэрээн дээрэһээ болоно гээшэ гү? – гэжэ Ланченкар hураба.

Окунь загаһад

Нүхэд сэнгэхэ гэжэ шиидэбэ. Үдэшэ боложо байгаа, үһанай һэрюун амисхал тэдэниие гол тээшэ татаба. Ошожо ябахадаа заан тэрэ хамаг юумэнэй ондоо болодог тухай, дэлхэй дээрэ нэгэл хэбээрээ юумэн огто байдаггүй тухай хөөрэлдөөгөө үргэлжэлүүлбэ.

– Мэдэнэ гүт, би багахан сүмхөөг соо үһанда орохо дуратайб. Минии бага байхада тэрэ сүмхөөг соо окунь загаһад – хуу басагад байдаг һэн. Минии үһанда орожо байхада тэдэ ерээд, намтай наададаг һэн. Би тэдэниие минии нүхэд гэжэ һанадаг һэм, тиимэ ходо байхабди гэжэ би һанадаг байгааб, минии ерэхэдэ тэдэ хүхилдэхэ. Тэдэшни басагад ха юм, хүбүүнэй ерэхэдэ тэдэ баярлаад, намтай наададаг байгаа. Тиигэжэ хүхилдэһөөр байтарнай табан жэл үнгэрөө.

– Теэд һүүлдэнь тэдэнтэй аймшагтай ушар болоо гү? – гэжэ Чеу һабараараа нюураа бүтүүлэн, харанхыһаа айнгяар хэлэбэ.

– Үгы-үгы, аймшагтай юумэн болоогүй, иимэ юумэн болоо! Нэгэтэ би томохон болошонхой юумэн дүтэлжэ, баяртайгаар

тэдэнээ мэндэшэлхэ гэхэдэмни: « Бидэ мүнөө басагад бэшэбди, хүбүүдбди!» – гэбэ. Табан жэл болоод тэдэ басагад бэшэ харин хүбүүд болошоhон байгаа! Гайхалтай, би тиигэжэ оройдоошье мэдэхэгүй байгааб! Байгаалида тон лэ тиимэ гэжэ юумэн үгы гэжэ ойлгоод гэртээ ошоо hэм.

ОДОДОЙ ОРОН

Игэжэ хамаг юумэн тухай хөөрэлдэһөөр тэдэ голой эрьедэ ерэбэд. Боро хараан болошоод, джунгли дээрэ ялагар одо мүшэдтэй тэнгэри харагдаба. Нүхэд тэнгэри өөдэ мүшэд тээшэ хаража, ямар удаан боротой байхада харагдаагүй одо мүшэдые харан һайхашаана. Харин Ланченкар мүнөөхил толгойдонь орогшо бодолоороо хубаалдан:

– Хэрбэеэ уурхай үгы, гансал орёолдоотой шэлбэһэнүүд байбал, би үгыб!

– Теэд хэн биб? – гэжэ һармагшан хэлэбэ. – Хэрбэеэ бидэнэй үгы хада энэ ододой ороной мүшэд юундэ амитадай нэрэтэйб?

– Ямар ододой орон амитадай нэрэтэйб? – гэжэ торхируун Гонмо асууба.

– Һармагшан – тон томо ододой орон, үшөө Гүрбэл, Могой, Бага нохойн гүлгэн, Томо нохойн гүлгэн, Үнэгэн, Бар, Арсалан, Багаа арсалан, Дигваранз, Ехэ ба Бага баабгайнууд, Гүйдэг нохойнууд, Ямаан эбэртэ ба Шоно! – гэжэ һармагшан Чеу ехэл омогоор хэлээд, ташаагаа тулаба.

– Яahан аймшагтай амитад тэнгэридэ байдаг юм! Тэдэ hүни бүри маанад дээгүүр ниидэдэг гү? – гэжэ торхируун гайхаба. – Бодоходо аймшагтай – Гүйдэг нохойнууд! – хайратай шубуун айhандаа шэшэрбэ.

Шандаган Рук тэрэниие hуудхаруулан:

– Бүхы ододой оронгууд тиимэ аймшагтай нэрэтэй бэшэ! Тэнгэридэ hайн амитадай нэрэтэй одод байдаг лэ, жэшээнь: тон томонь – Шандаган, тиигээд, Ганса эбэртэ, Бага Морин, Жираф, Хамелеон, Хонин, Телец, Ямаан эбэртэ!

Рук торхирууе hуудхаруулааб гэжэ hанаа, теэд тэрэнь шэшэрhээр лэ байгаа. Эндэ ухаатай заан хөөрэлдөөгөө үргэлжэлүүлбэ:

– Гонмо, тэрэ ододойшни дунда шубуудшье бии ха юм – Гулабхаа, Хирээ, Тукан, Бурханай шубуун, Бүргэд, Феникс, Хун Шубуун, Тохорюун!

Гонмо нэгэ бага hэгээ оробо, тэрэ огторгойдо ганса тэрэнэй айдаг амитад бэшэ гэжэ мэдэхэдээ. Энэ үедэ нэгэ томо загаhан дүтэлбэ. Тэрэ томо тархияа уhан соohоо булталгаад:

– Сайн! Би таанадай дорохи хүршэб, би Ня гэжэ нэрэтэйб. Таанад нэгэ бага ааляар хөөрэлдэхэ аргатай гүт, минии хүүгэдни унтажа байна.

Нүхэднай аягүйрхөөд, аалин болоод, гэртээ ошохоёо hанабад.

– Хүлеэгты, таанадай ухаатай хөөрэлдөөндэ оролсоhондоо аягүйрхэжэ байнаб. Минии голой бүлэдэ яhала эрдэмтэй астрономууд байдаг, тэнгэриин ододые ажагладаг.

Заан ехэл хүхижэ:

– Ах, ямар hонирхолтой гээшэб, та мэдэхэ гүт, ододой орондо загаhан нэрэтэй мүшэд бии гү?

Загаhан hүүлээ уhан дээрэ гаргажа, тэнгэри руу заагаад:

– Харагты даа: энэ тон ехэ ододой орон – Загаhан! Тэры тэндэ – Дельфин, Ниидэдэг загаhан, Кит, Урда загаhан, Рак, Алтан загаhан, Гидра, тэрэ – Дракон.

Нүхэд тэрэ ухаатай загаһантай хөөрэлдөөд, ехэл һанаагаа амаранги тарабад. Мүнөө тэдэ ододой ороной мүшэд ямар нэрэнүүдтэйб гэжэ мэдэхэһээ гадна энэ ухаатай Ня гэжэ загаһантай танилсаһандаа баяртайнууд гэр гэртээ тарабад.

УХААН – ЭНЭ БИБ

Энэ удаа джунглида үглөөгүүр ехэ түргэн ерэбэ, амитад бултадаа шууяатайгаар үдэрөө эхилбэд. Хэн гэр бариналаб, хэн хүүгэдтээ эдеэ хоол бэдэрнэб, хэн голой эрье ошоноб, нюур гараа, арһаяа угаахаяа. Манай нүхэд баһал һэреэд, өөһэдынгөө ажал хэбэ.

Гансал торхируун Гонмо уурхайгаа барижархиһан, тэндээ абяа аниргүйхэн һууба.

– Ши яагаабши? – гэжэ уһалаад ерэжэ ябаһан заан һураба.

– Үгы, хэзээ заяанай намда сүлөөтэй саг дайралдаба. Энэ үдэрөө би амидарал ба ажабайдал тухай бодолнуудта зорюулнаб, – гэжэ торхируун хэлэбэ, харин бодолгото болонги заан саашаа ябаба.

Бүхэлиин үдэр торхируунай нюдөө хаагаад, хооһон уурхай соогоо бодолгото боложо һуухыень тэдэнэр ахаглабад.

– Нээрээ минии ухаан би хоёр сугтаа нэгэн хамта байдаг гү? – гэжэ торхируун бодоно. Үдэшэлэн Гонмо ниидэхэ гэжэ бодобо, хүсэ шадал орохын тулада. Уурхайдаа дүтэлжэ ябахадаа

тэрэ бишыхан заан Ланченкартай дахин уулзаба, тэрэнь үдэшын үһанһаа бусажа ябаба.

– Заа, ши һайн бодобо гүш? – гэжэ наадалангяар тэрэ асууба.

– Ши миин лэ һурана гүш, али нэгэ юумэ һанаад тиигэнэ гүш? – гэбэ Гонмо.

– Би миин һуранагүйб. Би шинии түлөө һанаагаа зобоод тиигэнэб. Ши мүнөө амидарал тухай бодоод, ниидээд, үһалхаяа мартаагүй аабзаш?

– Юугээрээ бодоо гээшэбиб, нээрээ үһанда ошоогүйб! – теэд энэ би бэшэ, харин минии ухаан унтажа байгаа ха юм, теэд минии «би» хаана гээшэб?

ХЭЛЭН, БЭ, УХААН

Хүнүүд өөhэдыгөө ехэнхидээ hармагшануудтай жэшээлдэг. Хэрбээ хүнэй элдэбээр аашалаа hаань, тэрэниие hармагшан шэнги гэдэг. Хүниие тоолхогүйгөөр hажаахые баhал hармагшалалга гэдэг: «Үгы, би энэ hармагшаниие тэсэхэ аргамгүй», «манда үнинhөө hармагшалалга, хүниие hажаалга гэжэ байдаг», «hармагшалан ба хүниие hажаадаг тоти шубуун шэнгеэр байгаа hаа, бидэ холо ошохогүйбди». Тиигэхэдээ, бидэ hармагшанда адли байха дурагүйбди, зүгөөр лэ тэдээн тухай ходо hанажа байдагбди. Нэгэ hармагшануудай бүлэ соо ехэ ухаатай hармагшан байдаг байгаа. Тэрэниие Чеу гэжэ нэрлэдэг hэн, тэрэ ехэ юумые ухаалдин бодохо дуратай байгаа. Тэрээнэй нэгэ бодол тухай таанадтаа хөөрэхэмнай.

Нэгэтэ hармагшан Чеу өөрыгөө бэдэрбэ. Би хаана гээшэбиибиб? Минии хэлэн – энэ би гүб, али минии бэе – энэ би гүб, али минии ухаан – би гээшэ гү?

– Хэлэн лэ байжа болоо, юундэб гэхэдэ тэрэ ходо hүхирдэг: «Би, би, би!». Үгы, али бэе гээшэ гү. Тэрэл амилдаг, унтадаг ба

ходол амтатай юумэ эдихэеэ һанадаг! Али ухаан гү? Тэрэнэй бодомжолходо, би хэлэдэгби: «Намда һаалта бү хэгты – би бодожо байнаб!» – иигэжэ һармагшан удаан бодоод, оройдоошье зүб харюу олобогүй.

Али ши, уншагшамни, энээндэ харюу олохо гүш?

МҮНӨӨ САГ

Хаана гээшэб мүнөө саг? – гэжэ нэгэтэ Ланченкар бодомжолбо.

– Шандаган Рук, хэлэл даа, мүнөө саг хаана гээшэб?

– Юун хаана гэжэ? Энэл ха юм! – гэжэ hабараараа арбаганаба.

– Тон хаана бэ?

– Теэд эгээл энэ агшам! – гэбэ шандаган.

– Агшам гээшэ сагай хуби гү?

– Тиимэ, үнэн.

– Тиигээ хадаа тэрэ эхин дунда, hүүл гурбантай болоно гү?

– Тиимэ, зүб.

– Теэд энэ гурбанай хаанань мүнөө саг байнаб?

– Дундань ааб даа, тэрэшни заряадашье эли ха юм!

– Тэрэ дунда гээшэ – сагай хуби гү?

– Тиимэ, тиимэ! – гэбэ шандаган.

– Тэрэ baha эхин, дунда, hүүл гурбантай гү?

– Тиимэ! Тон лэ зүбынь мүнөө саг – энэ дундань. Ох, ямаршье эхи захагүй түхэреэн юм!

– Заа, ши баһал мүнөө саг тон хаана байнаб гэжэ хэлэжэ шаданагүйш. Ямаршье саг тухай хэлэбэлшни тэрэшни эхин, дунда, hүүлэй саг гурбантай.

– Тиихэдээ мүнөө сагые олохын аргагүй хадаа тэрэ үгы болоно гү? Хэрбэеэ мүнөө саг үгы һаа, бишье үгы болоно гүб? Теэд мүнөө минии үглөөнэй хоол хэн эдеэ гээшэб? – гэжэ шандаган Рук гайхаба.

Хэрбэеэ сагта эхин, дунда, hүүл гэжэ байгаа хадаа, тэрэ саг тэг дундань байна! Хэрбэеэ дунда – энэ сагһаа, тэрээндэ заал һаа эхин, дунда ба hүүл гэжэ байна, – гээд заан тобшолбо.

ҺЭШХЭЛЭЙ ЗОБОЛОН

Нэгэтэ холын Индостанда байдаг дүрбэн нүхэд – бишыхан заан Ланченкар, шандаган Рук, торхируун Гонмо ба жэжэхэн hармагшан Чеу – баньян гэжэ модон доро наадажа байбад. Наратай гоё үдэр байгаа, нүхэд уулзаһандаа баяртай нааданад. Гэнтэ тэдэ ехэл гунигтай абяа модон соohоо дуулаба. Тэдэ тиишээ гүйлдэжэ ошоод, модоной эшэ хүдэлгэжэ харахадань, нохой байжа байба. Энэ хадаа түбэдэй эмэ мастиф, томо ба ехэ hаглагар, бишыхан як шэнги түхэлтэй нохой. Тэрэ хэбтээд, ходол хүндөөр hанаа алдажа, хүлөө хазажа байба.

– Энэ ши яажа байнаш, юун болооб? – гэжэ нүхэд hураба.

– Тэрэ аймшагтай, хэдышье тэрэ шүдэгүйшье haa, минии Бульдогые таha хазаа, тэрэш мүнөө намайешье хазаха! – гэжэ нохой бархирба.

– Тэрэ шүдэгүйшни хэн гээшэб, хэтэр хазадаг? – гэжэ айhан шандаган асууба.

– Хэн бэшэ, юун! – гэжэ нохой улиба.

Нүхэд гайхалдаба, юундэб гэхэдэ тэдэ амиды бэшэ аад, шүдэ-

гүй аад, үхэтэр хазажархиха.

– Теэд энэ һэшхэл ха юм, энэл намайе үдэр һүнигүй хазана!

– А-а-а! Теэд ойлгосотой, – гэбэ торхируун, – теэд юундэ тэрэ шамайе хазанаб?

– Би заһахын аргагүй алдуу хээб, тиигээд би тохоногоо хазажа байнаб!

– Ямар тиимэ ехэ заһахын аргагүй юумэ хэжэ болодог юм? – гэжэ һармагшан асууба.

– Минии эзэн уһанда шэнгэжэ байһан хүниие абархаяа уһа руу оруо! Теэд тэрэ тамаржа шададаггүйгөө мартаад, тэрээнтэеэ шэнгээ! Бульдог бидэ хоёр абарха аргагүй байгаабди, юундэб гэхэдэ бидэ холын аян замда, аяар Тибет ошожо ябаабди, эзэнэйнгээ барааень харууһалжа! Гэртээ ерээд, нүхэрни һэшхэлэй үбшөөр үбдэжэ үхөө. Һэшхэл тэрээниие үхэтэр мэрээ!

Заан тэрэниие аргадажа оробо:

– Бү бархира! Бэеэ ши бү зобоо! Энэшни манай дотоодо мэдэрэлһээ болоно, хэрбэеэ бидэнэй хараагүй юумэн – үгы гэһэн бодолһоо. Шинии эзэн зүб хээ, теэд тамаржа шадахагүй байгаа, харин ши тамаржа шадахаш, ши тэрэниие абарха һэнши! Теэд хүндэ нохойһоо ондоо юумэниинь гэхэдэ, тамаржа һураха хэрэгтэй бшуу – тэрэнээл эзэншни мартаа! Тэрэ агшан зуурын байдалһаа боложо тиигээ.

Шинии эзэн тамаржа шадахагүй хадаа тэрэ шэнгэжэ байгаашада модо гү даа, али бревно гү һарбайха байгаа, тэрээнһээнь барисалдаад нүгөөдэнь гараха байгаа, тиигээдшье голой хажууда байдаг хадаа, тамаржа һурахал байгаа бшуу даа!

Хэрбэеэ ши алдуу хэһэндээ бэеэ мэрэхэб гэжэ бодоо һаа, ши буруу бодоношь. Тиигэжэ байгаа бол, ши саашанхи харгыдаа һаалта хэхэш. Тэрэшни бүхы сонхо, үүдээ хаагаад, харанхы соо байһантай адли. Тэрээнһээ хэндэшье һайн байхагүй. Хэрбэеэ үшөө нэгэ хүн шэнгэжэ байбал, ши – томо, хүсэтэй, тамардаг амитан хажуудань байбал, иигэжэ бэеэ доройтуулжа байһан ши

тэрэниие абаржа шадахагүйш!

Нохой һанаагаа амарба, үбсүүгээ урагшань түлхибэ, шэнгэжэ байгшадые абарха – жаргал! – гэжэ тэрэ харуулба. Нүхэд саашаа ошобод. Заан тэдээндээ хэлэбэ:

– Таанад ойлгоо гүт, энэ нохойтой уулзагшамнай маниие ямар юумэндэ һурганаб?

– Шамдажа тамаржа һураха! – гэбэ һармагшан Чеу.

– Үгы, һэшхэл гээшэ – тон аймшагтай амитан! – гэбэ шандаган Рук.

– Үшөө ямаршье туһаламжа ухаанһаа болодог! Тэдэ булта дээ амиды үлэхэ байгаа! – гэбэ Гонмо.

Ланченкар тэдэнээ шагнаад:

– Таанад булта зүб хэлэнэт. Би иигэжэ бодоноб. Дэлхэй – нэгэ ехэ гол, тэрээн соо бүхы амитад шохогонолдоно. Тамаржа тэдэ шадана, зариманиинь шаданашьегүй. Яагаад булта найнь хойноһоо харахабши, яажа тэдэндэ туһалхабши? Гансахан лэ шэнгэжэ байгшадта модо хаяжа үгэхэ, дугы бариха гээшэ бага. Энэ ябадалда бүхы наһаяа үгэхэ, яажаб даа олон амитадые абархын тулада, тэдэниие хосороожо байдаг: сухал, хорон, хомхой, уймар тэнэг ябадалнуудһаань абархын тулада бидэ үдэр бүри һураха, ухаа орохо ба туһалха ёһотойбди. Гансал тиигэхэдээ манай ажабайдал удхатай байха.

ТОН ДУРАТАЙ ҮГЭ

Нэгэтэ заан Ланченкар, hармагшан Чеу, торхируун Гонмо, шандаган Рук дүрбэн джунглиин амитадай тон дуратай үгэ ямар хаб гэжэ мэдэхэеэ hанабад. Тиигээд тэдэ миин лэ амитадаар хөөрэлдэхэеэ hанабад.

Тэдэнтэй зебра ушарба. Нүхэд тэрээнhээ асууба:

– Ши яаhан гайхалтай амитан гээшэбши? – гэбэ шандаган Рук

– Юундэ ши рулет шэнги сагаан hудалнуудтайбши? – гэбэ hармагшан Чеу.

– Үгы, би сагаан hудалтай бэшэб! – гэбэ зебра.

– Теэд юу бидэ харанабибди? Али манай нюдэндэ хоёрлоно, гурбалжална, дүрбэлжэлнэ гээшэ гү… – гэжэ hармагшан тоолоhоор тоогоо алдаба.

– Үгы таанад юушье мэдэнэгүйт, би сагаан моринби, гансал хара hудануудтайб.

– Теэд ши яагаад манда сагаанби гэжэ ойлгуулхабши? – гэбэ hармагшан.

– Би миин лэ хара байха аргамнигүй, юундэб гэхэдэ би сагаан яһанай моринби!

– Ши сагаан юун-юун? – гэжэ Рук дабтан асууба.

– Би – сагаан яһанайб, би – агуу амитанби! Намда таанад «Та» гээд хандаха ёһотойт, теэд һургуулидатнай тиигэжэ заагаагүй юм гү? – гэжэ дээрэлхүүгээр «сагаан» зебра хэлэбэ.

– Заа, тиигэжэ танай һанаахада бидэ: « Хүндэтэ хатан Зебра!» – гээд хандая, гэбэ шандаган Рук.

Тиигэжэ бидэ ойлгообди, амитадай тон дуратай үгэнь – «Би» байба.

ЯАГААД КОЛИБРИ БИШЫХАН БОЛООБ

Урдан сагта бишыхан колибри шубууд, тиимэ бишыхан байхадаа, элдэб үнгэтэй зүгын шэнээн бэетэй ябажа шададаг һэн. Тэрэ холын урдан сагта томонууд байгаа, бүхы шубууд шэнги. Тэдэ газараар гүйдэг, харайдаг бэлэй. Манай сагта ябажа шададаггүй, гансал ниидэдэг. Яагаад энэ болоо юм?

– Карма гэжэ юун гээшэб? – гэжэ колибри Ланченкарһаа һураба.

– Карма хадаа дотоодохи хүсэн, ухаантай холбоотой. Тэрэ манай элдэбын өөр тухайгаа, өөрынгөө ябадалнууд тухай буруу бодолнуудһаа бии болодог. Бидэ бододогбди, бүхы юумэн манай һанаан соохи шэнгеэр болодог гэжэ, тиимэһээ бидэ заримдаа сухалдан, заримдаа уймарлан ябадагбди.

– Тиихэдээ би сухалтай, хоротой, уймар амитан гүб? – гэжэ колибри сухалдаба.

– Би шам тухай хэлэнэгүйб, бүхы юумэн тухай хэлэнэб. Миин лэ хэлэхээ һанаа һэм: хэрбээ амитан өөрынгөөл ойл-

гоhоноор ябаа hаа, алдуу эндүүтэйгээршье ябажа болохо, буруу хэhэн үйлэмнай тэрэнээ дабтажал байхадаа ехэ болоно, ябаhаар заншал болошоно. Тэрэл буруу ойлгогшоороо яба ябаhаар бидэ муу юумэ хэжэ болохобди.

Тиихэдэнь колибри бодобо, яажа бэшэндэ hаалтагүйгөөр ябаха болообиб, ямар нэгэн буруу ябадалаараа карма бии болгохоёо айгаад. Тэрээнэй ухаан багашаг hэн тула тэрэ бэеэ бишыхан болгоод, бүри бишыхан шумуулнуудые эдихэеэ болибо. Тиигэhээр тэрэ газарааршье ябахаяа болибо, ямар бэ даа амитаханиие гэшхэхэhээ айгаад.

Ланченкар энээнииень хараад, гайхаба:

– Би шамда ойлгуулхаяа hанаа hэм: досоохиёо ондоо болгохо ёhотой, харин ши газаа бэеэ ондоо болгоош, тэрэшни туhалхагүй, кармашни мүнөөхи зандаа байха.

– Теэд мүнөө би тон-тон гоё шубуунби тон бишыхан амитад соо, тон бишыханби гоё шубууд соо! – гэжэ тэрэ удаадахи оложо hууhан гоё үнэртэй сэсэг соohоо уймархан шубуухай хэлэбэ.

АЙЛШАЛХЫЕ УРИЛГА

Үүдхэн ехэ джунгли соо нэгэтэ һармагшан Чеу ба заан Ланченкар хоёр уулзаба.

– Шандаган Рукта ши хэлээрэй, би тэрээндэ айлшаар ошохоёо байнаб, намда хүндын эдеэ бэлдээд байгуужан! – гансал энэ, бэшэ юумэ бү хэлээрэй! – гэжэ һармагшан Ланченкарта захиба.

Ланченкар шандаган Рукые олоод, Чеугай хэлэгшые тэрэ зандань дамжуулба:

– Үглөөдэр шамда айлшалхамни, эдеэ бэлдээд байгаарай!

Үглөөдэрынь һармагшан Чеу шандаган Рукта айлшаар ерэбэ, тэрэнь сүлөөгүй нэгэ бухал үбһэ ба олон шэнэ шэлбэһэнүүдые суглуулаад байба.

– Энэшни юун эдеэн гээшэб? Ши намайе морин гэжэ һанаа гүш? – гэбэ ууртайгаар һармагшан.

– Теэд заан Ланченкар хэлээ: « Би шамда айлшан ерэхэб!»

– Аа, теэд би тэрэниие шамда дамжуула гээб, харин би гээшэ – би. Һармагшан байгааб!

– Хүлисыш даа, хайрла намайе! Бишни ойлгооб, манай сагаахан заан лэ гэжэ.

Иимэл юумэн болоо бэлэй. Шандаган зааниие урижа, бултадаа тэдэ сугларжа хүхилдэбэ.

ЖИРАФ

Нармагшан Чеу, шандаган Рук, заан Ланченкар ба торхируун Гонмо джунгли соо тон ехэ эбэртэй амитаниие бэдэрбэ. Тиигэхын тулада тэдэндэ шугам хэрэгтэй байгаа, тэрээниие джунгли соо олохонь бэрхэтэй бшуу. Тиигээд тэдэ жирафта хандаба.

– Хүндэтэ жираф, манда туһалыш даа, ши холые харадаг ха юмши! Шамда харагданагүй гү тиимэ юумэн, тэрэнэй туһаар носорогой эбэр хэмжэжэрхихээр? – гэжэ тэдэ һурабад.

– Юундэ таанадта тиимэ юумэн хэрэгтэйб? Намда өөрын тиимэ шугам бии, тэрэнэй утань тон лэ дүшэн зургаан сантиметр, – гээд жираф хэлэеэ гаргаба.

– Оо, энэмнай хэлэн гэжэ хэлэн ха юм! – гэжэ нүхэд һайхашааба.

– Жираф, хаанаһаа иимэ гоё нэрэтэйбши? – гэжэ заан Ланченкар асууба.

– Намайе иигэжэ урданай араабууд нэрлэһэн юм. Араб хэлээр «серафе» гэхэдээ «хөөрхэн»! – гэнэ гээд жираф ойлгуул-

ба. Жирафай ута хэлээр нүхэд бүхы джунгли соогуур ябажа амитадай эбэр хэмжэжэ, тон ута эбэртэй yhанай буйвол гэжэ мэдэбэ. Тэрэнь дүрбэн метр хорин дүрбэн сантиметр, үгы haa даа – юhэн жирафай хэлэн ба арбан сантиметр! Буйвол ехэтэ баярлаад, тэдэнииe өөрынгөө үргэн нюрган дээрэ hуулгажа гэр гэртэнь тарааба.

Могой

Хэлыт нүхэд, яагаад иимэ юумэн байдаг юм? – гээд шандаган Рук нүхэдтөө хэлэбэ – мүнөөдэр таанадта ерэжэ ябахадамни ойн талмай дээрэ могой түхэреэлдээд хэбтэжэ байба. Тиигэжэ байтарынь тэрээндэ хулганаан гүйжэ ошоод, hүүлыень хазаба! Би hанааб, хулганаашье hалаа даа! Теэд могой hахалаашье хүдэлгэбэгүй… ой, тэрэш hахалгүй! Могой шэхээрээшье хүдэлгэбэгүй… ой, тэрээндэ шэхэн ургадаггүй! Могойл газарта хэбтээд наранда игаажал байба!

Нүхэдынь тэрэ hахал ба шэхэн хоёр тухайнь дуулаhандаа тогтохоёо болёод энеэлдэжэ байна…

– Тэрэ могойш теэд үхэнги байгаа болоно, – гэжэ Ланченкар хэлэбэ.

Hармагшан яаруулба:

– Ябая түргэн, харая?

Нүхэд бодоод, харахаяа ошобод. Тэдэ талмайда ерээд, могойдо дүтэлхээеэ айба. Тэрэ түхэреэлдэhэн могой соohоо хулгана гараад гүйшэбэ.

– Хүлисэгты, танhаа асуужа болохо гү? – гэжэ тэрээнhээ Ланченкар hураба.

– Болохо, гансал түргэлэгты, би яаранаб! – гэбэ хулгана.

– Та яажа энэ өөрынгөө тон аймшагтай дайсанhаа айнагүйбта?

– А-а-а, хоргодоё! Хаана могой байнаб? – гэжэ хулгана айба.

– Теэд та тэрээн соohоо мүнөө hая гараалта!

– Ха-ха, хи-хи! – гэжэ хулгана нюрган дээрээ мухарин энеэбэ, – энэтнай оohор ха юм! – тиигээд гэдэhээ баряад үгы болобо.

Эндэ нүхэд ойлгобо, тэдэнэр оohорhоо айжа байгаа, тэрэниие могой гэжэ hанаад.

– Яагаад бидэ алдуу хээбибди? Манай ухаатай дээдэшүүл ходол манда ойлгуулдаг байгаа, олоной hаналые дуурянгүй, тэрээн бүри хаража, сэгнэжэ ябаха ёhотой гэжэ, – бишыхан заан Ланченкар аалихан болошонхой нүхэдтөө хэлэбэ.

ЙОГА

Нэгэтэ Чеу бишыхан заан Ланченкарта айлшалжа ерээд, тэрэнэй ехэ һонин юумэ хэжэ байхыень хараба. Заан толгой дээрэ зогсонхой, нюдэниинь аняатай, бэень оройдоош хүдэлнэгүй. Чеу хүлеэхэ гэжэ бодобо, теэд заан болиногүй. Чеу тэрэнэй анхарал татахын тулада ханяагаад үзэбэ, теэд тэрэнь тообогүй. Тиихэдэнь Чеу бүри шангаар хэдэ хэдэн дахин ханяаба, ядаад һүхирбэ, теэд заан хүдэлнэгүй.

Һармагшан нүхэрэйнгээ нюур хараба. Тиигэхын түлөө тэрэ тархяа доошонь тонгойлгобо, тиигэһээр тэрэ унашаба. Тиихэдээ Чеу баһа толгой дээрээ зогсохо гэжэ һанаба, теэд тэрэньшье болобогүй.

Энэ үедэ шандаган Рук ба торхируун Гонмо хоёр ерэбэ. Эдэ хоёрые тэдэ гайхангяар хараад, ямар удхатай иигэжэ байнабта гэжэ һураба.

– Би заантай адли газарта байха гэжэ оролдоноб, – гэжэ улайшаһан һармагшан хэлэбэ.

– Теэд тэрэшни иимэ байдалда ороод юу хэнэб? – гэжэ тэдэ булталаа асуубад.

– Хэрбэеэ би мэдээ haa hурахагүй байгааб!

Тэдэ булталаа толгой дээрээ зогсохо гэжэ туршаба, теэд хэндэньшье болобогүй. Ганса толгой дээрээ байгаад, бэеэ тэгшээр бариха гээшэ бэлэн бэшэ!

Хажуугаарнь хара пантера гаража ябаба. Шандаганай хоёр шэхэн дээрээ зогсожо ядаад, нюрган дээрээ унажа байхыень хараад, hураба:

– Энэ таанад яажа байнабта, цирк нээхэеэ hанаа гүт?

– Үгы, бидэ гансал толгой дээрээ зогсохоёо hананабди, манай заан шэнгеэр, – гэбэ тэдэ.

– Теэд энэш нэгэ дахин мяу гэхэдэл болошохо! – гэжэ бэедээ найдангяар пантера хэлээд, baha туршаба, теэд болобогүй.

Тиигэжэ байтарынь тэдээндэ джунглиин бэшэ амитад дүтэлбэ. Эдэ хэд бэ гэбэл: томо гэгшын вечерница, толботой бишыхан тушканчиг, мед эдигшэ, томо hохор, боро варан, долоон голой бахашүдэтэ, хадын крестовка, геккон, тритон ба халюун. Булталаа толгой дээрээ тогтохо гэжэ тэдэ ядабад. Амитад булталаа Ланченкарай гайхалтай байдалые гоёшообо.

– Энэшни иигэхын тулада томо ба сагаан байха ёhотой ха юм! – гэжэ бишыхан тушканчигай хэлэхэдэнь, булталаа энеэлдэбэ.

Ланченкар нюдөө нээхэдээ хүлөө табиха газар олобогүй: дүүрэн амитад сугларшанхай байба. Тэдэ булталаа газар эбэрээрээ урбуулжа байhан буха шэнги байба.

Байhаар Ланченкарай гайхаха саг ерэбэ: хаанаhаа иимэ олон амитад ерээд, юу тэдэ хэжэ байнаб. Тиигээд хүл дээрээ гарахадаа hураба:

– Энэ таанад юу хэнэбта?

– Теэд бидэ baha шам шэнги толгой дээрээ зогсохо гэжэ байнабди, – гэжэ харюусабад.

– Теэд би миин иигэжэ байнагүйб, харин йога хэжэ байгааб.

– Юун гэжэ, ямар ой-ой-ой? – гэбэ hармагшан.

– Йога – бэеын ба ухаанай упражнени!

– Тэрэшни юунэй туладаб, толгой дээрээ зогсогшошни шамда юу үгэнэб?

– Тэрэ ухаагаа hоноржуулга ба сэдьхэлээ тэгшэлхэдэ хэрэгтэй. Энэ хадаа саашадаа хүндэ сагуудые гаталхада ба гүн ухаатайгаар ажahуухада туhатай. Би түрөөб, би томо болооб, заан болооб, би амидарнаб, гэбэшье би бодоноб, би өөрөөл байнаб гэжэ, – гэжэ заанай хэлэхэдэ hармагшан тэсэжэ ядан:

– Теэд ши тон өөрөө байна үгы гүш?

– Хэн, би гү, hармагшан? – гэбэ Ланченкар.

– Ши, минии нүхэр! – гэбэ hармагшан.

– Ямар нэгэн англичангуудта, зоопарк харагшадта би юрын лэ заанби, гэнжэдэ hуулгаад, зониие хүхеэжэ байдаг. Заримдаа минии хажуугаар нүхэд, заримдаа – намайе ойлгодоггүй, туhалдагшьегүйшүүл байдаг. Йога иимэрхүү ябадалнуудта анхаралаа табилгые болигодог. Энэ йогын ашаар би бүхы боложо байhан юумые миниил үйлын үри гэжэ мэдэнэб. Энэ бүхы юумэндэ йога намда туhална.

– Ура! Бидэ баha йога хэхэеэ hананабди! – гансал толгой дээрээ зогсожо шадахагүйбди.

– Теэд йогодо заал haa толгой дээрээ зогсохо хэрэгтэй бэшэ юм! Тон шухалань – өөрынгөө ухаан ба бэе хоёрые адаглажа байха, ямаршье сагта hонор, анхаралтай ябаха, хододоо хүхюун hэргүүн ябаха хэрэгтэй! – гэжэ Ланченкар нэмэбэ.

КРОТ

Бултадаа кролигые шандагантай илгаруулдаггүй. Хараха янзада эдэ амитад адлиханууд. Теэд тэдэнэй хоорондо ехэ илгаа бии. Шандаганай зулзагануд нюдөө харадаг, амидархада бэлэн түрэдэг, эжынь тэдээнииe нэгэ зохидхон нүхэн соо түрэдэг. Кролигой зулзагануд нюсэгэн, нюдэеэ хараагүй, ямаршье юумэ шадахагүй түрэдэг, эжы абынгаа малтаһан нүхэн соо. Шандаган-эхэнүүд бишыхан парпагархан гүлгэдээ жэлэй хоёр гү, али гурба дахин түрэдэг, заал һаа адагынь хоёр гүлгэ асардаг.

Март соо түрэгдэһэн зулзагануудые мартовигууд гэдэг, зунайхидые – колосовигууд, намарайхидыень – листопадники. Манай һайн танил Рук зун түрэгдэһэн, тиимэһээ колосовик болоно.

Шандаган Рук нэгэтэ кроттой танилсаба. Нэгэтэ тэрэнэй модон доро һуужа байтар, дорохи газарынь хүдэлбэ. Шандаган байра дээрээ байха гэжэ оролдобо, теэд газарынь иишэ тиишээ хэлбэлзээд лэ унахаяа байба. Энэнь газар малтажа байһан ягаахан хүлнүүдтэй харахан амитахан байба. Тэрэнэй гэрынь шандаганай байгааша газар доро байгаа.

– Сайн, энэ ши хэмши, хаанаhаа гаражa ерэбэш? – гэжэ шандаган гайхангяар hураба.

– Ой, энэ хэнбэ? Би крот гээшэб, газар доро байдагби. Гэртээ нюдэнэйнгээ шэл мартаад, таниие харабагүйб, – гэжэ хүлисэл гуйба тэрэ.

– Би шандаган Рукби, нүхэд болоё!

– Үглөөдэр ши намда ерэ, би шамайе морковкоор хүндэлхэб, – крот тэрэниие уриба.

Үглөөдэрынь шандаган айлшан ерэбэ. Теэд хэдышье хүлеэбэ, крот газар дорohоо гарабагүй.

– Хэлсэгшэ найдуулhаниие гурбан жэл хүлеэдэг гэжэ, теэд иимэ удаан бэшэ! Тэрэ муугаар харадаг байhанhаа дээрэхи дорохи хоёроо илгаруулхаяа болёод, газарай тэг дунда ошоод байна ха гү? – гэжэ крот морковка хоёрой түлөө тэрэ hанаагаа зобобо.

Рук ойрон тойрон ябаба, гэнтэ тэрэ нэгэ нүхэ хараба, сааранань баhа нэгые, тойроод олон нүхэн байба. Харин эгээн сааранахи нүхэнhөө крот хаража байба. Тэрэ hахалаараа хүдэлгэн, амандаа хүндын бэлэг баринхай.

– Ши хаана байгаабши, би шамайе бүхэли үглөөндөө хүлеэгээб! – гэhэн үгэнүүдээр крот угтаба.

– Ши намда юундэ газар доогуур олон нүхэтэйб гэжэ хэлээгүйбши, шамайе бэдэржэ олон нүхэнүүдые харааб, шамайе ооглоhоор хоолоймни hөөлдэшоо.

– Зай, хүлисыш даа, нүхэр, манай кродуудайшни амидарал зайгуул ха юм. Хара, би шамда ямар амтатай морковка бэлдээбиб! – гээд тэрэнээ шандаганда үгэбэ.

Шандаган эдижэл мэдэнэ, харин крот бишыхан шумуулнуудые ба бороогой хорхой эдинэ.

– Хэн энэ ехэ нүхэнэй эзэн бэ, ши гү, али тэрэ үсэгэлдэр уулзагшамни гү? Али hүүлшын нүхэнhөө булгайгша гү? – гэжэ садаад, хүхюунэйхиие гэжэ hураба.

– Юун гэжэ? – гээд тэрэ гайхаба.

– Теэд хайшаа үгы болооб, үсэгэлдэр намай уригша крот?

– Теэд тэрэшни биб!

– Үгы тэрэ крот эндэһээ зуу гаран модоной газарта байгаа, тэрэ нэгэ үдэрөөр залуу байгаа, тэрэшни намтай мүнөө танилсагша, харин шамайе ошоошо һүни таниха болооб, – гэбэ наадалан шандаган.

– Али би үсэгэлдэрэй кродой үргэлжэлэл байгаа гүб? – гэжэ тайлбарилхые тэрэ оролдобо. Крот иимэ түргэн ярилдадаг амитадаар хөөрэлдэжэ үзөөгүй, тэрэ миин лэ бишыхан газар дорохи һохор амитан ха юм, өөрынгөө һохорһоо тэрэ элдэб амитадаар танилсадаггүй. Энэ шэнэ нүхэртэй болоһониинь тэрээндэ ехэл шухала байгаа.

– Аа, тиихэдээ бүхы шинүүдэй хамтань ши гээшэ гүш? – гэжэ удаадахи асуудалаа Рук табиба.

ТҮБЭДЭЙ МУНДЖАК ГЭДЭГ ОРО

Нэгэтэ индиин сайхан үглөөгүүр hармагшан Чеу өөрыгөө шүүмжэлэн бэдэрдэг медитациин үедэ өөрыгөө тэрээн соогоо олобогүй. Бэеэ даанги hармагшан хаанашье үгы байба.

– Тиихэдээ би оройдоошье үгы гүб! – гээд Чеу Гималайн хадада гушаад жэлээр хэнииешье харангүй байдаг мэргэшүүлhээ hураха гэжэ ошобо. Хайшаа hармагшан ба тэрэнэй бүхы омог үгы болошооб? Газар дээрэhээ тэдэнэр гэнтэ булталаа үгы болошоо үгы ёhотой?! Тэрэнэй хада өөдэ гараад, агы нүхэнүүдые хараашалжа байтар нэгэ бишыхан орын гүлгэн уулзаба.

– Ой, ши хэмши? – гэжэ hармагшан hураба.

– Би Түбэдэй Мунджак гэдэг оро гээшэб! – гэбэ тэрэнь.

– Юундэ шамайе эндэ би хараагүйбииб?

– Юундэб гэхэдэ бидэ үсөөн амитадбди, Түбэдтэ бидэ оройдоол гушаад болохобди, урдань бидэ дүшэ байгаабди.

– Теэд юун болоод иигэжэ үсөөрөөбта? – гэжэ хайрлангяар hармагшан асууба.

– Тэдэниие тай гүрэнэй Бангког хотын зоопаркда хаагаа. Бидэниие олон зон мэдэдэггүй.

– Ямар муу юм бэ. Ши юун гэжэ һананаш, ши ба танай омог бии гүт, али үгы гү?

– Байгаал бэзэбди, хэдышье ман тухай багаар мэдэдэгшье һаань! – гэжэ Мунджак тодоор хэлэбэ.

«Теэд юундэ би манай, һармагшануудай омогой бии үгы тухай һанаагаа зобохо болообиб, хэрбэеэ иимэ үсөөхэн хомор Гималайн хадын Мунджак болон бэшэ оронуудай байгаа болобол!» – гэжэ бодоод һармагшан Чеу һанаагаа амараад, хэлэбэ:

– Тиимэ, минии нүхэр Мунджак – дэлхэй дээрэхи тон хомор амитан!

ЗҮРГЫН ЭСЭС

Нэгэтэ Индостанай үдхэн джунгли соогуур зайжа ябатараа заан Ланченкар ба шандаган Рук хоёр иимэ асуудал дээрэ ухаагаа гүйлгэбэ: энэ ябажа байгша зүргэмнай хайшан абаашадаг бэ?

– Олон амитад нэгэ зүргэ хээ! Бидэ тэрэ зүргын эсэс хүрэтэр ошое! Тиихэдээ мэдэхэбди, юундэ, хайшаа тэдэ ошодог байгааб! – гэжэ Ланченкар хэлэбэ.

– Тиигэе! – гээд шандаган Рук зүбшөөбэ.

Тэдэнэр удаан гү, түргэн гү ябаад, уһалдаг газарта ерэбэд.

– Ура! Булганай тон шухала юумэн – уһан! – гэбэ шандаган.

– Теэд бидэ ганса зүг тээшэнь ябаабди, нүгөө зүгтэнь юун байдаг юм?

Тиигээд тэдэ нүгөө үзүүр руунь ошобо, тэндэнь дабһатай байба.

– Аа, байгаалиин дабһан баһал хэрэгтэй ха юм! – гэбэ Рук.

– Тиигэхэдээ, ганса бидэ бэшэ, бэшэшье амитад дабһанда дуратай, бүхы джунглиин амитад! Манда нэгэл хэрэгтэй юумэн

байна! Тиимэһээ бидэ бултадаа аха дүүнэр гээшэбди! – гэжэ Ланченкар тобшолбо.

– Оо, би ямар жаргалтайбиб, намда иимэ олон аха дүүнэр бии! – гэжэ шандаган хүхибэ. – Энээнһээ урагша юундэ би иигэжэ мэдээгүйбиив?

– Минии нүхэр, ши ойлгожо аба, өөрынгөө юумые буруушаахые ба тааралдуулан үзэдэгые, мүн тэрэнэйнгээ ухааемнай элдэб зүрисэлдөөгөөр дүүргэдэгые. Ухаагаараа тон тиигэжэ гү даа, али иигэжэ гү гэжэ хэлэхые бү оролдо. Ехэнхи манай абадаг шиидхэбэри бидэнэй бэлэн болгоһон ухаан бодолой тобшолол, – гэжэ Ланченкар түгэсхэбэ.

ЖАРГАЛ БИЙ!

Нэгэтэ hармагшан Чеу яблока эдихэ гэжэ бодобо. Нэгэ яблонида тэрэ яблоканууды бэдэрээд, нэгыешье олобогүй.

– Хайшаа энэ яблоканууд хуу үгы болошооб? – гэжэ тэрэ дурагүйдэбэ.

Харамтайнь, гэдэhэниинь хоohон, hүршэгэнэнэ. Тиигэжэ ябатараа газарта нэгэ яблока хараба. Тэрэ яблониин модонhоо буужа, аргаахан тэрэ набша соо хэбтэжэ байгаа, яблокада дүтэлбэ. Эгээл тэрэнэй яблокаяа бариха гэтэрнь, тэрэнь мухаришаба. Дахин гараа hарбайгаад абаха гэхэдэнь, тэрэнь саашаа мухариба. Hармагшан тархяа hэжэрбэ.

– У-ух! Энэ толгоймни яашаба гээшэб! Али яблока хүлтэй болошобо гү?

Тэрэ яблокань ойн зүргөөр гүйжэ ябашаба.

– Тогто, яблока, ши миниишь! Би шамайе эдихэ ёhотойб! – хашхарба Чеу, тиигээд хойноhоонь гүйшэбэ. Теэд тэрэниие хүсэхэнь бэлэн бэшэ байшаба. Тэрэ шангаар hүхирөө, тэрээ-

нииень дуулаад, шандаган Рук, торхируун Гонмо ба заан Ланченкар гурбан гүйлдэжэ ерэбэд.

– Юундэ ши хашхарбаш, юун болооб? – гэбэ тэдэ.

– Минии яблока тэрьелээ, баригты тэрээниие! – гэжэ hармагшан хашхарна.

Тэдэ булталаа хамта яблокые намнаба. Иимэ олон нүхэдэй гүйлдэхэдэнь, яблока яагаадшье тэрьелжэ шадабагүй. Торхируун түргэн яблокые хүсөөд, саада тээнь гараад, нүхэдөө дуудаба.

– Наашаа ерэгты, би хаража байнаб!

Тэдэ булта ерэбэ. Яажа тэдэ гайхалдааб, яблока доро… заряа байгаа ха юм! Тэрэнэй бүхы зүүнүүд элдэб тээшээ харанхай, харин яблока дээрэhээ соолоотой.

– Үгэ минии яблока! – гэбэ hармагшан.

– Үгы энэшни минии яблока! Энэшни намда тон хэрэгтэйл! – гэбэ заряа, тэрэнэй ялагар харахан нюдэн зүүнүүд дорohоо харагдаба.

– Тогтогты, нүхэд! Яблока томо ха юм, булганда хүртэхэ – гэжэ заан Ланченкар тэдэнээ номгодхобо.

– Би яблока эдидэггүйб, – гэбэ заряа.

– Теэд юундэ шамда хэрэгтэй юм? – гэжэ шандаган гайхаhандаа hүүл дээрээ hуушаба.

– Би яблокаар зүүнүүдээ сэбэрлэдэгби! – гэбэ тэрэ.

– Hэ, яахаяа хэрэгтэй юумэ муу болгохоёо hанаабши, мылэ шамда багадаа гү? – гэжэ hармагшан сухалаа хүрэбэ.

– Гансал яблокын шүүhэн минии зүүнүүдэй муу амитадай хороnhоо hалгаха, – гэбэ заряа.

– Теэд ши юу эдидэгбши? – гэжэ Ланченкар асууба.

– Би мяха, үндэгэ, загаha, жэмэс, морковь, ногоо, шумуул, бороогой хорхой, могой, хороto шарын ба зүгын уурхай эдидэгби. Би үбэлэй эдеэ хадагалдаггүйб, фруктэшье эдидэггүйб.

– Зай, тиигэбэл тон зүб шиидхэбэри гаргая, бидэ булталаа

ойн амитад хадаа булталаа аха дүүнэр гээшэбди, – гэжэ торхируун Гонмо хэлэбэ.

Нүхэд заряада зүүгээ ёдогонуулангүй бай, бидэ шамда яблока бажуужа шүүһыень зүүнүүд дээрэшни адхая, тэрэнээ яблокын хальһаар аршая, харин зөөлэн хубииень һармагшанда үгэе гэбэд. Заряа хэдышье татагасабал, харуу амитан бэшэ байһандаа зүбшөөбэ.

Тиигэжэ тэдэ заряада зүүнүүдээ арилгахыень хамһалсаба, харин һармагшан бүришье баярлаба, тэрэ хальһыень арилганагүй ха юм. Булталаа тэдэ һанаагаа амаржа, жаргалтай байба. Тиигэжэл тэдэ жаргал тээшэ ошохо харгы заал һаа олдодог гэжэ ойлгобо. Тэрээнэй тулада нэн түрүүн бүхы амитадта дуратай байха, өөрынгөөл түрэл шэнгеэр.
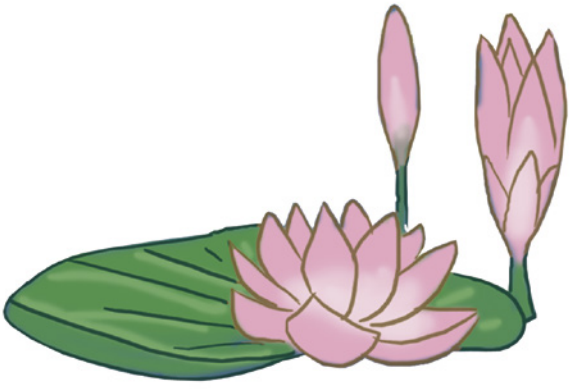
Биил ха юм даа жаргалай харгы! – гэжэ тэдэ ойлгобод.